

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση, Ιδιότητα του Πολίτη

**Ο Εθελοντισμός και η ιδιότητα του Πολίτη στην Ελλάδα
την περίοδο της κρίσης**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Δημήτριος Αντωνιάδης

Συνολικός αριθμός λέξεων: 19352

Επιβλέπουσα:

Δέσποινα Καρακατσάνη, Καθηγήτρια

Κόρινθος, 2017

Copyright © 2017 Δημήτριος Αντωνιάδης

Με την επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας έκδοσης, εξολοκλήρου ή τμήματος αυτής για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση των μελετών για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τους συγγραφείς. Οι απόψεις και τα συμπεράσματα των κειμένων εκφράζουν τους συγγραφείς και μόνο.

Στους γονείς μου

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, κα. Δέσποινα Καρακατσάνη, για την καθοδήγησή και την πολύτιμη βοήθειά της τόσο στο σχεδιασμό της έρευνας όσο και στην υλοποίησή της.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη – Λέξεις Κλειδιά	
Abstract- Key Words	
Αντί προλόγου	9
1 Εισαγωγή - Προβληματική	10
1.1 Σκοπός της μελέτης	10
1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα	10
1.3 Χρησιμότητα της έρευνας/εργασίας	12
1.4 Οι περιορισμοί της έρευνας	12
1.5 Ο Εθελοντισμός μέσα από το πρίσμα της Ελληνικής κρίσης	15
1.6 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Εθελοντισμός»	16
1.7 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Ιδιότητα του Πολίτη»	17
1.8. Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Κοινωνία των Πολιτών»	19
1.9 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Μη Κυβερνητική Οργάνωση»	20
2 Θεωρητικό πλαίσιο	23
2.1 Η Κοινωνία των Πολιτών 23	23
2.1.1 θεωρίες περί της ΚτΠ 23	23
2.1.2 Η κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα 27	27
2.2. Η Ιδιότητα του Πολίτη 28	28
2.3. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις 29	29
2.4. Αρχές και αξίες του Εθελοντικού κινήματος 30	30
2.5. Η αναγκαιότητα του εθελοντισμού στην Ελλάδα της κρίσης 31	31
2.6. Κίνητρα και περιορισμοί ανάπτυξης Εθελοντικής Δράσης 34	34
2.7. Ο Αντίκτυπος του Εθελοντισμού 37	37
3 Ερευνητικό μέρος: Ανάλυση-Συμπεράσματα	41
3.1 Μεθοδολογία της Έρευνας 41	41
3.1.1 Μεθοδολογικές παραδοχές . 41	41

3.1.2. Μέθοδος δειγματοληψίας 43	43
3.1.3. Μέσο της έρευνας για τη συλλογή – παραγωγή του ερευνητικού υλικού 44	44
3.1.4. Περιγραφή της διαδικασίας-Πρόσβαση στο δείγμα 45	45
3.1.5. Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας 46	46
3.1.6. Μέθοδοι επεξεργασίας του ερευνητικού υλικού 46	46
3.1.7. Δεοντολογία της έρευνας 48	48
3.2 Παράθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας 49	49
3.2.1 Οι λόγοι που ώθησαν τα υποκείμενα στον εθελοντισμό και η σχέση Εθελοντισμού και εργασίας 49	49
3.2.2 Τα οφέλη του εθελοντισμού (αντίκτυπος) 54	54
3.2.3 Η αναγκαιότητα του Εθελοντισμού στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης και η δημιουργία της σχετικής κουλτούρας. 56	56
3.2.4 Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα της κρίσης 58	58
3.2.5 Ο εθελοντής ως Ενεργός Πολίτη 59	59
3.3 Συμπεράσματα 61	61
3.4 Για μια περαιτέρω συζήτηση – Προτάσεις 65	65
Βιβλιογραφία	67

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση και η ερμηνεία των παραγόντων και μηχανισμών που ωθούν τους ανθρώπους να προσφέρουν εθελοντικά το χρόνο τους σε κοινωνικές υπηρεσίες και οργανώσεις στην Ελλάδα της κρίσης. Επιπλέον, η παρούσα εργασία διερευνά τη σχέση εθελοντισμού με την ενεργή πολιτειότητα και την πολιτική διαδικασία εν γένει. Πραγματοποιήθηκε ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, ανάλυσή της με βάση το πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης και έρευνα. Ως μεθοδολογικό εργαλείο της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, με στόχο την εξαγωγή ποιοτικών δεδομένων.

Η μελέτη αυτή καταλήγει, μεταξύ άλλων, στο συμπέρασμα πως ακόμα και στην Ελλάδα της μεγάλης οικονομικής κρίσης και ανεργίας οι λόγοι που ωθούν τα άτομα στον εθελοντισμό παραμένουν η αλληλεγγύη, η προσφορά στο συνάνθρωπο και η επίτευξη ενός κοινωφελούς στόχου και όχι η απόκτηση εργασιακής εμπειρίας ή η χρησιμοποίηση του Εθελοντισμού ως προθαλάμου σύναψης επαγγελματικής σχέσης. Συνεχίζει δηλαδή να αποτελεί ένα ξεχωριστό κομμάτι του ελεύθερου χρόνου των υποκειμένων, που αυτόβουλα επιλέγουν να τον διαθέσουν υπέρ κάποιου σκοπού. Από την έρευνα προέκυψε επίσης ότι ο εθελοντισμός χρησιμοποιείται και ως διέξοδο για τον κοινωνικό προβληματισμό των εθελοντών και την ανάγκη να δημιουργήσουν μέσα από δικές τους ενέργειες έναν καλύτερο κόσμο, δημιουργώντας μια εναλλακτική πολιτική διαδικασία και σφυρηλατώντας μια νέα ταυτότητα Ενεργού Πολίτη.

Λέξεις-Κλειδιά :

Εθελοντισμός, Ιδιότητα του Πολίτη, Μ.Κ.Ο., Ελληνική Οικονομική κρίση

ABSTRACT

The purpose of this study is to explore and interpret the factors and mechanisms that encourage people to volunteer in social services and non-governmental organizations in Greece, in the context of Greek crisis. In addition, this work explores the relationship between volunteering and active citizenship and the political process in general.

A review of the relevant bibliography took place with its analysis, based on the context of the economic and social crisis. A qualitative research was also carried out. Semi-structured interviews were used as the methodological tool of the research, aiming at the extraction of qualitative data.

This study concludes, among others, that even in Greece, the European country of the great economic crisis and high unemployment rates, the reasons that motivate individuals in volunteering remain the solidarity, the tender to their fellow human beings, and the achievement of a socially beneficial scope, rather than the acquisition of work experience or the use of Volunteerism as a pre-employment relationship. It therefore continues to be a separate part of the leisure time of the subjects, who voluntarily choose to allocate it in favor of a great purpose. The survey also revealed that volunteering is also used as a way out for the social concern of volunteers and the need to create a better world, through their own actions, creating an alternative political process and forging a new Identity of Active Citizen.

Key-Words: Volunteerism, Citizenship N.G.O., Greek Financial Crisis

Αντί προλόγου

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος αναπτύσσεται η προβληματική της έρευνας. Συγκεκριμένα σ' αυτό το κεφάλαιο, που συνιστά το εισαγωγικό μέρος της μελέτης, διατυπώνεται ο γενικός προβληματισμός και ο χωροχρόνος της έρευνας, διατυπώνονται οι στόχοι και τα ερευνητικά ερωτήματα-υποθέσεις, αναφέρεται η χρησιμότητα και σημαντικότητα της έρευνας, καθώς και οι περιορισμοί στους οποίους εμπίπτει και τους οποίους υφίσταται. Επί προσθέτως, αποσαφηνίζονται μια σειρά από έννοιες για να αποφευχθούν συγχύσεις ή παρερμηνείες, όπως η έννοια της Κοινωνίας των Πολιτών, της ιδιότητας του Πολίτη, των Μη κυβερνητικών Οργανισμών και του οργανωμένου Εθελοντισμού

Το δεύτερο μέρος αναφέρεται στο θεωρητικό πλαίσιο καθώς και στο κοινωνικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο οι παραπάνω υποθέσεις εξετάζονται. Περιγράφει θεωρίες, αναλύσεις και απόψεις πάνω στις οποίες θα βασιστεί η ερμηνεία των ευρημάτων της έρευνας.

Το τρίτο μέρος αποτελεί το ερευνητικό μέρος της εργασίας. Σε αυτό, περιγράφεται η μεθοδολογία στην οποία στηρίζεται η έρευνά μας, αναλύονται οι μέθοδοι, τα μέσα, τα ερευνητικά εργαλεία και οι τεχνικές που χρησιμοποιούνται. Περιγράφεται η πρόσβαση στο πεδίο και η διαδικασία που ακολουθήθηκε, το δείγμα, καθώς και η μέθοδος δειγματοληψίας. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας καθώς και η ερμηνεία των ευρημάτων της. Τέλος, εξάγονται τα βασικά συμπεράσματα της παρούσας μελέτης και γίνονται προτάσεις για περαιτέρω διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων.

1. Εισαγωγή-προβληματική

1.1 Σκοπός της μελέτης

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί το φαινόμενο του εθελοντισμού μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που μαστίζει την Ελληνική κοινωνία τα τελευταία οκτώ χρόνια. Θα γίνει προσπάθεια να διερευνηθούν οι λόγοι που ώθησαν τα υποκείμενα στον εθελοντισμό, η πιθανή σχέση εθελοντισμού με την ανεργία των νέων, η σχέση μεταξύ της οικονομικής κρίσης και της διάθεσης για προσφορά, οι πεποιθήσεις τους σχετικά με αυτό που κάνουν και η εν γένει εθελοντική τους εμπειρία. Τέλος, θα ερευνηθεί το πώς ο εθελοντισμός επηρεάζει, διαμορφώνει και τροποποιεί την ταυτότητα των Εθελοντών ως Πολίτες καθώς και τη νέα διαμορφούμενη σχέση του εθελοντισμού με τη πολιτική δραστηριότητα και διαδικασία.

1.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Οι άξονες πάνω στους οποίους θα βασιστεί τόσο η βιβλιογραφική ανασκόπηση όσο και η έρευνα είναι οι εξής:

A) Τα κίνητρα των εθελοντών.

Σε αυτό το σημείο αναζητούνται τα κίνητρα που ωθούν τους ανθρώπους στον εθελοντισμό καθώς και το εάν αυτά σχετίζονται με τον εμπλουτισμό του επαγγελματικού βιογραφικού του εθελοντή; Επίσης, αναζητείτε το εάν η γενικότερη ανάγκη προσφοράς προηγείται του συγκεκριμένου σκοπού ή όχι.

Στα αποτελέσματα αναμένεται να αναδεχθεί το συμπέρασμα ότι στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης τα κίνητρα των εθελοντών δεν είναι μόνο αλτρουιστικά. Αντίθετα, θα σημειωθεί ότι ο εθελοντισμός σήμερα χρησιμοποιείται εκτός από μέσο κοινωνικής προσφοράς και ως προθάλαμος πρόσβασης στην αγορά εργασίας καθώς και διεύρυνσης του κοινωνικού κύκλου των εθελοντών.

B) Το θεσμικό πλαίσιο του Εθελοντισμού

Θα αναζητηθεί το πλαίσιο λειτουργίας των ΜΚΟ, της εθελοντικής εργασίας καθώς και της σχέσης εθελοντισμού – εργασίας. Αναμένεται ότι το πλαίσιο λειτουργία των ΜΚΟ είναι συγκεχυμένο και προβληματικό καθώς και το ότι το οργανωμένο κράτος απουσιάζει από τη ρύθμιση της Εθελοντικής Εργασίας. Επιπλέον θα καταδειχτεί ότι οι Εθελοντές δεν γνωρίζουν τη ξεκάθαρη διαφορά μεταξύ του εθελοντικού και του

εργατικού πλαισίου και πως αυτό πολλές φορές οδηγεί στην εκμετάλευση των εθελοντών από τις ΜΚΟ χρησιμοποιώντας τους ως επαγγελματίες.

Γ) Οι απόψεις των εθελοντών για τον αντίκτυπο του έργου τους στη κοινωνία και στους ίδιους.

Σε αυτό τον άξονα θα ερευνήσουμε τις απόψεις των εθελοντών για το εάν τελικά η προσφορά τους στη κοινωνία είναι σημαντική καθώς και για το εάν πιστεύουν ότι μέσω αυτής δραστηριότητας υπάρχει αντίκτυπος και στους ίδιους. Αναμένεται να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι οι εθελοντές πιστεύουν ότι προσφέρουν πραγματικά στο κοινωνικό σύνολο στη και ότι μέσω αυτής της προσφοράς αλλάζουν την ίδια την κοινωνία. Επίσης ότι πιστεύουν ότι ωφελούνται και οι ίδιοι (οι εθελοντές) μέσω αυτής της διαδικασίας.

Δ) Η πορεία προς τον Εθελοντισμό.

Θα αναζητηθεί το κατά πόσο υπάρχει σοβαρή ενημέρωση σχετικά με τον εθελοντισμό και τις ευκαιρίες που προκύπτουν από αυτόν καθώς και το εάν τα ερευνητικά υποκείμενα εκτιμούν ότι η εθελοντική προφορά είναι έμφυτη ή επίκτητη. Αναμένεται ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει σοβαρή ενημέρωση για τον εθελοντισμό καθώς και το ότι το εκπαιδευτικό σύστημα δεν προβάλλει το εθελοντικό κίνημα όσο θα έπρεπε. Τέλος ο ερευνητής εκτιμά ότι η πλειοψηφία των συνεντευξιαζόμενων θα σημειώσει ότι ο Εθελοντής κάποιος «γίνεται» στη πορεία και δεν γεννιέται ως έτσι.

Ε) Η χρησιμότητα των ΜΚΟ

Θα γίνει προσπάθεια να αναδεχθεί ο σημαντικός ρόλος που οι μη κυβερνητικές οργανώσεις καλούνται να διαδραματίσουν καθώς και η σημαντική ζημιά που έχουν προκαλέσει στη φήμη τους παραδείγματα κακοδιαχείρισης και μη διαύγειας του παρελθόντος. Θα αναζητηθεί και η άποψη των συνεντευξιαζόμενων για το ζήτημα. Αναμένεται, μιας και οι ίδιοι αποτελούν κομμάτι των οργανώσεων αυτών να απαντήσουν με καταφατικό τρόπο.

ΣΤ) Ο Εθελοντής ως ενεργός πολίτης.

Θα αναζητηθεί το εάν τα υποκείμενα είναι εξοικειωμένα με την έννοια του Ενεργού Πολίτη και το εάν εκτιμούν ότι με την εθελοντική τους εργασία μετατρέπονται από ιδιώτες σε πολίτες. Θα αναζητηθεί ακόμα και το εάν ο Εθελοντισμός αποτελεί για αυτούς υποκατάστατο της κομματικής ένταξης και της πολιτικής διαδικασίας.

Αναμένεται ότι θα γνωρίζουν την έννοια του Ενεργού Πολίτη και ότι στη πλειοψηφία τους θα αποτελούν πολιτικά δραστήρια άτομα.

1.3 Χρησιμότητα της έρευνας/εργασίας

Η έρευνα αυτή είναι σήμερα σημαντική λόγω των τεράστιων μεταβολών που έχει υποστεί η Ελληνική κοινωνία τα τελευταία χρόνια. Αν και έχουν υπάρξει έρευνες σχετικά με τον εθελοντισμό, αυτές είναι υπό το πρίσμα μιας εντελώς διαφορετικής κοινωνικής πραγματικότητας (Ελλάδα της ανάπτυξης – Εθελοντικό κίνημα Ολυμπιακών Αγώνων). Σήμερα, που μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού της χώρας περιθωριοποιούνται ο εθελοντισμός παίρνει χαρακτηριστικά επείγουσας βοήθειας προς το συνάνθρωπο που αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα επιβίωσης και δεν αφορά τόσο δευτερεύουσα προτάγματα (π.χ. Πολιτισμό, Αθλητισμό, νέες τεχνολογίες). Η εργασία αυτή ευελπιστώ να χρησιμεύει ως έναυσμα για κάποιον ανεξάρτητο ή διδακτορικό ερευνητή για να μελετήσει το φαινόμενο διεξοδικά και να παράξει ποσοτικά δεδομένα και γενικευμένα συμπεράσματα.

1.4 Οι περιορισμοί τις έρευνας

Ο αναγνώστης θα πρέπει να θεωρήσει δεδομένο το ότι η παρούσα έρευνα δεν μπορεί να εξάγει ποσοτικά δεδομένα και γενικεύσεις. Τόσο ο χαρακτήρας μιας διπλωματικής εργασίας μεταπτυχιακού προγράμματος, όσο και ο διαθέσιμος χρόνος και οι πόροι που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν είναι περιορισμένοι.

1.5 Ο Εθελοντισμός μέσα από το πρίσμα της Ελληνικής κρίσης

Η Ελλάδα, ήδη πριν την κρίση, χαρακτηριζόταν από υψηλή εισοδηματική ανισότητα και έλλειψη ενός καθολικού δικτυού κοινωνικής ασφάλειας. Η Ελλάδα της κρίσης στο πλαίσιο της δημοσιονομικής προσαρμογής, παράλληλα με τα απαραίτητα βήματα εξορθολογισμού των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας (π.χ. εξορθολογισμός των εκροών των δημόσιων νοσοκομείων προς τις φαρμακευτικές εταιρείες), κάνει δυστυχώς και πολλά βήματα προς τα πίσω. Συγκεκριμένα, εδώ και τέσσερα χρόνια, προχωρά σε υποβάθμιση σειράς κοινωνικών ρητρών στη λειτουργία της αγοράς εργασίας (πχ. κατώτατος μισθός, συλλογικές διαπραγματεύσεις) και σε περιορισμό πληθώρας κοινωνικών επιδομάτων είτε μέσω της μείωσης της χρηματικής αξίας τους είτε μέσω της επιλεξιμότητας (Μπουρίκος και Σωτηρόπουλος, 2014)

Η οικονομική κρίση επέφερε βίαιες μεταβολές στην στρωμάτωση της ελληνικής κοινωνίας πολλαπλασιάζοντας τις κοινωνικές ανισότητες, διευρύνοντας τη φτώχεια και δημιουργώντας στρατιές, κυρίως νεαρής ηλικίας, ανέργων. Σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το διαθέσιμο κατά κεφαλήν εισόδημα στην Ελλάδα μειώθηκε κατά 27,5% την περίοδο 2007-2015, με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ να συρρικνώνεται το ίδιο διάστημα κατά 22,8%.

Αν συνυπολογίσουμε ότι σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Στατιστικής Υπηρεσίας (Eurostat) το επίπεδο της ανεργίας στην Ελλάδα τον Ιούνιο του 2016 έφθασε το 23,4% (49,1% στους νέους κάτω των 25 ετών) τότε εύκολα μπορεί ακόμα και ένας εξωτερικός παρατηρητής να καταλάβει τη νέα ζοφερή ελληνική πραγματικότητα. Σύμφωνα με τις νέες τάσεις που καταγράφηκαν στην αγορά εργασίας, «η ανεργία κινδυνεύει να συμπαρασύρει στη φτώχεια ολόκληρα νοικοκυριά», οι νέοι λόγω του υψηλού ποσοστού ανεργίας παρατείνουν τις σπουδές τους και συγκατοικούν με τους γονείς τους, ενώ οι γυναίκες-σύζυγοι (άνω των 45) αναζητούν ξανά εργασία (Ματσαγγάνης, 2013). Το ποσοστό του πληθυσμού που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού, ανήλθε το 2015 στο 35,7% (3.828.000 άτομα) σύμφωνα με στατιστικά από τη Eurostat και την ΕΛΣΤΑΤ 34,6%. Όσον αφορά το ποσοστό ακραίας φτώχειας, δηλαδή την αδυναμία εξασφάλισης ενός καλαθιού βασικών αγαθών που κρίνονται απαραίτητα για την αξιοπρεπή διαβίωση ενός ατόμου, διαμορφώθηκε -σύμφωνα με την Ομάδα Ανάλυσης Δημόσιας Πολιτικής του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών- στο 15,2% του ελληνικού πληθυσμού. Τέλος, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στην Ελλάδα της κρίσης δημιουργείται ένας στρατός φτωχών εργαζομένων. Η εκτίναξη του ποσοστού των χαμηλόμισθων θέσεων και των ευέλικτων μορφών εργασίας έχει δημιουργήσει ανθρώπους που εργάζονται μεν αλλά που το εισόδημα τους δεν ξεπερνά το όριο της φτώχειας. (Μπαλούρδος, 2011)

Στη τεράστια οικονομική κρίση ήρθαν να προστεθούν οι μεγάλες μικτές μεταναστευτικές ροές δημιουργώντας μια νέα ανθρωπιστική κρίση μέσα στη προγενέστερη. Το 2015 μόνο οι μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές στην Ελλάδα από τις ακτές της Τουρκίας έσπασαν σύμφωνα με το UNCHR το φράγμα του ενός εκατομμυρίου ανθρώπων. Το Ελληνικό κράτος βρέθηκε για μια ακόμα φορά εντελώς απροετοίμαστο μεταφέροντας ξανά το βάρος της έκτακτης βοήθειας στις οργανώσεις

της Κοινωνίας των Πολιτών, σε άτυπες συλλογικότητες αλληλεγγύης και σε ατομικές πρωτοβουλίες του γηγενούς πληθυσμού.

Η παραπάνω κατάσταση δεν αναίρεσε την διαχρονική απουσία του κοινωνικού κράτους και δεν έχτισε ένα πλήρες κοινωνικό δίκτυ προστασίας μιας και οι δράσεις που αναπτύσσονται από τη κοινωνία των πολιτών στοχεύουν αναγκαστικά μόνο τις πιο αδύναμες κοινωνικές ομάδες (π.χ. απόρους, αστέγους) και δεν είναι από μόνες τους επαρκείς.

Στην Ελλάδα, οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί, πάντα αναπλήρωναν τα κενά στην παρεχόμενη από το κράτος κοινωνική προστασία (Παπαθεοδώρου, Δαφέρμος, 2010)

Η κρατούσα γνώμη στη βιβλιογραφία για την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα μετά τη μεταπολίτευση του 1974 είναι ότι η κοινωνία αυτή είναι ατροφική, ενώ ταυτόχρονα το κράτος είναι επίσης αδύναμο ειδικά σε ό,τι αφορά την εφαρμογή των εκάστοτε μέτρων δημόσιας πολιτικής (Μουζέλης 1998, Μακρυδημήτρης 2002, Μουζέλης και Παγουλάτος 2003). Η κοινωνία πολιτών ήταν ατροφική εξαιτίας της διεΐσδυσης των δικτύων πατρωνίας και της μεταφοράς του ανταγωνισμού των κομμάτων στο εσωτερικό των μη κρατικών συλλογικών φορέων και της εξάρτησης των εν λόγω φορέων (π.χ., των συνδικάτων), από τα κόμματα και το κεντρικό κράτος (Μαυρογορδάτος 1988 και Μανρογορδάτος 1993). Στο παρελθόν είχαν προταθεί πολλές αιτίες στις οποίες οφειλόταν η αδυναμία ή ατροφία της κοινωνίας πολιτών. Μερικές από αυτές ήταν το διογκωμένο ελληνικό κράτος (Τσουκαλάς 1986, Sotiropoulos 1993, Διαμαντούρος 2000), οι πελατειακές σχέσεις (Campbell 1964, Legg 1969, Μουζέλης 1977, Τσουκαλάς 1977 και 1981, Σωτηρόπουλος 2001) καθώς και τα ισχυρά πολιτικά κόμματα. Σήμερα παρατηρούνται εξάρσεις κοινωνικών κινημάτων, δράσεις ισχυρών ομάδων πίεσης, οργανωμένες προσπάθειες δράσης ΜΚΟ, καθώς και ανάπτυξη άτυπων συσσωματώσεων.

Ο εθελοντισμός, παρά κάποιες εξάρσεις πριν την Ολυμπιάδα του 2004, παρέμενε αναιμικός μέχρι το 2003. Μετά το 2004 γίνεται λόγος για συνθήκες ωριμότητας ανάδυσης της κοινωνίας των πολιτών και νέων τάσεων, σηματοδοτώντας την αναβίωση της (Lyrintzis 2002). Η κατηγορία με τις περισσότερες πιθανότητες εμφανίζεται αυτή των αθλητικών σωματείων που δικαιολογείται από την επιρροή της Ολυμπιάδας και να ακολουθείται από τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές οργανώσεις, αποκτώντας αναγνωρισιμότητα και δυνατότητα παρέμβασης σε τομείς δημόσιας πολιτικής, χωρίς

ακόμη να τη διαμορφώνουν όμως. Κινητικότητα παρατηρήθηκε σε οργανώσεις περιβαλλοντικές και μεταναστών κατά του ρατσισμού, όπως και κοινωνικής φροντίδας, ανοίγοντας δίαυλο επικοινωνίας με το κράτος.

Την περίοδο της οικονομικής κρίσης, όμως, καταγράφεται μία σημαντική μετάθεση της ευθύνης για την κοινωνική προστασία από το κράτος είτε στο θεσμό της οικογένειας, είτε στην ιδιωτική πρωτοβουλία (Βενιέρης, 2011) ή στην εταιρική κοινωνική ευθύνη. Σε αυτή λοιπόν τη περίοδο, οι τυπικές αλλά και οι άτυπες πρωτοβουλίες για την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και αντιμετώπισης της φτώχειας πολλαπλασιάστηκαν. Οι δήμοι σε συνεργασία με μη κερδοσκοπικούς φορείς συγκρότησαν νέες δομές κοινωνικής προστασίας (Δομές ενάντια στη φτώχεια με πόρους του ΕΣΠΑ), τα Ιδρύματα εγκαινίασαν (Ιδρυμα Μποδοσάκη μέσω των EEA Grants) ή ενίσχυσαν (Ιδρυμα Σταύρος Νιάρχος) τη χρηματοδότηση Μ.Κ.Ο στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας, η Εκκλησία διεύρυνε τις προνοιακές της δομές, οι επαγγελματικοί σύλλογοι κινητοποιήθηκαν (Ιατρικός σύλλογος, εκπαιδευτικοί, παραγωγί των λαϊκών αγορών, κλπ.) και δίκτυα κοινωνικής αλληλεγγύης νέας γενιάς αναδύθηκαν (π.χ. δίκτυα διακίνησης προϊόντων χωρίς μεσάζοντες).

Σε αυτές τις συνθήκες, το φαινόμενο του οργανωμένου εθελοντισμού αποκτά ολοένα νέες ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις που ξεπερνούν τις παλαιές εμπειρίες παραδοσιακής φιλανθρωπίας. Η οργανωμένη εθελοντική δράση μέσω των οργανώσεων της Κοινωνίας των Πολιτών τείνει να καταστεί σημαντικός βραχίονας κοινωνικής πολιτικής και αλληλεγγύης. Η προσφορά εθελοντικής εργασίας διαμορφώνει νέα κοινωνικά ήθη συμβάλλοντας στην συνεκτικότητα του κοινωνικού ιστού και παρακάμπτοντας τις κρατικές γραφειοκρατίες. Δίνει την ευκαιρία σε «ενεργούς πολίτες» να εκφράσουν τα πιο βαθιά τους αλτρουιστικά συναισθήματα, να κοινωνικοποιηθούν και να ξεφύγουν από την ιδιώτευση αναδιαμορφώνοντας τη ταυτότητα του ενεργού πολίτη όπως τη ξέραμε μέχρι σήμερα (Λιοδάκης 2016).

Αν και πολλά υπολείπονται ακόμη ώστε να διασφαλιστεί το κατάλληλο νόμιμο και φορολογικό πλαίσιο προκειμένου να αναπτυχθεί το οργανωμένο εθελοντικό κίνημα τα τελευταία χρόνια παρατηρούμε μια αύξηση των ενεργών εθελοντών. Το 2013 σε έρευνα της QUED για λογαριασμό της Human Grid, μιας πρωτοβουλίας του TedxAthens, που καταγράφει τις πηγές αλληλεγγύης στην πόλη το 44% των

πολιτών απάντησαν ότι έχουν υπάρξει εθελοντές ξεκίνησαν μετά το 2010, τη περίοδο δηλαδή μετά την έναρξη της κρίσης (Γιάνναρου, 2013).

Πάνω σε αυτή την αύξηση του αριθμού των εθελοντών και την άνοδο εν γένει του Εθελοντισμού, περιστρέφονται τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας. Φιλοδοξεί να ανακαλύψει τους λόγους δηλαδή που έκαναν τους ανθρώπους αυτούς, μέσα στη κρίση, να στραφούν στον οργανωμένο εθελοντισμό καθώς και να ερμηνεύσει στόχους, φοβίες ελπίδες και συναισθήματα που προκύπτουν από αυτή τους την επιλογή.

1.6 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Εθελοντισμός»

Σε γενικές γραμμές, ο όρος εθελοντισμός αναφέρεται στην ηθελημένη παροχή υπηρεσιών χωρίς το κίνητρο της υλικής ανταμοιβής και για κάποιο κοινωφελή σκοπό. Όπως αναφέρει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή «ο Εθελοντισμός μεταφράζει σε δράση τις θεμελιώδεις αρχές της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης, της ενσωμάτωσης και της ιδιότητας του πολίτη, στις οποίες στηρίζεται η Ευρώπη». Ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας ορίζει τον εθελοντισμό ή την εθελοντική εργασία, ως την «εθελούσια παροχή δραστηριοτήτων ή εργασίας, χωρίς πληρωμή, ενός ατόμου με σκοπό την προώθηση ενός σκοπού ή την παροχή βοήθειας σε κάποιον εκτός του νοικοκυριού του ή της οικογένειάς του».

Συχνά θεωρείται πως ο εθελοντισμός δεν έχει υλικά ανταλλάγματα, όμως μάλλον δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία πάνω στο ζήτημα αυτό: αρκετοί εκτιμούν πως, για λόγους που εξυπηρετούν τη βιωσιμότητά της, η εθελοντική εργασία θα πρέπει να αμείβεται. Αρκετές φορές η αμοιβή πραγματοποιείται με έμμεσο τρόπο, παρέχοντας για παράδειγμα στον εθελοντή δωρεάν διαμονή, διατροφή ή άλλες διευκολύνσεις. Πάντως, η έννοια «εθελοντισμός» είναι αρκετά ευρεία, καθώς συμπεριλαμβάνει μέχρι και την εθελοντική αιμοδοσία ή τη μετά θάνατο προσφορά μελών του ανθρώπινου σώματος για επιστημονικούς σκοπούς.

Αρκετοί διαχωρίζουν τον εθελοντισμό σε επίσημο και ανεπίσημο. Ο επίσημος εθελοντισμός αφορά την προσφορά, για παράδειγμα, μέσω μίας μη κυβερνητική οργάνωσης ή ενός κοινωφελούς ιδρύματος. Ο ανεπίσημος εθελοντισμός αφορά την προσφορά σε περισσότερο προσωπικό επίπεδο, βοηθώντας για παράδειγμα κάποιον ηλικιωμένο στο δρόμο.

Ιδιαίτερη απήχηση στις μέρες μας έχει η πρώτη μορφή εθελοντισμού. Αυτός ο εθελοντισμός συνήθως απευθύνεται σε νέους και συσχετίζεται με τις μη κυβερνητικές οργανώσεις, για θέματα όπως είναι η οικολογία, ο αθλητισμός ή βοήθεια κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν κάποια μορφή δυσκολίας (τοξικομανείς, άτομα με ειδικές ανάγκες, μετανάστες, άστεγους κ.α.). Αρκετοί θεωρούν ότι αυτή η μορφή εθελοντισμού πραγματοποιείται με ουσιαστικό και μακροπρόθεσμο στόχο την ομαλή ένταξη των νέων στο κοινωνικό σύστημα, και όχι τόσο την ανάπτυξη κάποιου αισθήματος αλληλεγγύης.

1.7 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Ιδιότητα του Πολίτη»

Η «ιδιότητα του πολίτη» αποτελεί μια από τις πιο επίμαχες έννοιες της δυτικής πολιτικής φιλοσοφίας, καθώς έχει συνδεθεί με έννοιες όπως η δημοκρατία, τα δικαιώματα, οι αξίες και έτσι παραπέμπει, όπως αναφέρει το 2008 ο Μπάλιας, «σε διαφορετικά και δυνάμει αντιφατικά περιεχόμενα, όπως είναι η πολιτική αρετή, τα ατομικά συμφέροντα, το κοινό καλό, το εθνικό συμφέρον και η αξία της πολιτικής συμμετοχής». Κατά τον Delanty (2007), είναι επίσης μια έννοια «ευαίσθητη» ως προς το εννοιολογικό περιεχόμενό της, και παράλληλα, πολυσήμαντη και δύσκολη ως προς τον προσδιορισμό της.

Σύμφωνα με τους Jochum (2005), η έννοια της ιδιότητας του πολίτη (citizenship) γίνεται αντιληπτή μέσα από τρεις κυρίαρχες θεωρητικές προσεγγίσεις που κάνουν διάκριση ανάμεσα σε μια κατάσταση, η οποία αποδίδεται από το κράτος, αναγνωρίζει ίσα δικαιώματα και προωθεί ιδιωτικά συμφέροντα, μία ταυτότητα, η οποία προκύπτει από ένα ατομικό αίσθημα και ένα αίσθημα του ανήκειν σε μία κοινότητα, και μία πρακτική, η οποία καθορίζεται από δικαιώματα και υποχρεώσεις και διαμορφώνεται από μία κοινή δημόσια κουλτούρα.

Ο Αριστοτέλης στα Πολιτικά υποστηρίζει ότι η πόλη υπάρχει από τη φύση της και προηγείται του ατόμου, καθώς και ότι αντιπροσωπεύει ένα είδος κοινωνίας. Επομένως, υπάρχει μια φυσική ορμή που ωθεί τους ανθρώπους στη διαμόρφωση αυτής της κοινωνίας. Η αρχαία ελληνική πόλη δεν αποτελεί την πόλη-κράτος στη φυσική της τοποθεσία (Arendt, 1958). Αντίθετα, ορίζεται ως η οργάνωση των ανθρώπων, όπως αυτή προκύπτει από την κοινή δράση και ομιλία, καθώς η δράση και ο λόγος είναι οι καταστάσεις που δημιουργούν χώρο ανάμεσα στους συμμετέχοντες και σκιαγραφούν

την ύπαρξη της πόλης. Στην ελληνική πόλη, ένας πολίτης δεν αναμένεται απλά, αλλά είναι υποχρεωμένος να συμμετάσχει στη δημόσια και πολιτική ζωή και το γεγονός αυτό φωτίζει τη διαφορά μεταξύ της δημόσιας ζωής τότε και τώρα. Από τις περιγραφές του Chidister (1989) για τις ελληνικές, ρωμαϊκές και μεσαιωνικές πόλεις γίνεται κατανοητό ότι η συμμετοχή και η συνεργασία ήταν αναπόσπαστα χαρακτηριστικά που υποστήριζαν τη λειτουργία και τη διαίωνιση της πόλης. Οι δημόσιοι χώροι, δε, είτε ονομάζονταν αγορά, φόρουμ ή πιάτσα, ήταν ζωτικά και ουσιώδη στοιχεία που φιλοξενούσαν αυτές τις διαδικασίες.

Σε νεότερους χρόνους, η έννοια της ιδιότητας του πολίτη έχει χρησιμοποιηθεί με διαφορετικούς τρόπους, εκφράζοντας πάντα το υφιστάμενο καθεστώς και αντιπροσωπεύοντας τις πολιτικές και κοινωνικές δομές. Ο όρος ενεργός συμμετοχή στα κοινά (active citizenship) (δηλαδή η ιδιότητα του ενεργού πολίτη) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Douglas Hurd, ως ένας τρόπος να αποθαρρυνθεί η εξάρτηση από το κράτος πρόνοιας (Jochum κά, 2005). Ωστόσο, η έννοια βρίσκεται ακόμα σε μία κατάσταση αέναης ροής. Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η διαφορά μεταξύ της ιδιότητας του πολίτη και της ενεργής ιδιότητας του πολίτη έγκειται στο γεγονός ότι η πρώτη αποδίδεται από το κράτος, ενώ η ενεργός συμμετοχή στα κοινά αποτελεί μία πρακτική που νοηματοδοτείται από κάθε κάτοικο ο οποίος και από μόνος του μετατρέπεται σε Πολίτη. Από τη στιγμή που είναι πρακτική, συνοδεύεται από δικαιώματα και υποχρεώσεις και καθορίζεται από ευθύνες, πολιτικές αρετές και συμμετοχή στα κοινά (Jochum κά, 2005). Όπως εξηγεί η Arendt (1958), οι άνθρωποι είναι νεοφερμένοι και αρχάριοι δυνάμει της γέννησης και επομένως παίρνουν πρωτοβουλίες. Το ρήμα δρά, ως μία πιο γενική έννοια, σημαίνει την ανάληψη πρωτοβουλιών, αρχίζω, θέτω κάτι σε κίνηση. Η πολιτική σφαίρα έγκειται ακριβώς σ' αυτή την άσκηση, καθώς η δράση και ειδικά η συνεργατική δράση είναι η μοναδική δραστηριότητα που τη συνιστά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η ενεργή ιδιότητα του πολίτη, όπως περιγράφηκε στο παρόν άρθρο, φαίνεται να ευδοκιμεί παράλληλα με μία διαρκή πτώση στην επίσημη πολιτική συμμετοχή.

Συμπερασματικά, η ιδιότητα του πολίτη είναι μια έννοια ασαφής περιεχομένου, δεν έχει ένα ουσιαστικά ή καθολικά συγκεκριμένο και αληθινό νόημα. Η ψυχολογική διάσταση της ιδιότητας του πολίτη καλύπτει τη γνώση, τις διαισθήσεις, τις απόψεις, τις αντιλήψεις, τις στάσεις, τις αξίες, τις πρακτικές επιδιώξεις και τη συμπεριφορά το ατόμου απέναντι στις πολιτικές ομάδες και το σύνολο των καθηκόντων και των

δικαιωμάτων που προκύπτει από τη σχέση και τη σύνδεση με διάφορους πολιτειακούς σχηματισμούς (Καρακατσάνη, 2003).

1.8. Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Κοινωνία των Πολιτών»

Κατά καιρούς πολλοί έχουν προσπαθήσει να δώσουν ορισμούς σχετικά με την έννοια της Κοινωνίας των Πολιτών Ένας ορισμός που με βρίσκει σύμφωνο είναι αυτός που δίνει η Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1999 στη γνωμοδότηση της σχετικά με τη κοινωνία των Πολιτών. Κατά την Επιτροπή « ..η οργανωμένη κοινωνία των πολιτών μπορεί να οριστεί, κατά τρόπο αφηρημένο, ως το σύνολο των οργανωτικών δομών, των οποίων τα μέλη εξυπηρετούν μέσω ενός δημοκρατικού διαλόγου και μιας διεργασίας κατανόησης, το γενικό συμφέρον και χρησιμεύουν ως μεσολαβητές μεταξύ των δημόσιων αρχών και των πολιτών. Αυτή περιλαμβάνει συγκεκριμένα:

- τους λεγόμενους "παράγοντες της αγοράς εργασίας", δηλαδή τους κοινωνικούς εταίρους,
- τις αντιπροσωπευτικές οργανώσεις των κοινωνικο-οικονομικών κύκλων που δεν είναι κοινωνικοί εταίροι με τη στενή έννοια του όρου,
- τους ΜΚΟ, οι οποίοι ενώνουν τους πολίτες για έναν κοινό στόχο όπως π.χ. οι οργανισμοί προστασίας του περιβάλλοντος και ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι ενώσεις καταναλωτών, οι φιλανθρωπικές οργανώσεις, οι οργανώσεις εκπαίδευσης και κατάρτισης κ.λπ.
- τις οργανώσεις της βάσης (δηλαδή τις οργανώσεις των οποίων τα μέλη προέρχονται από το κέντρο και από τη βάση της κοινωνίας και των οποίων οι στόχοι εξαρτώνται από αυτά τα μέλη), π.χ. τα κινήματα νέων, τις ενώσεις υπέρ της οικογένειας και όλες τις οργανώσεις συμμετοχής των πολιτών στον τοπικό και δημοτικό βίο»

Ο Αντ. Μακρυδημήτρης (2006) αναφέρει σχετικά τα εξής: «Κοινωνία πολιτών είναι οργανωμένες δραστηριότητες στο πλαίσιο μιας ανοικτής και δημοκρατικής κοινωνίας, οι οποίες έχουν και εμφανίζουν α) μη κρατικό, μη κυβερνητικό πλαίσιο ή πολιτικό χαρακτήρα. Διαθέτουν δηλαδή θεσμική ανεξαρτησία από το κράτος β) μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και κοινωφελή σκοπό και χαρακτήρα γ) δημοκρατικό, κοινωνικό, ηθικό χαρακτήρα και αποστολή προσθέτοντας ότι αυτές πρέπει να έχουν εθελοντικό χαρακτήρα ως προς τη συμβολή σε χρόνο, χρήμα και προσπάθεια των μελών τους ή όσων συνεργάζονται με αυτές

Ταυτόχρονα, σε ό,τι αφορά στους πολίτες η κοινωνία των πολιτών προϋποθέτει «πολιτικά υποκείμενα με υψηλό βαθμό αυτονομίας κατά τον προσδιορισμό των συλλογικών τους συμφερόντων» (Σημίτη,2002).

Ο Νίκος Μουζέλης αποδίδει τον όρο ως «έναν «ενδιάμεσο» χώρο μεταξύ κράτους και αγοράς: (...) έναν αυτοκυβερνώμενο κοινωνικό χώρο, αποτελούμενο από θεσμούς, ομάδες, οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν και κατά του άκρατου ατομικισμού της αγοράς και κατά του κρατικού αυταρχισμού» (Μουζέλης,1997).

1.9 Η έννοια και το περιεχόμενο του όρου «Μη Κυβερνητική Οργάνωση»

Ένας Μη Κρατικός Οργανισμός ή -όπως έχει λανθασμένα μεταφραστεί και υιοθετηθεί στην Ελλάδα- Μη Κυβερνητικός Οργανισμός (ΜΚΟ) είναι ένας νομικά συγκροτημένος οργανισμός με μέλη φυσικά ή νομικά πρόσωπα ο οποίος λειτουργεί ανεξάρτητα από κάθε κυβέρνηση. Ο όρος χρησιμοποιείται συνήθως μόνο για οργανώσεις που επιδιώκουν ορισμένους ευρύτερους κοινωνικούς στόχους που έχουν κοινωνικές και πολιτικές πτυχές, χωρίς να είναι όμως πολιτικές οργανώσεις, όπως τα πολιτικά κόμματα. Αντίθετα από τον όρο «Κυβερνητική οργάνωση», ο όρος «μη κυβερνητική οργάνωση» δεν έχει γενικά αποδεκτό νομικό ορισμό. Σε πολλές δικαιοδοσίες, αυτοί οι τύποι οργάνωσης ονομάζονται «οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών» ή αναφέρονται με άλλα ονόματα. Οι ΜΚΟ ορίζονται από την Παγκόσμια Τράπεζα ως «ιδιωτικοί οργανισμοί που ασκούν δραστηριότητα για να απαλύνουν τον πόνο, να προωθήσουν τα συμφέροντα των φτωχών, την προστασία του περιβάλλοντος, την παροχή βασικών κοινωνικών υπηρεσιών, ή αναλαμβάνουν την ανάπτυξη της κοινότητας». Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά στο άρθρο 71 του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ.

Αν και στο εξωτερικό οι ΜΚΟ έχουν παρουσία δεκαετιών στην Ελλάδα εμφανίστηκαν (άναρχα και μαζικά) τη δεκαετία του 1990. Η μαζική αυτή εμφάνιση εξαρτήθηκε σε σημαντικό βαθμό από αποφάσεις που έλαβε το ίδιο το κράτος προκειμένου να προωθήσει παρόμοιες μορφές συμμετοχής στα κοινά. Με άλλα λόγια, δημιουργήθηκαν μετά από πολιτικές αποφάσεις εκ των άνω προς τα κάτω και όχι από μια διαδικασία άσκησης πίεσης, από τα κάτω προς τα πάνω (Αφουξενίδης 2006, Afouxenidis, Leontidou and Sklias 2003).

Παρόλο που η λειτουργία ή η νομική συγκρότηση των Μη κυβερνητικών (σωστότερα Μη Κρατικών) οργανώσεων μπορεί να διαφοροποιείται, κατά κανόνα αποτελούν μη κερδοσκοπικές εταιρείες, ιδρύματα ή σωματεία που στοχεύουν στο να καλύψουν τα κενά που αφήνει η κρατική δραστηριότητα. Οι δραστηριότητες των ΜΚΟ αφορούν στην κοινωνική πρόνοια, στην εκπαίδευση, στην υγεία, στον πολιτισμό, στο περιβάλλον, στην προώθηση του εθελοντισμού, στη θρησκεία, στην υπεράσπιση δικαιωμάτων και στις κοινωνικές υπηρεσίες. Διακρίνονται σε οργανισμούς «κοινωνικής επιρροής» (οι οποίοι έχουν στόχο την καλύτερευση των συνθηκών ζωής του πληθυσμού και ασχολούνται με κοινωνικές υπηρεσίες) και σε οργανισμούς «έκφρασης» ή πίεσης προς τα κέντρα λήψης των αποφάσεων (οι οποίοι απλώς εκφράζουν ή ικανοποιούν τα συμφέροντα των μελών τους, π.χ. επιστημονικές ενώσεις) (Στασινοπούλου, 1997). Είναι προσανατολισμένοι κυρίως στην παροχή υπηρεσιών κοινωνικής προστασίας, και πιο συγκεκριμένα στην Υγεία, στην Πρόνοια, στην Εκπαίδευση και στις κοινωνικές υπηρεσίες, προτάσσοντας το μοντέλο μιας εναλλακτικής κοινωνικής οργάνωσης με στόχο την ανάπτυξη και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Ειδικότερα οι Μ.Κ.Ο μπορούν να διαχωριστούν:

- σε εκείνες που βασίζονται στην εθελοντική εργασία και έχουν τοπικό ή περιορισμένο αντίκτυπο,
- σε εκείνες που διακρίνονται για τον κινηματικό και ακτιβιστικό χαρακτήρα τους,
- σε εκείνες που συνδέονται χρηματοδοτικά με φορείς και οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Οι Μ.Κ.Ο σε γενικές γραμμές :

- παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικού ενδιαφέροντος,
- διαθέτουν σαφή διοικητική οργάνωση,
- είναι νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου και λειτουργούν ως μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί,
- δεν κατέχουν και δεν ασκούν κανενός είδους πολιτική, νομοθετική ή εκτελεστική εξουσία
- αποτελούν δομημένα περιβάλλοντα τα οποία βασίζονται στη μάθηση, την κοινή δράση, την αμοιβαιότητα και την αλληλεπίδραση,
- εγγυώνται στα μέλη τους την ελεύθερη συμμετοχή σε κοινές δράσεις,

- παρέχουν στα μέλη τους τη δυνατότητα έκφρασης γνώμης και συμμετοχής στα κοινά (Αφουξενίδης, 2004).

Η κατηγοριοποίηση των Μ.Κ.Ο μπορεί να γίνει και ανάλογα με τη φύση και το εύρος των δραστηριοτήτων που αυτές αναλαμβάνουν, περιλαμβάνοντας τους εξής τομείς:

- Κοινωνικές Υπηρεσίες (Παροχή υπηρεσιών σε άτομα με ειδικές ανάγκες, σε ηλικιωμένους, σε άστεγους, Φορείς πρόληψης και Ελέγχου φυσικών Καταστροφών)
- Υγεία (Νοσοκομεία, Οίκοι Ευγηρίας, Κέντρα Ψυχικής Υγείας, Υπηρεσίες άμεσης ανάγκης-αποκατάστασης)
- Πολιτισμός και Ψυχαγωγία (Τέχνες και Πολιτισμός, Αθλητισμός και Ψυχαγωγία)
- Εκπαίδευση και Έρευνα (Εκπαιδευτικοί κι Ερευνητικοί Οργανισμοί)
- Περιβάλλον (Φορείς ελέγχου μόλυνσης του περιβάλλοντος, προστασίας και διατήρησης φυσικών πόρων, προστασίας των ζώων, κτηνιατρικών υπηρεσιών)
- Ανάπτυξη και Στέγαση (Κοινοτικές Οργανώσεις, οργανισμοί Οικονομικής-κοινωνικής Ανάπτυξης, Στεγαστικής βοήθειας, Επαγγελματικής εκπαίδευσης και Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Επαγγελματικής Επανένταξης)
- Υπεράσπιση Δικαιωμάτων και Πολιτική (Οργανισμοί-Ενώσεις πολιτικών δικαιωμάτων, παροχής νομικών υπηρεσιών, προστασίας καταναλωτών)
- Φιλανθρωπία και Προώθηση Εθελοντισμού (Φιλανθρωπικά ιδρύματα, Οργανισμοί παροχής επιχορηγήσεων)
- Διεθνή θέματα (Φορείς ανταλλαγής-φιλίας-πολιτισμού, οργανισμοί για αντιμετώπιση καταστροφών, Διεθνείς Οργανισμοί Προστασίας των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων και προώθησης της Ειρήνης)

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Η Κοινωνία των Πολιτών

2.1.1 θεωρίες περί της ΚτΠ

Η πρώτες θεωρίες περί της κοινωνίας των πολιτών βρίσκονται στην ηθική φιλοσοφία που συνδέεται με τον σκωτσέζικο διαφωτισμό που επηρεάστηκε από τις θεωρίες φυσικού δικαίου του Giorills και του Pifendorf. Ο Σκωτσέζικος Διαφωτισμός του Francis Hucheson, έδωσε στον κλασικό φιλελεύθερο Adam Ferguson ώθηση, ο οποίος έγραψε ένα δοκίμιο πάνω στην ιστορία της κοινωνίας των πολιτών το 1767. Ο Ferguson εξομοιώνει την κοινωνία των πολιτών με την εμπορική κοινωνία και αντικαθιστά την πηγή της νομιμότητας με τις πηγές της αλήθειας και της ελευθερίας. Σύμφωνα με τη φιλελεύθερη αστική τάξη ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να ορίσει έναν αυτόνομο χώρο, το χώρο της ιδιωτικής ζωής και της αγοράς. Στο Χέγκελ, αντίθετα, η πλευρά των διαλεκτικών αναφέρει πως η πολιτική κοινωνία καλύπτει το χώρο που μεσολαβεί ανάμεσα στο κράτος και την οικογένεια και ταυτίζεται με το πεδίο ιδιωτικών και οικονομικών συμφερόντων. Η κοινωνία πολιτών είναι τύπος κοινωνικής συσχέτισης μεταξύ οικογένειας και κράτους. Ο Χέγκελ ορίζει την κοινωνία των πολιτών ως ένα πεδίο οικονομικών σχέσεων. Είναι μια κατώτερη, ατελής μορφή κράτους, που δεν ταυτίζεται με τον πολίτη. Οι κοινωνικές ανάγκες προσδιορίζονται από τις οικονομικές σχέσεις επιβάλλοντας στο κράτος να αναπτύσσει την αστυνόμευση και τη δικαιοσύνη για την επίλυση τους. Για τον Χέγκελ η κοινωνία των πολιτών αντιπροσωπεύει το συμφέρον μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας. Είναι η ιδιωτική ή μη κυβερνητική διάσταση οργάνωσης του κράτους σε αντιδιαστολή με την πολιτική κοινωνία. Ο Μαρξ, από την άλλη θεωρεί την κοινωνία των πολιτών ως tout court «αστική κοινωνία», είναι το πεδίο, την υποδομή κοινωνικών και ταξικών συγκρούσεων και διεκδικήσεων. συνδέει την κοινωνία των πολιτών με τις οικονομικές δράσεις της άρχουσας αστικής τάξης και την προσπάθεια που καταβάλει να διαιωνίσει την ταξική της κυριαρχία. Θεωρεί ότι το κράτος συγκαλύπτει την κοινωνία των πολιτών αλλά έχουν διαφορετικά συμφέροντα. Ακόμη θεωρεί την έννοια αρνητικά φορτισμένη, ως «ένα πόλεμο όλων εναντίον όλων», ως πλασματική ισότητα μεταξύ των μελών της κοινωνίας των πολιτών που καλύπτει την ευρύτερη ανισότητα. Ο νεομαρξιστής Gramsci αντιμετωπίζει την κοινωνία των πολιτών ως τρίτο πόλο μεταξύ κράτους και αγοράς, την εντάσσει στο

πολιτικό- ιδεολογικό εποικοδόμημα, όχι στην οικονομική βάση του Μαρξ, παρακάμπτοντας το σχήμα του Μαρξ υποδομή/ υπερδομή. Τονίζει την ανεξαρτησία της κοινωνίας των πολιτών από το κράτος και την έλλειψη του κρατικού καταναγκασμού από αυτή. Θεωρεί ότι είναι ένα ανοιχτό πεδίο αντιθέσεων και συγκρούσεων, όπου διακυβεύονται ζητήματα πολιτικής, πολιτιστικής και ιδεολογικής ηγεμονίας και διαμόρφωσης συσχετισμού δυνάμεων. Η κοινωνία πολιτών ως χώρος όπου επαναπροσδιορίζονται οι σχέσεις κράτους και οικονομίας και ιδιωτικού και δημοσίου υπό τους όρους ενός ιδεολογικού ανταγωνισμού που εκφράζεται μέσω της ηγεμονίας. Καταυτόν, υπάρχει απεγκλωβισμός της έννοιας από το στενό πλαίσιο της οικονομικής αλληλεπίδρασης (*Carnoy, 1990*).

Τον 19ο αιώνα γίνεται προσπάθεια να ξεπεραστεί η αντιπαράθεση ανάμεσα στην αρχαία και την σύγχρονη αστική έννοια της κοινωνίας των πολιτών. Ακολουθεί η τοκβελιανή έννοια της κοινωνίας πολιτών. Στον Tocqueville ανήκει η κυρίαρχη σήμερα θετική νοηματοδότηση της κοινωνίας των πολιτών. Η νοηματοδότηση αυτή αναδεικνύει την κοινωνία των πολιτών ως τον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ κράτους και αγοράς που αφορά την εθελοντική αυτοοργάνωση των πολιτών. «Πυκνά δίκτυα κοινωνικής αλληλόδρασης θεωρούνται πως καλλιεργούν την εμπιστοσύνη και το κοινωνικό κεφάλαιο. Ο συγχρωτισμός μας με τους άλλους αυξάνει την προθυμία μας να βασιζόμαστε στους άλλους γενικά και να συμμετέχουμε σε συλλογικές προσπάθειες. Μια εύρωστη Κοινωνία Πολιτών αυξάνει την πολιτική συμμετοχή, βοηθάει στην ευημερία του πολίτη καθώς και στη διασφάλιση της κυβερνητικής αποτελεσματικότητας» (Keith Whittington). Στην επέλαση του ατομικισμού και της ιδιώτευσης στις σύγχρονες κοινωνίες, πρέπει να αναπτύσσεται η τέχνη του «κοινωνικού συνεταιρίζεσθαι» για να λειτουργήσει σωστά το δημοκρατικό πολίτευμα και να τεθούν αναχώματα στον αυταρχισμό του κράτους. Οι πολίτες πρέπει να συμμετάσχουν σε πολιτικές και κοινωνικές οργανώσεις, μακριά από τις οικονομικές λογικές της αγοράς. Ο Alexis de Tocqueville είχε καταγράψει κατά την περιοδεία του στην Αμερική το 1830 τη σχεσιακή διάσταση της κοινωνίας των πολιτών, την ικανότητα της αυτό-οργάνωσης και αυτό-διόρθωσης στηριγμένη στη δύναμη των κοινωνικών σχέσεων και εταιρικών δεσμών μεταξύ των μελών όταν εμπλέκονται σε κοινωνικές οργανωτικές μορφές και σε κοινά ρεπερτόρια κοινωνικής δράσης. Ο Giddens αναπτύσσει τη θεωρία του τρίτου δρόμου στην προσπάθεια να ορίσει την κοινωνία πολιτών ως ενδιάμεσο χώρο με διττή σημασία ανάμεσα στον άκρατο ατομικισμό από τη μια και στον κρατικό

αυταρχισμό από την άλλη. Διαμεσολαβεί η κοινωνία των πολιτών σαν ανεξάρτητο όργανο μακριά από συμφέροντα για να επιτευχθεί η κοινωνική εξομάλυνση και η αποτροπή κοινωνικών εντάσεων. Σημαντική συμβολή στη θεωρία περί κοινωνικού κεφαλαίου έχει και ο Fukuyama Francis. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του, το κοινωνικό κεφάλαιο αποτελεί ένα σύνολο ανεπίσημων κανόνων που προάγουν τη συνεργασία μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων και αφορούν την αμοιβαιότητα ανάμεσα σε δύο φίλους ή ακόμη και σε δύο θρησκευτικά δόγματα (Fukuyama, 1999). Το «κοινωνικό κεφάλαιο» εισάγεται στην ιστορική πορεία της κοινωνίας των πολιτών από τον πολιτικό επιστήμονα Robert Putnam ορίζοντας το ως «τα στοιχεία της κοινωνικής οργάνωσης, όπως τα κοινωνικά δίκτυα (ποιόν ξέρει το άτομο), οι κανόνες και η εμπιστοσύνη, που διευκολύνουν το συντονισμό και τη συνεργασία επ' αμοιβαία ωφελεία». (Κολτσίδα, 2012). «Πείτε μου πόσες είναι οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών σε ένα τόπο και θα σας πω αμέσως πόσες ημέρες κάνει να βγει ένα έγγραφο από τη δημόσια διοίκηση και την γραφειοκρατία», υποστηρίζει ο κοινωνιολόγος Robert Putnam. Εξάγοντας έτσι το συμπέρασμα ότι όσο πιο αυτόνομη και ισχυρή είναι η κοινωνία των πολιτών τόσο λιγότερη θα είναι η γραφειοκρατία στη διοίκηση και το κράτος. Κλασικό παράδειγμα αποτελούν οι κοινότητες της βόρειας Ιταλίας στις οποίες παρατηρούνται υψηλά ποσοστά συμμετοχής στα κοινά/ civic engagement, όπου τα δίκτυα έχουν οριζόντια και όχι ιεραρχική οργάνωση και βασίζονται στην εμπιστοσύνη ως βασικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής συμβάλλοντας θετικά στην οικονομική τους ανάπτυξη. Η κοινωνία των πολιτών εδώ είναι το αντίβαρο απέναντι στη φθορά της κοινωνικής συνοχής. Το απόθεμα του κοινωνικού κεφαλαίου εξισώνεται με το επίπεδο συμμετοχής σε ενώσεις και σωματεία. Στο Κοινωνικό Κεφάλαιο τα κοινωνικά δίκτυα έχουν αξία. Δίνει έμφαση περισσότερο στην ισχύ και λιγότερο στη σύνθεση της κοινωνίας των πολιτών. Για τον John Keane, η κοινωνία των πολιτών ήταν ένας νεολογισμός του 1990 που έγινε γρήγορα της μόδας και αναδείχθηκε από διανοούμενους με κοινωνική συνείδηση στο τέλος της δεκαετίας του 1980 με την αναβίωση της πολιτικής γλώσσας ιδιαίτερα στην κεντροανατολική Ευρώπη μετά την στρατιωτική συμπλοκή την Άνοιξη της Πράγας και που συνεχίστηκε με την επανάσταση του νέου ηλεκτρονικού γαλαξία επικοινωνιών, τη νέα γνώση του εαυτού μας ως μέλη ενός εύθραυστου και αυτοκαταστροφικού παγκόσμιου συστήματος, ενεργοποιημένη από τα κινήματα ειρήνης και οικολογίας. Μπουχτισμένοι πολίτες από εξελίξεις όπως η κατάρρευση της σοβιετικής κομμούνιας, η ανάδειξη νεοφιλελεύθερης οικονομίας, η απομάγευση στα μετα αποικιακά κράτη, έγινε δημοφιλής η συζήτηση για

την κοινωνία των πολιτών. Είναι ένα δυναμικό μη κυβερνητικό σύστημα αλληλοσυνδεόμενων κοινωνικο οικονομικών οργανισμών, είναι ένα ημιτελές σχέδιο που αποτελείται από δίκτυα, πυραμίδες και συστάδες οργανισμών που οργανώνονται παγκόσμια επαγωγικά με σκοπό να σχεδιάσουν τον κόσμο μαζί με νέο τρόπο. Η «Τρίτη σφαίρα» είναι ένας χώρος εθελοντικών οργανώσεων μη κερδοσκοπικών που ασκούν ζωτικές λειτουργίες με μια λογική αλληλεγγύης ενσωμάτωσης στη φαντασιακή κοινότητα του κράτους έθνους (Μουζέλης- Παγουλάτος, 2003). Μια ισχυρή κοινωνία πολιτών συνεπάγεται την αυτόνομη ενσωμάτωση πολιτών στα πεδία του κράτους έθνους το πολιτικό, κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό, στους τομείς της δημόσιας πολιτικής. Συνεπάγεται μια ισορροπία μεταξύ των κύριων θεσμικών σφαιρών της νεωτερικότητας.

Κοινωνία των πολιτών είναι η έκφραση των ενεργών δυνάμεων της κοινωνίας, απέναντι στη στατικότητα του κράτους. Το κίνημα είναι πάντα κοινωνικό και σε ανταγωνισμό με το κράτος, εκφράζοντας τη δυναμική ιεραρχία της κοινωνίας πάνω στη δικανική και θεσμική του κράτους. Το κίνημα, λέει ο Agamben βάσει C. Schmitt προς έκπληξη του (Movement,2005) είναι το πραγματικό πολιτικό δυναμικό στοιχείο, γίνεται η καθοριστική πολιτική έννοια όταν η δημοκρατική ιδέα των ατόμων, σαν πολιτικό σώμα, είναι σε θάνατο. Η δημοκρατία τελειώνει όταν αναδεικνύονται κινήματα. Η ιδέα του κινήματος προϋποθέτει την έκλειψη των ατόμων ως συντεταγμένο πολιτικό σώμα. Το άτομο σήμερα μετατρέπεται από συνταγματικό πολιτικό σώμα σε πληθυσμό: μια δημογραφική βιολογική οντότητα, και έτσι απολιτική, που πρέπει να προστατευτεί, να φροντιστεί. Η συμμετοχή στην κοινωνία πολιτών, την κοινότητα και/ή η πολιτική ζωή που χαρακτηρίζεται από αμοιβαίο σεβασμό και μη-βία και σε αντιστοιχία με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία, είναι ένας γενικός ορισμός της ενεργούς πολιτειότητας στη δημοκρατία. (Hoskins, 2006). Ένας γενικός διαχωρισμός που προσδιορίζει τρόπους κοινωνικής συμμετοχής, περιλαμβάνει έξι διαστάσεις πολιτειακής συμμετοχής μέσω εμπειρικής ανάλυσης όπως: το εκλέγειν, την κομματική εκστρατεία, τη συλλογική δράση, τη δικτύωση, την άμεση δράση, την πολιτική βία, διακρίνοντας 3 κυρίαρχες πολιτικές δεσμεύσεις τον ατομικιστικό ακτιβισμό, τον ακτιβισμό με επαφή, τον συλλογικό ακτιβισμό. Έτσι η ενεργός πολιτειότητα οριζόμενη από τις δημοκρατικές παραδόσεις του Αριστοτέλη, του Ρουσσώ και του de Tocqueville, έδινε έμφαση και τόνιζε την πολιτική δέσμευση με πολιτικές αρετές, συμπεριλαμβανομένου τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του

Marshall. Είναι λοιπόν ένας ευρύς ορισμός δέσμευσης, με δράσεις απαραίτητες για μια σταθερή δημοκρατία και κοινωνική συνοχή.

2.1.2 Η κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα

Η συσχέτιση των κρίσεων και της δραστηριοποίησης της κοινωνίας πολιτών στο πεδίο της κοινωνικής αλληλεγγύης-φροντίδας-πρόνοιας έχει μια ιστορική διαδρομή. Στη χώρα μας αναφέρεται τόσο σε συνθήκες έκτακτης κοινωνικής ανάγκης λόγω πολέμων και παραγμένων πολιτικών περιόδων όσο και σε περιπτώσεις φυσικών καταστροφών. Ο εθελοντικός τομέας εμφανιζόταν και εμφανίζεται με διαφορετικά πρόσωπα (ιδρύματα, σωματεία, σύλλογοι, επιτροπές εράνων, ευεργεσίες) συμβάλλοντας στην κάλυψη αναγκών άμεσης κοινωνικής παρέμβασης σε περιπτώσεις, όπως η έλευση των προσφυγικών κυμάτων, οι φυσικές καταστροφές (πλημμύρες δεκαετίας '60, σεισμοί 1999, πυρκαγιές 2007) και η ανάγκη στήριξης παιδιών σε κίνδυνο στις αρχές της δεκαετίας του '90 (Μπουρίκος και Σωτηρόπουλος, 2014)

Παρά την ιστορική αποτύπωση της συμμετοχής του εθελοντικού τομέα, υπό οποιαδήποτε νομική μορφή, στην κάλυψη κοινωνικών αναγκών, η κυρίαρχη σχολή σκέψης στη χώρα μας θεωρεί ότι η κοινωνία πολιτών είναι ατροφική, συμπιεσμένη μεταξύ ενός υπερτροφικού κράτους και των προνομιακών συνομιλητών του δηλαδή τα κόμματα και τα συνδικάτα (Μουζέλης και Παγουλάτος, 2003 καθώς και Σωτηρόπουλος, 2004, 2007).

Οι διαθέσιμες σχετικές έρευνες φαίνεται να παρέχουν στήριξη στην άποψη περί ατροφικής κοινωνίας των πολιτών στη χώρα μας. Στηριζόμενοι στα ειδικά ευρωβαρόμετρα με περίοδο αναφοράς τον Δεκέμβριο του 2004 και τον Απρίλιο -Μάιο του 2011, δηλαδή πριν την κρίση και μετά το ξέσπασμα της κρίσης, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό του πληθυσμού στη χώρα μας που δηλώνει ότι συμμετέχει ενεργά σε εθελοντικές οργανώσεις/ ή παρέχει εθελοντικό έργο υποχώρησε από το 22% στο 14% (European Parliament Special Eurobarometer 2011). Εκτός των ερευνών στον ευρύτερο πληθυσμό, η εκτίμηση για το εύρος της κοινωνίας πολιτών (και στον τομέα κοινωνικής αλληλεγγύης και φροντίδας) στηρίζεται και στην καταγραφή των ίδιων των εθελοντικών οργανώσεων (θεσμική προσέγγιση). Κοινός τόπος της σχετικής βιβλιογραφίας είναι ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα προβληματική όψη της μελέτης του εθελοντισμού στη χώρα μας (Σωτηρόπουλος, 2004, Παναγιωτίδου, 1999, Πολυζωίδης,

2006). Τα ερευνητικά προβλήματα των σχετικών ερευνών επιτείνει η ασάφεια σχετικά με τον αριθμό των εθελοντικών οργανώσεων. Στο πόρισμα της Ειδικής Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής (Βουλή των Ελλήνων, 2011) αναφέρεται ότι δραστηριοποιούνται στη χώρα μεταξύ 20.000 και 30.000 ΜΚΟ και ότι στο Μητρώο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας μόνο έχουν εγγραφεί 1062 φορείς. Τέλος, η αιτιολογική έκθεση του σχεδίου νόμου «Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα» (4 Αυγούστου 2011) αναφέρεται σε 1500 – 2000 οργανώσεις εθελοντισμού, από τις οποίες οργανώσεις μόνο 200-300 έχουν ενεργό δράση.

2.2. Η Ιδιότητα του Πολίτη

Η έννοια του πολίτη κινείται ανάμεσα σε δύο πόλους (Leca, 1986): από τη μία, υπάρχει η φιλελεύθερη αντίληψη ότι ο άνθρωπος ως πολίτης εκφράζει τα συμφέροντα του σε σχέση με τα κοινά θέματα και αφετέρου η ρουσσική θεώρηση, κατά την οποία ο πολίτης ασκεί ένα λειτούργημα: του τίθεται το ερώτημα τι είναι ορθό για την πόλη και δεν πρέπει να απαντήσει με βάση τι ωφελεί τον ίδιο. Έτσι, συνδέεται με το αίτημα ενός συνόλου ηθικών αρετών: ο πολίτης οφείλει να μεταμορφώνεται σε κάτι παραπάνω από «άτομο», να αναλαμβάνει δικαιώματα και υποχρεώσεις, να εκπληρώνει δηλαδή τους όρους ενός «κοινωνικού συμβολαίου» μεταξύ του κράτους και των πολιτών του.

Ο Rousseau ήταν εκείνος που υπερασπίστηκε πρώτος και με πάθος το ρόλο του πολίτη, ρόλο που θεωρούσε ύψιστο για κάθε άνθρωπο. Ο Rousseau είναι σαφώς επηρεασμένος από τον ρεπουμπλικανισμό της κλασικής Αθήνας που θέλει την ενεργό ενασχόληση των πολιτών με το δημόσιο βίο, για αυτό και περιλαμβάνει πολλά από τα χαρακτηριστικά της στη θεωρία του (Πούσης, 1994). Για τον Rousseau, η σύναψη του Κοινωνικού Συμβολαίου σηματοδοτεί τη μετάβαση των ανθρώπων από τη φυσική στην πολιτική κατάσταση, μετάβαση κατά την οποία η δικαιοσύνη υποκαθιστά το ένστικτο τους και εμφανίζεται η ανάγκη να συμβουλευόμαστε τη λογική πριν ενεργήσουν. Έτσι, ο άνθρωπος ανακτά στην πολιτική κατάσταση την ίδια του τη φύση, η οποία πλέον δεν συγκροτείται ως ενστικτώδης. Έτσι, η ενεργός πολιτική συμμετοχή αποτελεί όρο για την ίδια την ηθική ανάπτυξη του ανθρώπου.

Στην Αγγλία, στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η ιδιότητα του πολίτη συνδέεται άμεσα με την κοινωνική τάξη. Κύριος εκφραστής της θέσης αυτής είναι ο Alfred Marshall, φιλελεύθερος οικονομολόγος, ο οποίος διατυπώνει την άποψη ότι η ιδιότητα του πολίτη αποτελεί αναγκαία συνθήκη για ένα πολιτισμένο βίο. Και για να επιτευχθεί ο

στόχος του πολιτισμένου βίου απαραίτητη προϋπόθεση είναι η επίτευξη του καλλιεργημένου ανθρώπου, δηλαδή του ανθρώπου που έχει πρόσβαση στο σύνολο του πολιτισμού τον οποίο όλη η κοινωνία έχει δημιουργήσει ως κοινό απόκτημα, πράγμα που σημαίνει ότι όλοι οι άνθρωποι είναι πλήρη μέλη της κοινωνίας. Η ιδιότητα του πολίτη συνεπάγεται πλήρη συμμετοχή σε μια κοινότητα και συνυφαίνεται με την αποδοχή μιας θεμελιακής ισότητας, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αίρεται κάθε οικονομική ανισότητα στην κοινότητα. (Marshall & Bottomore, 1995)

Πολύ καιρό πριν, ο Marx υπογράμμιζε το γεγονός ότι η φιλελεύθερη έννοια του πολίτη αφορά σε μια αφηρημένη μυστικιστική «τυπική» ελευθερία και ισότητα για όλα τα άτομα στην πολιτική και δικαιοδοτική σφαίρα, η οποία συσκοτίζει, και έτσι ευνοεί την αναπαραγωγή ουσιαστικών οικονομικών και κοινωνικών ανισοτήτων μεταξύ των τάξεων). Για τον Marx τα δικαιώματα και οι ελευθερίες των πολιτών, και τελικά η ίδια η έννοια του πολίτη, μυθοποιούν ιδεολογήματα που συγκαλύπτουν την κυριαρχία της αστικής τάξης.

2.3. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις αποτελούν βασικό πυλώνα της κοινωνίας των πολιτών και έχουν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία και την ανάπτυξη αυτού που αποκαλούμε «κοινωνικό κεφάλαιο». Σύμφωνα με τον Bourdieu, όπως αναφέρεται στην εργασία των Λιναρδή, Κουσουλή και Σταθογιαννάκου (2012), με τον όρο κοινωνικό κεφάλαιο εννοούμε «το σύνολο των πραγματικών ή των δυνητικών πόρων, οι οποίοι συνδέονται με πολλαπλά δίκτυα από περισσότερο ή λιγότερο θεσμοθετημένες σχέσεις αμοιβαίας αποδοχής και αναγνώρισης» (Bourdieu, 1986). Σύμφωνα πάλι με την ίδια εργασία, τα υποκείμενα ενός δικτύου «διαμορφώνουν δεσμούς μεταξύ τους και μέσω αμοιβαίας αναγνώρισης και αποδοχής ενισχύουν τα οφέλη της ομάδας στην οποία συμμετέχουν. Με άλλα λόγια, κατά τον Bourdieu, το κοινωνικό κεφάλαιο θεωρείται ατομικό αγαθό, καθώς διευκολύνει το άτομο να συμμετέχει σε δίκτυα μέσα στα οποία η αλληλεγγύη που αναπτύσσεται είναι δυνατή μόνο αν οι συμμετέχοντες έχουν να αποκομίσουν κάποια οφέλη (Field, 2003). Το άτομο δρα ενισχύοντας την κοινωνική εμπιστοσύνη επειδή θεωρεί ότι μέσα από την ιδιότητά του ως μέλος ενός δικτύου μπορεί να επιτύχει τους στόχους του και να αποκομίσει σημαντικά προνόμια.

Επομένως, το κοινωνικό κεφάλαιο συνδέεται με τα οφέλη που έχουν τα άτομα όταν συμμετέχουν σε οργανωμένα κοινωνικά δίκτυα και ακολουθούν κάποιους βασικούς

κανόνες συμπεριφοράς μέσα σε αυτά. Αφού τα δίκτυα λειτουργούν αποτελεσματικά, είναι λογικό κατά τον Bourdieu να υπάρχουν σταδιακά θετικές επιπτώσεις και σε ολόκληρη την κοινωνία.» (Λιναρδή, Κουσουλή & Σταθογιαννάκου,2012).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι μέσω της θεσμικής λειτουργίας των Μ.Κ.Ο περιορίζεται σημαντικά το μονοπώλιο των παρεμβάσεων από την εκάστοτε πολιτική εξουσία και τα κόμματα, ενώ η δράση τους επηρεάζει με ευθύ τρόπο την κουλτούρα, τις πρακτικές, τη δράση αλλά και τη γενικότερη στάση των μηχανισμών της επίσημης πολιτικής εξουσίας. Θα μπορούσε κανείς να αναφέρει ότι σε πολλές περιπτώσεις η δράση των Μ.Κ.Ο δημιουργεί ένα ανάχωμα απέναντι στην αυθαιρεσία των μηχανισμών της εξουσίας, εξισορροπώντας παράλληλα τις αντιθέσεις και τις συγκρούσεις μεταξύ του ιδιωτικού και δημόσιου τομέα. Οι Μ.Κ.Ο καλούνται ουσιαστικά να διαδραματίσουν έναν αυτόνομο πολιτικό ρόλο με διάφορους τρόπους. Εκτός των πολλών και παράλληλων ενεργειών τους, αναπτύσσουν την κοινωνική αλληλεγγύη, ενισχύουν την κοινωνική συνοχή, λειτουργούν ως ομάδες πίεσης, ελέγχουν την κρατική αναληγσία, εμψυσούν στο άτομο την ιδιότητα του πολίτη, συνεισφέρουν στη μείωση της ανεργίας (γιατί δημιουργούν θέσεις εργασίας), ενισχύουν την καινοτομία, αναλαμβάνουν ρίσκο για το οποίο ούτε ο ιδιωτικός τομέας ενδιαφέρεται ούτε το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη, μειώνουν το κόστος παροχής δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικής και πολιτικής συνείδησης.

Ο ρόλος των Μ.Κ.Ο δεν έρχεται να υποκαταστήσει τη λειτουργία του κράτους. Αντίθετα είναι συμπληρωματικός στις λειτουργίες του κράτους και ταυτόχρονα προωθεί θετικές κοινωνικές στάσεις όπως η αξιοκρατία, η καινοτομία, η αυτενέργεια, η ευσυνειδησία, η αποφυγή σπατάλης, η ευελιξία, η ανιδιοτέλεια, η εναλλακτική κοινωνική προοπτική.

2.4. Αρχές και αξίες του Εθελοντικού κινήματος

Η εθελοντική δραστηριότητα βασίζεται στη συλλογική δράση, στην ηθελημένη, πρόθυμη και ανιδιοτελή προσφορά, στην αμοιβαιότητα και στη συνεργασία με στόχο το γενικό συμφέρον και το κοινό καλό. Ο Εθελοντισμός συνδέεται άμεσα με την αλληλεγγύη και την ανιδιοτελή προσφορά, εκφράζεται δε με πολλούς τρόπους, ο καθένας από αυτούς με τη δική του φυσιογνωμία και μέθοδο δράσης. Συνιστά μια εξαιρετικά επιμορφωτική λειτουργία που ενδυναμώνει την κοινωνική αλληλεγγύη,

ενισχύει την ενεργό συμμετοχή κυρίως όμως τη συνύπαρξη, προσδίδοντας νέο περιεχόμενο στη ζωή μας.

Οι βασικές κατευθύνσεις που διέπουν (ή που πρέπει να διέπουν) τον εθελοντισμό ως κοινωνική πρακτική είναι αναγκαίο να κινούνται σε ένα κοινό πλαίσιο αρχών και αξιών. Ειδικότερα, απαιτείται:

- ο σεβασμός των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των αξιών του δυτικού πολιτισμού, με έμφαση στα ατομικά δικαιώματα, τις πολιτικές και κοινωνικές ελευθερίες,
- η παροχή εθελοντικής εργασίας να μη συνδέεται σε καμία περίπτωση με την αγοραπωλησία και την εκμετάλλευση εργατικής δύναμης,
- η εθελοντική δράση να στοχεύει στην κάλυψη ζωτικών αναγκών για τον άνθρωπο, τη φύση και την κοινωνία,
- η έμφαση στις αξίες της διαφάνειας, της αξιοκρατίας, της ισοτιμίας, της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης.
- η Παγκοσμιότητα, μιας και ο εθελοντισμός και η προφορά δεν γνωρίζουν σύνορα και φυλές
- Η αμεροληψία και η μη διάκριση μιας και ο εθελοντισμός δεν κάνει διάκριση ως προς εθνικότητα, φυλή, θρησκευτικές πεποιθήσεις, τάξη ή πολιτικές απόψεις.
- Η Ουδετερότητα, μιας και για να διατηρήσει την εμπιστοσύνη όλων των μερών, το Εθελοντικό Κίνημα δεν δύναται να μεροληπτεί στις εχθροπραξίες ή να εμπλέκεται οποτεδήποτε σε αντιθέσεις πολιτικής, φυλετικής, θρησκευτικής ή ιδεολογικής φύσεως.

2.5. Η αναγκαιότητα του εθελοντισμού στην Ελλάδα της κρίσης

Τις τελευταίες δεκαετίες στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού ως κυρίαρχου μοντέλου οργάνωσης της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας, παρατηρείται μια έντονη αμφισβήτηση των δημόσιων πολιτικών, καθώς και όλων των υπηρεσιών που προσφέρονται ως αγαθά και υπηρεσίες της κοινωνικής πολιτικής με συνέπεια τομείς όπως η υγεία, η παιδεία, οι υποδομές, η κοινωνική φροντίδα να υποβαθμίζονται και να πλήττονται συστηματικά. Ταυτόχρονα,

εμφανίζεται και μια έντονη τάση για μείωση των δημοσίων δαπανών με συνέπεια την αύξηση των ευπαθών ομάδων του πληθυσμού, τη διόγκωση των φαινομένων κοινωνικής παθογένειας και εν τέλει την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής. Η όξυνση των κοινωνικών αντιθέσεων και η διεύρυνση του φάσματος των κοινωνικών προβλημάτων καθώς και η συνειδητοποίηση της αδυναμίας (λόγω της οικονομικής κρίσης) ή και αδιαφορίας του κράτους να αντιμετωπίσουν τα πολύπλοκα προβλήματα, και η υποχώρηση του κράτους πρόνοιας φέρουν τον εθελοντισμό, σήμερα, πιο αναγκαίο παρά ποτέ. Κι αυτό γιατί οι εξελίξεις και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης πραγματικότητας επιβάλλουν την ανάπτυξη του εθελοντισμού ως μιας οργανωμένης απάντησης σε αρνητικές καταστάσεις οι οποίες εμποδίζουν την προοπτική ύπαρξης μιας κοινωνίας που θα χαρακτηρίζεται από συνοχή και αλληλεγγύη.

Με βάση το σκεπτικό αυτό αξίζει να επισημανθούν μια σειρά κοινωνικών μεταβολών και «μεταλλάξεων» πάνω στις οποίες θεμελιώνεται ουσιαστικά και η κοινωνική αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός σύγχρονου εθελοντικού κινήματος. Ειδικότερα:

- η δημοσιονομική κρίση και η διεθνής οικονομική ύφεση είχαν ως συνέπεια την αλματώδη αύξηση της ανεργίας λόγω αλλαγών στις παραγωγικές διαδικασίες αλλά και στη διάρθρωση της οικονομίας,
- οι πιέσεις ή οι περιορισμοί που οι πολυεθνικές elite ασκούν στα έθνη-κράτη για διατήρηση της κερδοφορίας και της ανταγωνιστικότητάς τους επέφεραν την επιβολή αυστηρών μέτρων λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας στις οικονομικά αδύναμες χώρες,
- οι κοινωνικές αλλαγές που επήλθαν ως αποτέλεσμα οικονομικών, τεχνολογικών και πολιτισμικών αλλαγών οδήγησαν στη διάσπαση του κοινωνικού ιστού, στη χαλάρωση των παραδοσιακών θεσμών και δεσμών, στη δημιουργία φαινομένων κοινωνικής αποδιοργάνωσης και απορρύθμισης,
- η αλλαγή πολιτικής στάσης και συμπεριφοράς των κομμάτων εξουσίας που παραδοσιακά στήριζαν το κοινωνικό κράτος και την παροχή ισχυρών μέτρων κοινωνικής προστασίας συνέβαλε στη διόγκωση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού,
- η αμφισβήτηση των κοινωνικών σταθερών που η νεωτερική εποχή διαμόρφωσε, συνθήκες ενίσχυσης της κρατικής αυθαιρεσίας με συνέπεια την καταπάτηση βασικών ανθρώπινων δικαιωμάτων (ατομικών, πολιτικών, εργασιακών),

- τα έντονα περιβαλλοντολογικά προβλήματα που προέκυψαν από την αλόγιστη χρήση πόρων και την εκμετάλλευση του φυσικού πλούτου έχουν προκαλέσει την ανατροπή της φυσικής και οικολογικής ισορροπίας,
- η αδυναμία της πολιτικής να δώσει λύση στα μεγάλα και επίκαιρα προβλήματα του δημόσιου βίου έχει οδηγήσει στην εξασθένηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στην αποτελεσματικότητα του πολιτικού συστήματος και του δημόσιου χώρου γενικότερα.

Καταλαβαίνουμε λοιπόν πως οι μεταβολές αυτές αλλά και οι μετασχηματισμοί που έχουν συντελεστεί τα τελευταία χρόνια σε κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό επίπεδο καθιστούν περισσότερο από ποτέ «πρόσφορο» το έδαφος για την ανάπτυξη και την πραγμάτωση εθελοντικής δράσης. Ωστόσο, η διαπίστωση αυτή δεν θα πρέπει να θεωρείται τόσο αυτονόητη και δεδομένη, αφού η ωρίμανση και η συνειδητοποίηση μιας κατάστασης δεν είναι θέμα μιας αυθόρμητης και αυτόματης διαδικασίας (Φωτόπουλος, 2007).

Το παραπάνω συμπέρασμα επιβεβαιώνεται και από τις σχετικά πρόσφατες μελέτες για τη κοινωνία των πολιτών στον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης (Σημίτη, 2014· Σωτηρόπουλος, 2014). Σε γενικές γραμμές, η αρκετά πλούσια και γόνιμη συζήτηση για την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα αντικατοπτρίζει τα βασικά ρεύματα της διεθνούς θεματολογίας και ειδικότερα της δυτικο-ευρωπαϊκής σκέψης. Αυτό στην πράξη σημαίνει ότι οι βασικές παραδοχές και υποθέσεις εργασίας της διεθνούς βιβλιογραφίας σε σχέση με το ρόλο της κοινωνίας πολιτών στο σύγχρονο φιλελεύθερο πολίτευμα, αποτέλεσαν και αποτελούν τμήμα του εγχώριου αφηγήματος για το θέμα αυτό. (Αφουξενίδης και Γαρδίκη 2014)

Όπως εξετάσαμε και παραπάνω, η Ελλάδα έχει ατροφική Κοινωνία των Πολιτών. Η διάθεση για προσφορά, μετά την άνοδο των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, βρέθηκε στα χαμηλά προ του 2004, επίπεδα. Τα τελευταία όμως χρόνια, τόσο λόγω της οικονομικής όσο και προσφυγικής κρίσης, καταγράφονται πολυάριθμες πρωτοβουλίες εταιρειών, ιδρυμάτων, συλλόγων, μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ), εθελοντικών ομάδων και άτυπων δικτύων με σκοπό είτε την παροχή άμεσης κοινωνικής και υλικής βοήθειας είτε την ανάπτυξη ευρύτερης στήριξης για την ανάδειξη των κοινωνικών προβλημάτων των ομάδων που πλήττονται από την κρίση και την άσκηση πίεσης

προς το πολιτικοκοινωνικό σύστημα για την επίλυσή τους. Συνεχώς αναπτύσσονται νέες και κάποιες μάλιστα αρκετά πρωτότυπες πρωτοβουλίες αλληλεγγύης πολιτών (Μπουρίκος, 2013).

2.6. Κίνητρα και περιορισμοί ανάπτυξης Εθελοντικής Δράσης

Η επικράτηση του νεοφιλελευθέρου μοντέλου οργάνωσης της οικονομικής και κοινωνικής ζωής στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης έχει προκαλέσει σημαντικές μεταβολές σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο με συνέπεια τη δραματική αλλαγή των όρων της καθημερινότητας για τη συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών (Lautenschlager, 1991).

Φαινόμενα όπως η ανεργία, η έλλειψη στέγης και άλλων κοινωνικών παροχών δημιουργούν ένα δυσμενές πλαίσιο για την επιβίωση χιλιάδων συνανθρώπων μας με συνέπεια η ανάπτυξη του εθελοντισμού να καθίσταται αναγκαία στην αντιμετώπιση πολλαπλών προβλημάτων. Δυστυχώς, όμως, ακόμα και στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες, μεταβολές και κοινωνικά συμπτώματα όπως η εξασθένηση των παραδοσιακών θεσμών και δεσμών, η ενίσχυση του ατομικισμού, η διεύρυνση των φαινομένων αλλοτρίωσης, οι οικονομικοί περιορισμοί και η μείωση των κοινωνικών παροχών οδηγούν σε φθίνουσα πορεία τον εθελοντισμό καθιστώντας τη λειτουργία του δύσκολη και πολλές φορές αναποτελεσματική.

Αν και φαινομενικά η αποδυνάμωση του κράτους πρόνοιας θα μπορούσε να διαμορφώσει αντικειμενικά τους όρους για την ανάπτυξη του εθελοντισμού, ο οποίος με τις παρεμβάσεις του θα κληθεί να καλύψει τα κενά που το πρώτο δημιουργεί, αυτό δεν είναι τόσο αυτονόητο. Ταυτόχρονα, η αποδυνάμωση αυτή, εκτός από «ευκαιρία», αποτελεί και τροχοπέδη στην ανάπτυξη του εθελοντισμού, αφού η έλλειψη πόρων, η αποδυνάμωση των θεσμών προστασίας και του κοινωνικού κράτους δημιουργούν επιπρόσθετα εμπόδια στην υλοποίηση δράσεων που σχετίζονται με τον εθελοντισμό. Παράλληλα, η ανεπάρκεια αλλά και η γενικότερη απροθυμία του ιδιωτικού τομέα να συμβάλει στην ενδυνάμωση του εθελοντισμού καθιστά ακόμα πιο δύσκολο το έργο και τις παρεμβάσεις των εθελοντικών οργανώσεων στη σύγχρονη εποχή. Δυστυχώς η κατάσταση αυτή είναι εύκολο να ερμηνευτεί αφού λόγω της αδυναμίας να αντιμετωπιστούν τα σύνθετα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα η ανάληψη εθελοντικής δράσης αποδεικνύεται μια εξαιρετικά επίπονη και δύσκολη υπόθεση. Ωστόσο, πέρα από τους περιορισμούς που το γενικότερο περιβάλλον θέτει

στην ανάληψη και στην ανάπτυξη της εθελοντικής δράσης, είναι σημαντικό να υπερβληθούν όλες εκείνες οι δυσκολίες και εμπόδια που δυσχεραίνουν την ανάπτυξη εθελοντικής δράσης και πρωτοβουλιών. Ενδεικτικά τέτοια εμπόδια θεωρούνται:

- η έλλειψη ελεύθερου χρόνου λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων,
- η έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης για το ρόλο και την αποστολή του εθελοντικού κινήματος,
- οι προσωπικές θυσίες που συνεπάγεται η ενασχόληση με τον εθελοντισμό
- το αίσθημα της γενικευμένης αδιαφορίας και αλλοτρίωσης των ανθρώπων από τους συνανθρώπους τους,
- το αίσθημα της απογοήτευσης και της ματαίωσης των προσπαθειών για μια καλύτερη κοινωνία,
- η έλλειψη αυτοπεποίθησης για την κοινωνική αποτελεσματικότητα των εθελοντικών δράσεων.

Ένα ακόμα μεγάλο εμπόδιο στην ανάπτυξη της εθελοντικής δράσης, όπως διαπιστώνει διεθνής έκθεση του οργανισμού CIVICUS για την υφιστάμενη κατάσταση των ΜΚΟ στην Ελλάδα, είναι η αναποτελεσματικότητα των ΜΚΟ (Sotiropoulos and Karamagioli 2006).

Ειδικότερα:

- Οι ΜΚΟ δύσκολα θέτουν και επιτυγχάνουν στόχους, κυρίως σε ό,τι αφορά την παρουσία και ρόλο τους σαν «επιτηρητές» του κράτους
- Η επικοινωνία μεταξύ τους είναι ελάχιστη και δεν συνεργάζονται στη βάση μιας ευρύτερης πολιτικής και κοινωνικής ατζέντας
- Αρκετές ΜΚΟ δεν φαίνεται να δίνουν ουσιαστική σημασία στα ζητήματα της διαφάνειας και της λογοδοσίας, τόσο σε σχέση με τα οικονομικά τους, όσο και σε ότι αφορά τα έργα που υλοποιούν και την αποτελεσματικότητά τους (Λιαρίκος 2008)
- Αντιλαμβάνονται το ρόλο τους διαδικαστικά, ως ομάδες παροχής δημοσίων υπηρεσιών, και ως εκ τούτου η δράση και παρουσία τους δεν ενισχύει την κοινωνία πολιτών (Μποτετζάγιας 2006)
- Η αναβάθμιση και παρουσία των ΜΚΟ δεν προκύπτει τόσο από την ενδογενή δυναμική τους, αλλά συνιστά περισσότερο αποτέλεσμα δημόσιων πολιτικών που συνδέονται με τις διαδικασίες εξευρωπαϊσμού της Ελλάδας, με συνέπεια οι περισσότερες ΜΚΟ να περιορίζουν την "ακτιβιστική" δράση και να λειτουργούν ως

φορείς που είναι υπεύθυνοι για τη διαχείριση εθνικών και ευρωπαϊκών πόρων και προγραμμάτων (Αλεξανδρόπουλος, Σερντεδάκις και Μποτετζάγιας 2007)

Τόσο η ύπαρξη δομικών και συστημικών εμποδίων όσο και οι ατομικές δυσκολίες στην ανάπτυξη του εθελοντισμού αποτελούν υπολογίσιμα μεγέθη τα οποία οφείλουμε να λαμβάνουμε σοβαρά υπόψη μας. Τέλος, το μεγαλύτερο εμπόδιο στη ανάπτυξη του Εθελοντισμού βρίσκεται στη συκοφάντηση των ΜΚΟ από tabloid εφημερίδων που στη προσπάθεια τους να πλήξουν πολιτικά μια συγκεκριμένη περίοδο διακυβέρνησης της χώρας αναμασούν περιπτώσεις οικονομικών σκανδάλων, οργανώσεων που στη συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν οργανώσεις «στα χαρτιά και μόνο» χωρίς κανένα αποδεδειγμένο έργο και παρουσία και που χρηματοδοτήθηκαν από την Υπηρεσία ΥΔΑΣ του Υπουργείου Εξωτερικών χωρίς να πραγματοποιήσουν στη πραγματικότητα κανένα έργο. Σήμερα, ξαναζούμε το ίδιο έργο μιας και δεν είναι λίγες οι φορές που οι ΜΚΟ χρεώνονται ότι κακό συμβαίνει στη προσφυγική κρίση με τις θετικές δράσεις να αποσιωπούνται. Είναι χαρακτηριστικό ότι όταν τα ΜΜΕ θέλουν να αναφερθούν αρνητικά σχετικά με μια οργάνωση στο μεταναστευτικό χρησιμοποιούν τον όρο «ΜΚΟ» ενώ όταν θέλουν να προβάλλουν κάτι θετικό χρησιμοποιούν τον όρο «Εθελοντική Οργάνωση». Πολλές φορές και στις δυο περιπτώσεις αναφέρονται στην ίδια οργάνωση.

Από την άλλη πλευρά, η ανάπτυξη της επικοινωνίας και όλων των τεχνολογικών μέσων κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και η συνειδητοποίηση της ανάγκης για επίδειξη αλληλεγγύης και ανάπτυξης κοινωνικής προσφοράς τείνουν να ενδυναμώσουν τον κοινωνικό ρόλο του εθελοντισμού, δημιουργώντας καλύτερες προϋποθέσεις σε σχέση με το παρελθόν.

Είναι σημαντικό, μέσα στο εξαιρετικά δυσμενές πλαίσιο που δημιουργεί η κοινωνικοοικονομική κρίση, να αναγνωρίσουμε και να αναδείξουμε την αισιόδοξη και θετική επίδραση που μπορούν να έχουν τα κίνητρα προς την ανιδιοτελή και ρηξικέλευθη εθελοντική δράση. Είναι προφανές ότι μόνο μέσω συγκεκριμένων κινήτρων θα μπορέσει η εθελοντική δράση να ενεργοποιηθεί και να παρακινήσει τους πολίτες να συμμετέχουν, να παρεμβαίνουν, να αυτενεργούν, να προσφέρουν και να λειτουργούν συλλογικά μέσα στο σύγχρονο κοινωνικό περιβάλλον. Ειδικότερα, παράγοντες και κίνητρα όπως:

- η αναγνώριση της προσφοράς και του έργου των εθελοντών,

- η ανάδειξη και η διάχυση των αποτελεσμάτων της δράσης τους,
- η έμφαση στο συλλογικό χαρακτήρα της δράσης,
- η έμφαση σε αρχές, αξίες και οραματικούς στόχους που οφείλει να έχει η εθελοντική δράση,
- η έμφαση στη ανάγκη των εθελοντών για βελτίωση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων τους μέσα από την απόκτηση τεχνογνωσίας,
 - η αξιοποίηση του εθελοντισμού ως μέσου για την ενίσχυση της προσωπικής και επαγγελματικής τους προοπτικής,
- η κοινωνική αναγνώριση της αλληλεγγύης ως θεμελιακής αξίας της κοινωνικής ζωής,
- η ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων από το άτομο-εθελοντή,
- η ανάπτυξη αυτοπεποίθησης και αυτοεκτίμησής του εθελοντή

αποτελούν μερικές από τις σημαντικές παραμέτρους οι οποίες διαμορφώνουν το πλαίσιο μέσα από το οποίο μπορεί να ανατροφοδοτηθεί και να αναπτυχθεί η εθελοντική δράση (Randle & Dolnicar, 2009) – (Handy & Katz, 2008).

Είναι σημαντικό λοιπόν να δοθούν κίνητρα και ευκαιρίες σε όλους τους πολίτες προκειμένου να ενισχυθεί η εθελοντική προσφορά με στόχο την αποτελεσματικότερη αλλά και την κοινωνικά επωφελέστερη παρέμβαση. Κι αυτό απαιτείται να γίνει στοχευμένα, μεθοδικά και οργανωμένα γιατί τα κίνητρα απαιτείται να προσφέρονται ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, το επαγγελματικό status, τις πολιτικές ή τις ιδεολογικές καταβολές, τα βιώματα και τις εμπειρίες του καθενός (Papadakis, Griffin & Frater, 2004).

2.7. Ο Αντίκτυπος του Εθελοντισμού

Είναι σαφές πως ο εθελοντισμός συμβάλλει στην ανάπτυξη μιας συνεκτικής και συγκροτημένης κοινωνίας μέσα από διαδικασίες όπως η δημιουργία στενών κοινωνικών δεσμών, η ανάπτυξη του «κοινωνικού κεφαλαίου» και του κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των πολιτών, η ένταξη και η ενίσχυση των κοινωνικά ευπαθών ατόμων και ομάδων, η υπεράσπιση και η στήριξη των κοινωνικά αδυνάτων (Penner, 2004).

Ταυτόχρονα, μέσω του εθελοντισμού τονώνεται η αυτοπεποίθηση κοινωνικών ομάδων που κάτω από άλλες συνθήκες δεν θα είχαν την ευκαιρία να αποδείξουν ότι είναι κοινωνικά χρήσιμες και άξιες της εμπιστοσύνης και της αποδοχής του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Για παράδειγμα, η συμμετοχή ατόμων με ειδικές ανάγκες ως εθελοντών τονώνει την αυτοπεποίθησή τους και τούς καθιστά ενεργούς πολίτες. Σε άλλη περίπτωση, ο εθελοντισμός των νέων βάζει βαθιά τα θεμέλια για την ενεργό και αποτελεσματική συμμετοχή τους στα κοινά ως πολίτες του αύριο. Επιπροσθέτως, η συμμετοχή των ατόμων της τρίτης ηλικίας σε εθελοντικές δραστηριότητες τους ενισχύει ψυχοσωματικά, αναπληρώνοντάς το κενό που δημιουργεί είτε η έλλειψη του εργασιακού τους περιβάλλοντος, είτε η απουσία της οικογένειας με τον τρόπο που την είχαν στο παρελθόν (Randle & Dolnicar, 2009) και (Handy & Katz, 2008).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως ο εθελοντισμός συμβάλλει στην ενίσχυση των επαγγελματικών δεξιοτήτων και ικανοτήτων των εργαζομένων, αφού μέσω των δραστηριοτήτων τους οι πολίτες αποκτούν τεχνογνωσία που σε άλλη περίπτωση δεν θα την είχαν. Αυτό μακροπρόθεσμα έχει θετική επίδραση στην ενίσχυση των βιογραφικών και τη δυνατότητα εύρεσης εργασίας ή καλύτερης θέσης στην απασχόληση, αφού η εξειδίκευση μπορεί να συμβάλει θετικά. Αξίζει επίσης να επισημανθεί πως ο επικουρικός ρόλος του εθελοντισμού στη λειτουργία του κράτους βοηθά σημαντικά στη βελτίωση της απόδοσης των δημόσιων υπηρεσιών (εκπαίδευση, υποδομές, φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών, απόρων και αστέγων) ενώ προωθεί στην πράξη την κοινωνική αλληλεγγύη και συνοχή συμβάλλοντας στην εξασθένιση της περιθωριοποίησης (κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής). Είναι σημαντικό να επισημάνουμε την ιδιαίτερη συμβολή που μπορεί να έχει η ανάπτυξη του εθελοντισμού στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, αφού σύμφωνα με σύγχρονα στοιχεία η συμβολή του στο Α.Ε.Π. μιας χώρας μπορεί να φτάσει έως και 15% (Ironmonger, 2000).

Τέλος θα πρέπει να αναδείξουμε ότι σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο (2008) ο Εθελοντισμός στα πλαίσια της Ε. Ε. συμβάλει:

α) Στη προαγωγή της απασχολησιμότητας, μιας και «Ο εθελοντισμός παίζει σημαντικό ρόλο στην απόκτηση δεξιοτήτων και στην βελτίωση της απασχολησιμότητας του εθελοντή. Οι εθελοντές αποκτούν ευρύτατο φάσμα δεξιοτήτων και ικανοτήτων. Σύμφωνα με όσα αναφέρει η Επιτροπή στην τελευταία της ανακοίνωση για την προαγωγή της πλήρους συμμετοχής των νέων στην εκπαίδευση, την απασχόληση και

την κοινωνία, οι εθελοντικές δραστηριότητες παρέχουν πολύτιμη άτυπη εμπειρία μάθησης, η οποία καθιστά ικανούς τους νέους να αποκτούν δεξιότητες και διευκολύνει τη μετάβασή τους από την εκπαίδευση στην απασχόληση. Ο εθελοντισμός αποτελεί επίσης μέσο δια βίου μάθησης. Μέσω του εθελοντισμού, παρέχεται στις πιο ευάλωτες ομάδες της κοινωνίας η δυνατότητα να αλλάζουν τη ζωή τους, να συμμετέχουν ενεργά στην κοινωνία και, μέσω της απόκτησης δεξιοτήτων και ικανοτήτων, να έχουν πρόσβαση σε καλύτερα αμειβόμενες θέσεις απασχόλησης ή να βρίσκουν τρόπους επιστροφής στην εκπαίδευση.»

Β) Στη προαγωγή της κοινωνικής ένταξης μιας και «ως ανεπίσημη και άτυπη εμπειρία μάθησης, ο εθελοντισμός προσφέρει πραγματικές ευκαιρίες σε όσους είναι αποκλεισμένοι από το επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα, καθώς επίσης και στους μακροχρόνια άνεργους. Σύμφωνα με τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα, τα άτομα που έχουν συμμετάσχει σε εθελοντικές δραστηριότητες έχουν λιγότερες πιθανότητες να μείνουν άνεργα. Δεδομένου ότι σχεδόν ένας στους έξι νέους στην ΕΕ εγκαταλείπει το σχολείο πρόωρα και ένας στους τέσσερις νέους ενήλικους (25-29 ετών) δεν έχει ολοκληρώσει το ανώτερο επίπεδο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης(17), οι δεξιότητες που αποκτούν οι εθελοντές μπορούν να αποδειχθούν εξαιρετικά πολύτιμες για την πρόσβαση στην απασχόληση και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης.»

Γ) Στην κοινωνική συνοχή μιας και «ο εθελοντισμός διαδραματίζει μείζονα ρόλο στην προαγωγή της κοινωνικής συνοχής. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο εθελοντισμός κάνει πράξη τις ευρωπαϊκές αξίες, όπως την αλληλεγγύη, την κοινωνική συνοχή και την συμμετοχή. Η συμμετοχή στον εθελοντισμό παρέχει στους ανθρώπους τη δυνατότητα να επανακτήσουν ένα αίσθημα σκοπού, ευθύνης και διάρθρωσης στην ζωή τους.»

Δ) Στην αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών μιας και «ο εθελοντισμός αυξάνει τον βαθμό σύνδεσης των νέων με την κοινότητά τους. Με την μεταβίβαση ευθύνης στους νέους ανθρώπους, τους επιτρέπει να κάνουν κάτι για τον εαυτό τους. Οι ηλικιωμένοι που προσφέρουν εθελοντικό έργο μπορούν να συνεισφέρουν με την πείρα και την ειδημοσύνη τους. Λόγω των δημογραφικών αλλαγών, ο εθελοντισμός των ηλικιωμένων είναι ένας τεράστιος αναξιοποίητος πόρος που ενυπάρχει στις κοινότητές μας. Όταν νέοι και ηλικιωμένοι άνθρωποι συμμετέχουν σε τοπικές δραστηριότητες, ο εθελοντισμός είναι ένα μέσο που φέρνει τις γενιές σε επαφή, τους παρέχει τη δυνατότητα ανταλλαγής γνώσεων και ενισχύει την αλληλοκατανόηση.»

Ε) Στην ένταξη των υ.τ.χ. στην κοινωνία μιας και «ο εθελοντισμός διευκολύνει τους μετανάστες και των υπηκόους τρίτων χωρών να συμμετάσχουν στην τοπική κοινότητα.

Διευκολύνει επίσης τον διαπολιτισμικό διάλογο και την ανταλλαγή εμπειριών και μπορεί επίσης να αποτελέσει ένα μέσο με το οποίο οι νέοι που εργάζονται εθελοντικά στο εξωτερικό μπορούν να αποκτήσουν μια θετική εμπειρία της πολυμορφίας και, συνεπώς, να συμβάλουν στην πρόληψη των διακρίσεων και των προκαταλήψεων.»

Z) στην πολιτιστική ανάπτυξη μιας και η εθελοντική δραστηριότητα εξασφαλίζει αυξημένο αριθμό ευκαιριών για πολιτιστική έκφραση και συμμετοχή.

Ερευνητικό μέρος: Ανάλυση-Συμπεράσματα

3.1 Μεθοδολογία της Έρευνας

3.1.1 Μεθοδολογικές παραδοχές .

Από τα πρώτα τους βήματα το ανθρώπινο είδος ενδιαφέρονταν να ερευνήσουν το περιβάλλον τους καθώς και να κατανοήσουν τη φύση των φαινομένων. Όπως αναφέρει ο Moully (1978), τα μέσα με τα οποία επιχειρούν να πραγματοποιήσουν αυτούς τους σκοπούς οι άνθρωποι μπορούν να ταξινομηθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: εμπειρία, λογική σκέψη και έρευνα. Η έρευνα καταπιάνεται με την κατανόηση του κόσμου και διαποτίζεται από τον τρόπο που εμείς οι ίδιοι αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο, από το τι εκλαμβάνουμε ως ερμηνεία αλλά και από τις επιδιώξεις που έχουμε όσον αφορά τη συγκεκριμένη ερμηνεία (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008).

Η έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες αποτελεί από τις αρχές του αιώνα μας μια σημαντική δραστηριότητα στις περισσότερες προηγμένες κοινωνίες λόγω της συστηματικής μελέτης της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Το μεγαλύτερο εμπόδιο που συναντούν είναι η υπερβολική πολυπλοκότητα και μεταβλητότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς (G.K. Verma, K. Mallick, 2004).

Η Εγκυκλοπαίδεια των Κοινωνικών Επιστημών (Encyclopaedia of the Social Sciences, 1934), όπως αναφέρουν οι G.K. Verma & K. Mallick (2004), όρισε την έρευνα ως «...τον χειρισμό των πραγμάτων, αντιλήψεων ή συμβόλων με στόχο τη γενίκευση και επέκταση, διόρθωση ή επαλήθευση της γνώσης είτε αυτή η γνώση βοηθάει στην κατασκευή μιας θεωρίας είτε στην πρακτική εφαρμογή μιας τέχνης». Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η έρευνα είναι ένας από τους τρεις τρόπους ανακάλυψης της αλήθειας, οι άλλοι δύο είναι η εμπειρία και η λογική σκέψη. Ο Kerlinger (1970), όρισε την έρευνα ως η συστηματική, ελεγχόμενη, εμπειρική και κριτική διερεύνηση υποθετικών προτάσεων σχετικά με τις εικαζόμενες σχέσεις ανάμεσα σε φυσικά φαινόμενα (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008). Παρόμοιες θέσεις εκφράστηκαν και από τον Best (1970) που πρότεινε ότι «έρευνα είναι μια πιο συστηματική δραστηριότητα που κατευθύνεται προς την ανακάλυψη και την ανάπτυξη ενός οργανωμένου σώματος γνώσης» (G.K. Verma & K. Mallick, 2004).

Η έρευνα έχει τρία ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που είναι ότι είναι συστηματική και ελεγχόμενη και βασίζει τις ενέργειές της στο επαγωγικό-απαγωγικό μοντέλο. Επίσης είναι εμπειρική για να ελεγχθούν οι υποκειμενικές πεποιθήσεις με βάση την αντικειμενική πραγματικότητα και παράλληλα αυτοδιορθώνεται. Σύμφωνα με τον Moully, «...αυτή η αυτοδιορθωτική λειτουργία είναι η πιο σημαντική πλευρά της επιστήμης, καθώς εγγυάται ότι τα μη σωστά αποτελέσματα με τον καιρό θα αποκαλυφθούν ως τέτοια και δεόντως θα αναθεωρηθούν ή θα παραμεριστούν».

Η επιστημονική έρευνα έχει δυο κυρίως στόχους. Την περιγραφή και την εξήγηση ενός ή περισσότερων φαινομένων. Περιγραφική ή εξηγητική η επιστημονική έρευνα συνίσταται στην συλλογή και την ανάλυση δεδομένων. Στην εκπαίδευση και στις κοινωνικές επιστήμες τα εμπειρικά δεδομένα μπορεί να είναι ποσοτικά (αριθμοί) ή ποιοτικά (φράσεις – λέξεις) ή και τα δύο (Κατσίλλης, 1997).

Τα μέσα συλλογής των δεδομένων σε μια έρευνα είναι πολλά με διαφορετικά χαρακτηριστικά μεταξύ τους και μπορούν να παρουσιαστούν με διαφορετική μεθοδολογία. Όπως αναφέρει ο Bryman (1988) ο κυριότερος μεθοδολογικός διαχωρισμός μεταξύ των κοινωνικών επιστημόνων αφορά την υιοθέτηση ποσοτικών ή ποιοτικών ερευνητικών στρατηγικών και η πιο εμφανής διάκρισή τους σχετίζεται με τον τρόπο ανάλυσης των ερευνητικών δεδομένων. Οι στρατηγικές των ποσοτικών μεθόδων συμβάλλουν στη γενίκευση ποσοτικών δεδομένων, τα οποία μπορούν να επεξεργαστούν στατιστικά. Αντίθετα οι ποιοτικές προσεγγίσεις βοηθούν κυρίως στην κατανόηση της σημασίας των πεποιθήσεων, των εμπειριών, των αισθημάτων ή των κρίσεων των ατόμων που παίρνουν μέρος σε μια έρευνα ενός προβλήματος ή θέματος προς διερεύνηση. Μια έρευνα δηλαδή μπορεί να είναι ποσοτική ή ποιοτική. Στην ποσοτική έρευνα έχουμε συνήθως μεγάλο δείγμα και τα ευρήματα παρουσιάζονται ποσοτικά με χρήση στατιστικών κανόνων. Για παράδειγμα, παρουσιάζεται ο μέσος όρος του δείγματος, οι τυπικές αποκλίσεις καθώς και ποσοστά που απαντούν ή όχι στα ερευνητικά ερωτήματα που έχει θέσει ο ερευνητής. Στην ποιοτική έρευνα δεν μπορούμε να δώσουμε ένα σαφή ορισμό καθώς σύμφωνα με την Κυριαζή «...η ποιοτική έρευνα δεν μπορεί να αρχειοθετηθεί και να περιοριστεί σε ένα σύνολο απλών ρυθμιστικών κανόνων και αρχών...». Θα λέγαμε όμως ότι η ποιοτική έρευνα θεμελιώνεται σε μια φιλοσοφική θέση η οποία είναι σε γενικές γραμμές «ερμηνευτική» και παρόλο που χρησιμοποιεί κάποια είδη ποσοτικοποίησης, οι στατιστικές μορφές ανάλυσης δεν έχουν κεντρική σημασία (Κυριαζή, 2001). Η ποσοτική μέθοδος είναι περισσότερο

συνδεδεμένη με το θετικιστικό παράδειγμα για αντικειμενική έρευνα, με την αυστηρή μεθοδολογία συλλογής δεδομένων απαλλαγμένων από κάθε διαστρέβλωση που πιθανόν να έχει επιφέρει η εμπλοκή του/της ερευνητή/τριας με το ερευνητικό αντικείμενο. Συνήθως εκφράζεται με την ουδέτερη γλώσσα των αριθμών, την επιστημονική γλώσσα, με τα σκληρά δεδομένα (hard data) που είναι ποσοτικά και αντικειμενικά.

Η ποιοτική μέθοδος, όμως, αντιτίθεται στο θετικιστικό παράδειγμα και επιχειρεί την κατανόηση των φαινομένων σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, χωρίς προσπάθεια μεταβολής τους σε μετρήσιμα ποσά, με τη διεισδυτική κατανόηση της πολυπρισματικής ανθρώπινης δράσης και του υποκειμενικού κόσμου της ανθρώπινης εμπειρίας, έτσι όπως προσδιορίζονται από τα δρώντα υποκείμενα. Αυτό ακριβώς είναι το έργο των ερευνητών/τριών, η ανακάλυψη δηλαδή του προσωπικού νοήματος που κάθε φορά αποδίδουν στα πράγματα τα υποκείμενα ανάλογα με τα συγκείμενα (Λάζος, 1998).

Η παρούσα μελέτη χρησιμοποίησε τη ποιοτική μέθοδο έρευνας με στόχο να εμβαθύνει περισσότερο στις απόψεις και την υποκειμενική πραγματικότητα των εθελοντών και χρησιμοποίησε ως εργαλείο τις ημιδομημένες συνεντεύξεις καθώς και τη μελέτη της ήδη υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

3.1.2. Μέθοδος δειγματοληψίας

Το δείγμα των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα δεν ανταποκρίνεται σε στατιστική τυχαιότητα και κατ' αυτόν τον τρόπο δεν διασφαλίζεται η αντιπροσωπευτικότητα και δεν μπορούν να εξαχθούν γενικεύσιμα συμπεράσματα (Ιωσηφίδης, 2008). Μπορεί όμως μέσα από αυτό το δείγμα να αποκαλυφθούν διαδικασίες μιας νέας κοινωνικής οργάνωσης, να λάβουμε υπόψη μας νέες αναπαραστάσεις και νοηματοδοτήσεις καθώς και νέες πληροφορίες για το λόγο που ώθησαν τα υποκείμενα στον εθελοντισμό καθώς και τον τρόπο που αντιλαμβάνονται αυτή τους την εμπειρία. Στη ποιοτική μέθοδο, η αίσθηση ότι το μέγεθος του δείγματος είναι επαρκές δημιουργείται όταν η συλλογή των δεδομένων φτάνει σε θεωρητικό κορεσμό, τα δεδομένα δηλαδή που καταγράφονται επαναλαμβάνονται και δεν προσφέρεται τίποτα καινούριο και πρωτότυπο όπως και στην παρούσα έρευνα. Όσον αφορά το από ποιες οργανώσεις θα προέλθουν τα υποκείμενα χρησιμοποιήθηκε σκόπιμη δειγματοληψία με στόχο να εντοπίσουμε εθελοντές που ασκούν τη δραστηριότητα τους υπέρ διαφορετικών σκοπών και στόχων.

Έτσι επιλέχθηκαν εθελοντές από την οργάνωση KEAN που φροντίζουν τη καθαριότητα του Πάρκου Τρίτση καθώς και την προώθηση της οικολογίας, εθελοντές από την οργάνωση 4elements που προωθεί κοινωνικούς σκοπούς μέσω της τεχνολογίας και εθελοντές από την οργάνωση CIVIS plus που δραστηριοποιείται κύρια στο τομέα ένταξης ανήλικων υπηκόων τρίτων χωρών μέσω της εκπαίδευσης. Η ηλικία του δείγματος ποικίλει μεταξύ 21 και 37 ετών, ενώ η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι γυναίκες 6 στους 8, η πλειοψηφία πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (7 στους 8).

Η διαδικασία δεοντολογικά ακολούθησε την ενημέρωση εκ των προτέρων των υποκειμένων για τη χρήση των εμπειριών τους για ερευνητικό σκοπό, τήρηση της ανωνυμίας και παραχωρήθηκε ανά περίπτωση η συναίνεση τους για μαγνητοφώνηση. Επετεύχθη γρήγορα σχέση εμπιστοσύνης με τον ερευνητή και καταγράφηκε με την παρατήρηση υψηλό κίνητρο συμμετοχής στη διαδικασία της συνέντευξης. Όλοι οι συμμετέχοντες δραστηριοποιούνται πάνω από ένα έτος χρόνια στις οργανώσεις τους. Οι συνεντεύξεις διενεργήθηκαν τον Μάιο του 2016 στους χώρους των οργανώσεων.

3.1.3. Μέσο της έρευνας για τη συλλογή – παραγωγή του ερευνητικού υλικού

Η έρευνα διεξήχθη με κύριο γνώμονα την εμπάθυνση σε ζητήματα που προέκυψαν από τη βιβλιογραφική επισκόπηση για την οριοθέτηση του πεδίου του Εθελοντισμού και υλοποιήθηκε με τη μέθοδο ημιδομημένων συνεντεύξεων. Με δεδομένο ότι η ποιοτική έρευνα επιχειρεί να ανακαλύψει τη σημασία που προσδίδουν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες στην έρευνα, στη συμπεριφορά τους και στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τις πραγματικές καταστάσεις για συγκεκριμένα θέματα (Mason, 2003), η επιλογή και εφαρμογή αυτής της ερευνητικής μεθόδου κρίθηκε ως η πλέον κατάλληλη. Ανάμεσα στις διαφορετικές μορφές συνέντευξης που ανταποκρίνονται στην ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση και προσδιορίζονται με βάση το βαθμό δόμησης των ερωτήσεων που υποβάλλει ο ερευνητής και των απαντήσεων που καλείται να δώσει ο συνεντευξιαζόμενος επιλέχθηκε η ημι-δομημένη συνέντευξη. Πιο συγκεκριμένα, η ημιδομημένη συνέντευξη προσφέρει στους ερευνητές την ευελιξία να μελετήσουν σε βάθος τις πεποιθήσεις, τις στάσεις και τις απόψεις των συμμετεχουσών, μέσα από τη διατύπωση υποβοηθητικών ερωτήσεων, οι οποίες έχουν ως στόχο τον εμπλουτισμό της συζήτησης (Αβραμίδης & Καλύβα, 2006·Cohen et al., 2007). Ακόμα, η χρήση της ημιδομημένης ατομικής συνέντευξης δίνει την δυνατότητα στην ερευνήτρια να

επικεντρωθεί εξ ολοκλήρου στον συνεντευξιαζόμενο και στη μη λεκτική επικοινωνία του, σε αντίθεση με την ομαδική συνέντευξη στην οποία η προσοχή του συνεντευξιαστή, μοιραία, μοιράζεται ανάλογα με το πλήθος των συμμετεχουσών στην έρευνα (Hitchcock & Hughes, 1995). Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε επίσης και για το λόγο ότι δίνει στον ερευνητή περιθώρια προσαρμοστικότητας και ειδικότερα έχει περισσότερα πλεονεκτήματα από τις υπόλοιπες μεθόδους. Αυτά κυμαίνονται ανάμεσα σε δύο άκρα. Στο ένα άκρο βρίσκεται η εντελώς δομημένη συνέντευξη στην οποία ο ερευνητής συμπεριφέρεται σαν μηχανή και το υποκείμενο έχει περιορισμένους βαθμούς ελευθερίας στον τρόπο που απαντά. Στο άλλο άκρο βρίσκεται η εντελώς αδόμητη-ελεύθερη συνέντευξη που η μορφή της και το περιεχόμενο καθορίζεται από τον καθένα χωριστά τους ερωτώμενους. Αυτός ο τύπος της συνέντευξης μπορεί να ενταχθεί στα εναλλακτικά είδη που οι Grebenik και Moser (1962) ονομάζουν «η συνέχεια του τυπικού» (Bell, 1999).

3.1.4. Περιγραφή της διαδικασίας-Πρόσβαση στο δείγμα

Επιλέχθηκαν τρεις (3) οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών. Η Μ.Κ.Ο CIVIS PLUS, η ΜΚΟ 4elements και το Κύτταρο Εναλλακτικών Αναζητήσεων Νέων (Κ.Ε.Α.Ν.). Κατόπιν επικοινωνίας μαζί τους τα στελέχη της οργάνωσης ενημέρωσαν τους εθελοντές τους σχετικά με τη παρούσα έρευνα και προώθησαν το αίτημα του ερευνητή για συνεντεύξεις.

Η **Μ.Κ.Ο CIVIS PLUS** είναι ένας κοινωφελής Μη Κυβερνητικός Οργανισμός. Στοχεύει στη δημιουργία των όρων που θα επιτρέψουν την ισότιμη συμμετοχή και ένταξη όλων των ανθρώπων –ασχέτως εθνικής καταγωγής, πολιτισμικής ταυτότητας, κοινωνικής θέσης, θρησκείας, φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού- στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Ελλάδας. Κύρια ομάδα στόχου της οργάνωσης είναι οι πολίτες τρίτων χωρών που διαβιούν στη χώρα ασχέτως νομικού καθεστώτος. Έμφαση δίνεται στην ένταξη των ανήλικων μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία μέσω της εκπαίδευσης και της γνώσης της γλώσσας υποδοχής.

Το **ΚΕΑΝ** είναι ανοιχτός κοινωνικός σύλλογος Νέων που αγωνίζεται για την πρόοδο, την ευημερία και την προστασία του περιβάλλοντος. Αγωνίζεται για τη δημοκρατία, για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων των Νέων στην Εργασία στο περιβάλλον στη ποιότητα ζωής και στην Κοινωνική Απελευθέρωση, στα πλαίσια μιας σύγχρονης δημοκρατικής και πλουραλιστικής κοινωνίας. Κεντρικός στόχος του αποτελεί η υπεράσπιση του φυσικού περιβάλλοντος και η προώθηση της οικολογίας.

Η ΜΚΟ 4ELEMENTS αποτελεί μια καινοτόμα και πρωτοποριακή ελληνική οργάνωση, με διεθνείς συνεργασίες και δραστηριοποίηση. Κεντρικός άξονας της είναι η επίλυση κοινωνικών προβλημάτων μέσω της ανάπτυξης καινοτόμων τεχνολογικά προϊόντων και υπηρεσιών.

3.1.5. Ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας

Στο αίτημα του ερευνητή εθελοντικά προσφέρθηκαν να συμμετάσχουν στην ερευνά οκτώ (8) άτομα. Τρεις (3) από τη CIVIS PLUS, δυο (2) από τη 4Elements και τρεις (3) από το KEAN). Η ηλικίες του είναι από 20 -32 ετών. Οι 3 συνεντευξιζόμενοι είναι άνδρες και οι 5 γυναίκες. Αναλυτικά:

Από τη CIVIS PLUS:

Σ1 - Γυναίκα, 23 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Σ2 - Γυναίκα, 25 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Σ3 - Γυναίκα, 22 ετών, Τελειόφοιτη Πανεπιστημίου

Από τη 4Elements:

Σ4 - Άνδρας, 20 ετών, Φοιτητής Πανεπιστημίου

Σ5 - Άνδρας, 37 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Από το KEAN

Σ6 - Άνδρας, 28 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Σ7 - Γυναίκα, 30 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

Σ8 - Γυναίκα, 32 ετών, Πανεπιστημιακής εκπαίδευσης

3.1.6. Μέθοδοι επεξεργασίας του ερευνητικού υλικού

Για να επεξεργαστεί τις απαντήσεις και τα δεδομένα των συνεντεύξεων ο ερευνητής χρησιμοποίησε τη μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Η ανάλυση περιεχομένου αναπτύχθηκε στις αρχές του 20ού αιώνα όταν ξεκίνησε η μαζική παραγωγή και διακίνηση εντύπων. Η δεύτερη φάση της ανάπτυξης της ανάλυσης περιεχομένου έγινε τις δεκαετίες 1930 και 1940, κατά τις περιόδους δηλαδή της οικονομική κρίσης στις ΗΠΑ, την ανάπτυξη του ηλεκτρονικού τύπου και κατά την περίοδο του Β΄ παγκόσμιου πολέμου με την ανάλυση της προπαγάνδας (Krippendorff, 2004). Τη δεκαετία 1980 ήταν μια μέθοδος χρησιμοποιούμενη από τις κοινωνικές και ψυχολογικές επιστήμες αλλά χρησιμοποιείτο κυρίως στη δημοσιογραφική και την επικοινωνιακή έρευνα για τη συλλογή, καταγραφή και την κωδικοποίηση δεδομένων που προέρχονταν από κείμενα.

Στις μέρες μας είναι μια αποδοτική μέθοδος για έρευνες κοινής γνώμης, αγοράς, πολιτικής (Krippendorff, 2004).

Βασικός σκοπός της ανάλυσης περιεχομένου είναι να πάρει ένα λεκτικό, μη ποσοτικό ντοκουμέντο και να το μετασχηματίσει σε ποσοτικά δεδομένα (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008). Η Κυριαζή (2001) αναφέρει ότι η ανάλυση περιεχομένου μετατρέπει δευτερογενές υλικό ποιοτικής φύσης σε μορφή ποσοτικών δεδομένων και επιτρέπει τη συστηματική διερεύνηση του κειμένου, σε αντίθεση με την απλή ανάγνωση του κειμένου. Όπως επισημαίνουν και οι Selltiz, Wrightsman, Cook, αυτό σημαίνει α) ότι το κείμενο εξετάζεται στην ολότητά του και όχι επιλεκτικά, β) ότι οι κατηγορίες για την ταξινόμηση των δεδομένων ορίζονται με σαφήνεια για να είναι δυνατή η επανάληψη και ο έλεγχος της διαδικασίας από άλλους ερευνητές και γ) ότι ποσοτικοποιούνται τα χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στο κείμενο για να διαπιστωθεί η σημασία τους μέσα στο κείμενο αλλά και σε σύγκριση με άλλα (Κυριαζή, 2001).

Συνοπτικά οι σκοποί της ανάλυσης περιεχομένου είναι:

1. Να περιγράψει τάσεις στο περιεχόμενο επικοινωνίας.
2. Να συσχετίσει γνωστά χαρακτηριστικά των πηγών με τα μηνύματα που παράγουν.
3. Να ελέγξει με βάση κάποιες σταθερές το περιεχόμενο της επικοινωνίας.
4. Να αναλύσει τεχνικές πειθούς.
5. Να αναλύσει το ύφος.
6. Να συσχετίσει γνωστές ιδιότητες του ακροατηρίου με τα μηνύματα που παράγονται γι' αυτό.
7. Να περιγράψει μοντέλα επικοινωνίας (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008).

Η ανάλυση περιεχομένου είναι επομένως μια τυποποιημένη μέθοδος που οδηγεί στη συστηματική κωδικοποίηση του γραπτού και του προφορικού λόγου και αντιστοιχεί στην ποσοτικοποίηση των απαντήσεων στις ανοιχτές ερωτήσεις των ερωτηματολογίων, προκειμένου να μετρήσει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά στο υπό έρευνα κείμενο, τα οποία συνοψίζονται για να περιγράψουν το υπό έρευνα κοινωνικό φαινόμενο. Η ανάλυση περιεχομένου οδηγεί, επομένως, στην ανάδειξη και τη διαμόρφωση των κατηγοριών βάσει των οποίων χαρακτηρίζεται το υπό έρευνα περιεχόμενο, όπου η ποσοτικοποίηση των δεδομένων αυτών σύμφωνα πάντα με αυτές τις κατηγορίες επιτρέπει την ανάδειξη συσχετίσεων και τη διατύπωση γενικεύσεων που αποτελούν τη βάση για την επιβεβαίωση των υπό έλεγχο υποθέσεων

(Κυριαζή, 2001).

3.1.7. Δεοντολογία της έρευνας

Πέρα όμως από τα μεθοδολογικά ζητήματα της έρευνας που αφορούν στην τεχνική οργάνωσή της, προκύπτουν και μια σειρά από δεοντολογικά ζητήματα που κάθε ερευνητής πρέπει να λαμβάνει σοβαρά υπόψη του. Τα θέματα δεοντολογίας της εκπαιδευτικής έρευνας είναι ιδιαίτερα σύνθετα, λεπτά και πολύπλοκα και είναι δυνατόν αν δεν τηρηθούν οι αρχές της δεοντολογίας της έρευνας οι ερευνητές να έρθουν σε πολύ δύσκολη θέση και να αντιμετωπίσουν ανυπέρβλητα εμπόδια (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008).

Βασική προϋπόθεση κάθε σωστής και επιστημονικής έρευνας είναι η εθελοντική συμμετοχή των υποκειμένων, η εξασφάλιση δηλαδή της συνειδητής συναίνεσης και της συνεργασίας των υποκειμένων της έρευνας. Η αρχή της συνειδητής συναίνεσης βασίζεται στο δικαίωμα του ατόμου για ελευθερία στις επιλογές του και πλήρη αυτοδιάθεση. Επίσης μεταφέρει τμήμα της ευθύνης σε περίπτωση που η έρευνα δεν πετύχει τους σκοπούς της στο συμμετέχοντα. Έτσι κανενός είδους πίεση ή καταναγκασμός δεν ασκείται στα υποκείμενα, τα οποία έχουν σε κάθε περίπτωση τη δυνατότητα να αρνηθούν τη συμμετοχή τους στην ερευνητική διαδικασία (Cohen L., Manion L., Morrison K., 2008).

Παράλληλα, ο ερευνητής θα πρέπει να δώσει όσες πληροφορίες χρειάζονται για τους σκοπούς, τη φύση και τις διαδικασίες της έρευνας και να εξασφαλίσει σε όλους τους συμμετέχοντες τη δυνατότητα της ανωνυμίας. Όλες οι πληροφορίες πρέπει να χρησιμοποιηθούν από τον ερευνητή με αυστηρή εμπιστευτικότητα.

Η ουσία της ανωνυμίας είναι ότι οι πληροφορίες που παρέχονται από τους συμμετέχοντες δεν πρέπει με κανέναν τρόπο να αποκαλύπτουν την ταυτότητά τους. Σύμφωνα με τον Javeau (2000) οποιοδήποτε ίχνος ταυτότητας πάνω στα ερωτηματολόγια πρέπει να εξαλείφεται, έτσι ώστε να μη μπορεί να γίνει δημοσίως γνωστή συσχέτιση πληροφοριών-στοιχείων με συμμετέχοντα. Έτσι έγινε σαφές ότι θα τηρηθεί η πλήρης και απόλυτη ανωνυμία των συμμετεχόντων και ότι όλες οι πληροφορίες θα έχουν αυστηρά εμπιστευτικό χαρακτήρα.

3.2 Παράθεση των αποτελεσμάτων της έρευνας

3.2.1 Οι λόγοι που ώθησαν τα υποκείμενα στον εθελοντισμό και η σχέση Εθελοντισμού και εργασίας

Βιβλιογραφικά μπορούμε να εντοπίσουμε ότι ο εθελοντισμός δεν πρέπει να έχει ως κίνητρο το ατομικό κέρδος με τη στενή έννοια της αγοράς εργασίας, αλλά το κοινωνικό όφελος με στόχο το συλλογικό συμφέρον. Ο στόχος του είναι μέσα από την προσφορά του να συμβάλει στην παροχή «αγαθών και υπηρεσιών», προκειμένου να καλύψει ή να αναπληρώσει το έλλειμμα που πολλές φορές δημιουργείται είτε από την κρατική αδιαφορία και την αναποτελεσματικότητα, είτε από την απροθυμία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να επενδύσει πόρους προς την παροχή κοινωνικών αγαθών και υπηρεσιών. Σύμφωνα με το σκεπτικό αυτό, εθελοντής είναι το υποκείμενο εκείνο το οποίο προσφέρει εθελουσίως και ανιδιοτελώς χρόνο, ενέργεια, δεξιότητες και γνώσεις προς άλλα άτομα με στόχο την ικανοποίηση αναγκών που το κοινωνικό σύνολο έχει ανάγκη (Widjaja, 2010).

Η εκτίμηση βέβαια του ερευνητή στη αρχή της συζήτησης ήταν ότι στην Ελλάδα της ανεργίας οι παραπάνω λόγοι δεν είναι τόσο ξεκάθαροι. Εκτιμούσε ότι στην Ελλάδα της κρίσης ο εθελοντισμός συνδέεται περισσότερο είτε με τον εμπλουτισμό του επαγγελματικού βιογραφικού του εθελοντή είτε ως προθάλαμος πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Η αρχική μας θέση διαψεύστηκε μιας και οι απαντήσεις και των υποκειμένων ταυτίστηκαν με την αρχική θέση που προέκυψε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Μάλιστα ήταν αρκετά ενθουσιώδεις σχετικά με αυτό. Στη συνέντευξη πήραμε τις εξής απαντήσεις:

Σ1) Ήθελα να βοηθήσω τους μετανάστες. Έβλεπα στη τηλεόραση τις δυσκολίες που περνάνε και ήθελα και εγώ να κάτι για αυτό. Δεν μπορούσα να κάθομαι με τα χέρια σταυρωμένα

Σ2) Ήθελα να προσφέρω στη κοινωνία με όποιο τρόπο μπορώ. Και η γλωσσική υποστήριξη είναι κάτι που πραγματικά μου αρέσει.

Σ3) Υπάρχει κάτι πιο όμορφο από το να βοηθάς παιδάκια; Ένα χαμόγελο τους είναι ικανό να σου φτιάξουν όλη την εβδομάδα.

Σ4) Η τεχνολογία είναι το πάθος μου. Νομίζω ότι μέσα από αυτό το έργο βάζω το μικρό μου λιθαράκι στην Επιστήμη.

Σ5) Μέσω της τεχνολογίας μπορούμε να δημιουργήσουμε ένα καλύτερο κόσμο. Σκέφτηκα ότι με τις γνώσεις μου μπορώ να βοηθήσω.

Σ6) Ήθελα να προσφέρω. Στο facebook είδα το κάλεσμα και προτίμησα αντί να παίξω ένα τάβλι με τους φίλους μου να στηρίξω τον Εθελοντικό καθαρισμό του Πάρκου Τρίτση. Μετά από εκεί, κόλλησα!

Σ7) Το περιβάλλον είναι υπόθεση όλων μας. Όσο πιο γρήγορα το καταλάβουμε αυτό τόσο πιο πιθανό να σώσουμε το πλανήτη.

Σ8) Η αγάπη μου για το περιβάλλον και την οικολογία.

Οι ερευνητής επανήλθε ρωτώντας το εάν η βεβαίωση που χορηγείτε και από τις 3 οργανώσεις έπαιξε κάποιο ρόλο. Οι απαντήσεις που λάβαμε ήταν αρνητικές. Χαρακτηριστικά η Σ1 σημείωσε πως η βεβαίωση αποτελεί περισσότερο ηθική επιβράβευση παρά ως αναγνώριση επαγγελματική. Η Σ2, Σ3, Σ7 και ο Σ6 απάντησαν αρνητικά. Ο Σ4 ανέφερε χαρακτηριστικά γελώντας πως «..δεν νομίζω ότι με τόση ανεργία θα βρω έτσι κι αλλιώς δουλειά.» Ο Σ6 αναρωτήθηκε με χαμόγελο: «Βεβαίωση; Θα πάρουμε και Βεβαίωση;» και ο Σ8 ότι εργάζεται ήδη και δεν θα την χρειαστεί.

Ερευνώντας τη σύνδεση της εθελοντικής προσφοράς τόσο με την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας όσο και με την απόκτηση συστάσεων που θα τους βοηθήσουν στη προσπάθεια εξεύρεση εργασίας, καθώς επίσης και με το εάν τα υποκείμενα είχαν μόνιμη απασχόληση πιθανά να μην προσέφεραν εθελοντικά το χρόνο τους, οι απαντήσεις τους κατέδειξαν ότι η θέληση τους για εθελοντική προσφορά δεν διαπλέκεται με την επαγγελματική τους πορεία. Συγκεκριμένα λάβαμε τις εξής απαντήσεις:

Σ1) Εργάζομαι σε 2 φροντιστήρια πια. Αυτό δεν με σταμάτησε να προσφέρω εθελοντικά το χρόνο μου στη δομή. Είναι άλλωστε μόνο τρεις ώρες την εβδομάδα.

Σ2) Δεν εργάζομαι αλλά και να βρω κάποια δουλειά δεν υπάρχει περίπτωση να αφήσω το AfterSchool. Έχει γίνει πια κομμάτι της ζωής μου. Και η δομή και τα παιδιά. Εννοείται ότι θα συνεχίσω... οπωσδήποτε.

Σ3) Κάνω κάποια ιδιαίτερα. Δεν συγχέω τον εθελοντισμό με τη δουλειά μου. Άλλο το ένα άλλο το άλλο. Όταν έρχομαι εδώ έρχομαι με σαφέστατα καλύτερη διάθεση!

Σ4) Δεν εργάζομαι. Είμαι φοιτητής.

Σ5) Έχω μια πολύ καλή και σταθερή εργασία σε άσχετο τομέα όμως από αυτό της τεχνολογίας. Αυτό είναι το πάθος μου και μέσω του έργου αυτού νιώθω ότι όλες οι γνώσεις που έλαβα στο Πολυτεχνείο δεν πήγαν χαμένες.

Σ6) Εργάζομαι. Το να προσφέρω κάποιες ημέρες το μήνα στο περιβάλλον δεν με δυσκολεύει.

Σ7) Δεν εργάζομαι και έτσι έχω χρόνο. Και να εργαζόμουν όμως αυτό δεν θα με απέτρεπε να προσφέρω.

Σ8) Εργάζομαι στο διπλανό μαγαζί (σς. Δίπλα από το Πάρκο Τρίτση). Δεν έχει καμία σχέση το ένα με το άλλο

Σε δεύτερη φάση ο ερευνητής επανήλθε με το ερώτημα αν εκτιμούν ότι η εθελοντική τους εργασία θα αποτελέσει επαγγελματικό προσόν στην αναζήτηση εργασίας. Οι απαντήσεις που έλαβε αποκάλυψαν ότι στην Ελλάδα της κρίσης και της ανεργίας ο Εθελοντισμός δεν αποτελεί σκαλοπάτι για την εργασία αλλά αποτελεί συνήθως ένα ξεχωριστό κομμάτι του ελεύθερου χρόνου των υποκειμένων. Χαρακτηριστικά η Σ1 μας έδωσε ξεκάθαρη απάντηση ότι «Δεν υπάρχουν ευκαιρίες εργασίες σχετικά με το συγκεκριμένο αντικείμενο» και Σ2 εκφράζοντας ένα χαμόγελο, μάλλον πικρίας μα έδωσε την εξής απάντηση «Μακάρι.... αλλά δεν το βλέπω. Δεν υπάρχει πλαίσιο αναγνώρισης της εθελοντικής εργασίας.» Η Σ3 ελπίζει ότι μιας και το αντικείμενο εθελοντικής ενασχόλησης της είναι το ίδιο με το επαγγελματικό της μπορεί η ενασχόληση της να αποτελέσει επαγγελματικό προσόν μιας και «Ίσως κάποιος το δει και καταλάβει ότι αφού ασχολήθηκα με μια αρκετά δύσκολη ομάδα παιδιών όπως αυτή των μεταναστών και των προσφύγων τότε θα μπορώ να διαχειριστώ και μια τάξη με παιδιά Ελλήνων. Δεν ξέρω..» Η Σ7 ανέφερε ότι είναι πιθανό να εκτιμηθεί από έναν πιθανό εργοδότη και ότι «διαβάζοντας αυτό στο βιογραφικό μου θα αντιληφθεί ότι με διακατέχει η εργατικότητα και η υπευθυνότητα». Οι υπόλοιπες αναφορές έδειξαν και αυτές ξεκάθαρα ότι οι εθελοντές δεν σχετίζουν την εθελοντική τους ενασχόληση με την απόκτηση επαγγελματικών προσόντων.

Συγκεκριμένα έλαβα τις ακόλουθες απαντήσεις:

Σ4) Στην Ελλάδα δεν το νομίζω. Στο εξωτερικό είναι πιθανό. Εκεί εκτιμούν τόσο την εθελοντική εργασία όσο και τη συμμετοχή σε καινοτόμα ευρωπαϊκά έργα.

Σ5) Όχι, όπως σας είπα εργάζομαι σε διαφορετικό τομέα οπότε δεν βλέπω πως αυτό μπορεί να βοηθήσει τη επαγγελματική μου πορεία

Σ6) Όχι καμία σχέση

Σ8) Όχι

Οι απαντήσεις στην επόμενη ερώτηση σχετικά με τη σχέση εθελοντικής προσφοράς σε αντιδιαστολή με την εργασία και με τη λεπτή γραμμή που τις χωρίζει αποκάλυψαν ότι α) υπάρχουν οργανώσεις που χρησιμοποιούν τους εθελοντές ως επαγγελματίες, β) ότι συνήθως όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με τέτοιες καταστάσεις γρήγορα αποχωρούν από τις εν λόγω οργανώσεις. γ) ότι συνήθως οι Εθελοντές γνωρίζουν την ξεκάθαρη διαφορά μεταξύ των δυο διαφορετικών πλαισίων, γ) ότι οι σχέσεις μεταξύ εθελοντή και οργάνωσης δεν είναι ρυθμισμένες από κράτος και ότι το πλαίσιο συμφωνίας αποφασίζεται μεταξύ των 2 μερών και δ) ότι η εθελοντική συνθήκη κάποιες φορές παραβιάζεται και από τον μέρος του Εθελοντή.

Η Σ1 ξεκάθαρα οργισμένη μας απάντησε ότι «Υπάρχουν πολλοί απατεώνες (σσ στις οργανώσεις) εκεί έξω. Σου λένε έλα εθελοντικά να βοηθήσεις και σε έχουν 40 ώρες την εβδομάδα για να τους υπηρετείς και να βγάζεις φωτοτυπίες. Αυτό δεν είναι εθελοντισμός. Είναι τζάμπα εργασία. Μου έτυχε δυο φορές, τους «τα είπα» και σηκώθηκα και έφυγα. Εδώ, ευτυχώς, μας ζητάνε συγκεκριμένα και ενδιαφέροντα πράγματα. Η απασχόληση είναι μόνο τρεις ώρες την εβδομάδα σε συγκεκριμένο και ξεκάθαρο εθελοντικό πλαίσιο. Μας σέβονται και μας εκτιμούν. Δεν είναι παντού έτσι.» Ο Σ5 μας αναφέρει ότι αν και έχει ακούσει τέτοια παραδείγματα σε άλλες οργανώσεις, στη δικιά του δεν υπάρχει κάποιο ανάλογο περιστατικό. Αν αντιλαμβάνονταν ότι υποκρύπτονταν κάποια τέτοια εκμετάλλευση θα αποχωρούσε αμέσως. Η Σ3 μας έδωσε ασαφή χιουμοριστική απάντηση. Συγκεκριμένα μας δήλωσε ότι «Η εργασία και ο εθελοντισμός είναι το ίδιο πράγμα. Η διαφορά είναι ότι στη πρώτη περίπτωση αμείβεσαι με ευρώ και στη δεύτερη με χαμόγελα παιδιών!!» Όταν ο ερευνητής επανήλθε ρωτώντας την αν αντιλαμβάνεται το διαφορετικό πλαίσιο μεταξύ των δυο απάντησε πως «ναι, αν και αυτό έχει να κάνει με τη συμφωνία των δύο μερών»

Ο Σ4 μας ανέφερε ότι «κάποιος άνετα θα μπορούσε να χαρακτηρίσει το πλαίσιο που εργάζομαι εθελοντικά ως Πρακτική Άσκηση, Όχι όμως ως εργασία μιας και δεν γνωρίζω ακόμα το αντικείμενο τόσο καλά αλλά και οι ώρες που απασχολούμε είναι λίγες». Ο Σ6 μας δήλωσε ότι υπάρχει μέλος του φιλικού του περιβάλλοντος που τον κατηγορεί ότι αφού καθαρίζει εθελοντικά 2 φορές το μήνα το Πάρκο Τρίτση κρύβει το πρόβλημα της καθαριότητας του Πάρκου και με αυτόν τον τρόπο «κόβει» θέσεις εργασίας από το Δημόσιο! Συνεχίζοντας ανέφερε: «Τα θεωρώ ανοησίες. Όλοι πρέπει να κάνουμε το καλύτερο για τη γειτονιά μας. Μακάρι να μην χρειάζονταν αλλά αυτό που

ξέρω εγώ είναι ότι χάρη σε εμάς μπορεί μια οικογένεια να κάτσει άνετα με τα παιδιά της σήμερα στο Πάρκο. Πριν 2 χρόνια η κατάσταση ήταν ανυπόφορη.» Η αναφορά της Σ2 ήρθε να δώσει μια άλλη διάσταση μιας και ανέφερε ότι κάποιες φορές η εθελοντική συνθήκη παραβιάζεται από τη μεριά του εθελοντή. Συγκεκριμένα μας ανέφερε ότι «άλλο εθελοντισμός και άλλο εργασία. Πριν προσφερθείς εθελοντικά ξέρεις τι θα σου ζητηθεί. Δεν μπορώ να βλέπω ανθρώπους που συμφωνούν να κάνουν κάτι εθελοντικά και μετά παραπονιούνται γιατί δεν πληρώνονται ή πιέζουν να μετατραπεί η εθελοντική τους σχέση σε εργασιακή. Ο εθελοντισμός είναι προσφορά και όχι συναλλαγή. Αυτοί οι άνθρωποι δεν είναι εθελοντές και σύντομα αποχωρούν από τη διαδικασία». Οι Σ7 και Σ8 μας απάντησαν ότι γνωρίζουν την ξεκάθαρη διαφορά μεταξύ των δυο διαφορετικών πλαισίων

Οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με τους λόγους που ώθησαν τα υποκείμενα να ασχοληθούν υπέρ του συγκεκριμένου σκοπού που διάλεξαν ανέδειξαν το γεγονός ότι κεντρικός άξονας της δράσης τους είναι ο συγκεκριμένος εκάστοτε σκοπός και όχι γενικά ο εθελοντισμός. Πρώτα αποφάσισαν ότι επιθυμούν να δράσουν υπέρ του σκοπού και μετά τον τρόπο που θα το πράξουν. Αναφορές ότι οι επιλογές των σκοπών έγιναν τυχαία μιας και αυτό που το ένοιαζε ήταν ο Εθελοντισμός εν γένει απουσίασαν.

Οι αναφορές που λάβαμε ήταν οι εξής:

Σ1) Αυτά τα παιδιά (σσ παιδιά μεταναστών και προσφύγων) έχουν περισσότερη ανάγκη. Υπάρχουν πάρα πολλά κοινωνικά φροντιστήρια για Έλληνες. Και αρκετοί Έλληνες έχουν τα λεφτά για να στείλουν τα παιδιά τους σε ένα ιδιωτικό φροντιστήριο. Αυτοί άνθρωποι όχι

Σ2) . Εγώ είμαι παιδαγωγός. Θα μπορούσα εύκολα να πάω και σε μια δομή για παιδιά Ελλήνων. Δεν μπαίνει σε αντιδιαστολή. Τα παιδιά είναι πάντα παιδιά. Δεν έχουν χρώμα καταγωγή ή άλλη διάκριση. Τυχαία νομίζω διάλεξα αυτό το πρόγραμμα.

Σ3) Τα περισσότερα κοινωνικά φροντιστήρια είναι για παιδιά γυμνασίου και λυκείου. Εγώ είμαι παιδαγωγός και ήθελα να ασχοληθώ με παιδιά Δημοτικού και μάλιστα με τα λιγότερο προνομιούχα.

Σ4) Είναι πάνω στο αντικείμενο μου. Εκεί μπορώ να προσφέρω, Αν ήμουν κοινωνικός λειτουργός θα μπορούσα να κάνω άλλα πράγματα.

Σ5) Η τεχνολογία είναι το Πάθος μου. Και όταν αυτή συνδυάζεται με ένα κοινωφελή σκοπό τότε «πατάω Like» (σσ αργκό διαδικτύου, εννοεί ότι είναι κάτι που του αρέσει και προτιμά)

Σ6) Δεν έχουμε αντιληφθεί ότι το περιβάλλον είναι υπόθεση όλων μας. Χωρίς αυτό δεν υπάρχει μέλλον, δεν υπάρχει αύριο. Για εμένα αυτός είναι ο πιο σημαντικός σκοπός.

Σ7) Οι πόλεις μας έχουν γεμίσει μπετό και πολυκατοικίες. Το Πάρκο αυτό είναι από τα ελάχιστα στην Αττική όπου μπορούν νέοι να αθληθούν, παιδιά να παίξουν και μεγαλύτεροι να κάνουν μια βόλτα. Από μικρός έβλεπα στη τηλεόραση οικογένειες σε ξένες χώρες να πηγαίνουν για κυριακάτικα πικνίκ. Μου ήταν εντελώς έξω από τη κουλτούρα μου και πραγματικά δεν μπορούσα να σκεφτώ ακόμα και αν το πρότεινα στους γονείς μου που να πάμε. Θέλω αργότερα να έχω εγώ να πάω κάπου τα δικά μου παιδιά .

Σ8) Η αγάπη για τους πράσινους χώρους στη γειτονιά μου.

3.2.2 Τα οφέλη του εθελοντισμού (αντίκτυπος)

Από τις απαντήσεις προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα υποκείμενα θεωρούν ότι μέσω του εθελοντισμού προσφέρουν τόσο στη κοινωνία όσο και στον ίδιο τους τον εαυτό. Μέσω της συνεισφοράς και της αλληλεγγύης γίνονται ενεργοί πολίτες και αισθάνονται πιο όμορφα, ανακαλύπτουν πτυχές του εαυτού τους, ευαισθητοποιούνται ακόμα περισσότερο και βελτιώνουν τις ικανότητές τους. Εκτιμούν ότι με τη δράση τους προσφέρουν πραγματικά στη κοινωνία και βάζουν το δικό τους προσωπικό λιθαράκι στη βελτίωση της κοινωνικής πραγματικότητας.

Σε σχέση με τα οφέλη του εθελοντισμού στη κοινωνία η Σ1 απάντησε με ενθουσιασμό και χαμόγελο ότι «Ο εθελοντισμός, νομίζω ότι πρέπει να γίνει υποχρεωτικός. Αν προσφέρουμε όλοι λίγο από το χρόνο μας η κοινωνία θα γίνει πολύ καλύτερη από αυτή που ζούμε σήμερα. Η Σ2 ανέφερε ότι τα οφέλη είναι πάρα πολλά μιας και σήμερα στην Ελλάδα το κράτος απουσιάζει πλήρως. Συνέχισε την απάντηση της αναφέροντας ότι μόνο μέσα από τον εθελοντισμό μπορούμε να σώσουμε ότι μπορεί να σωθεί από τη κοινωνία μας, μια κοινωνία που καταρρέει. Στο ίδιο μήκος κύματος η Σ3 ανέφερε: «Φυσικά και υπάρχουν οφέλη. Είναι η αλληλεγγύη που κρατά την ανθρωπιά μας. Και μέσα από τον εθελοντισμό βοηθάμε τόσο και τόσους πολλούς ανθρώπους. Λίγους εγώ, αλλά όλοι μαζί, πολλούς». Ο Σ4 απάντησε και ο Σ5 ανέφεραν, στο ίδιο κλίμα ότι τα οφέλη για την κοινωνία είναι πολλά. Ο Σ5 ειδικά ανέφερε ότι «..ο εθελοντισμός παράγει κοινωνική υπεραξία, μιας και ο εθελοντής με τον ενθουσιασμό, τη

δημιουργικότητα και το πάθος του – στοιχεία που λείπουν από την μισθωτή καθημερινή εργασία, καινοτομεί.» Ο Σ6 ανέφερε ότι τα οφέλη του εθελοντισμού στη κοινωνία είναι τεράστια μιας και ο εθελοντισμός καλύπτει τα κενά του κράτους, βοηθά και εξυπηρετεί μεγαλύτερους στόχους και σκοπούς. Η Σ7 δήλωσε ότι ο εθελοντισμός προσφέρει πάρα πολλά μιας και οι δυνατότητες του είναι ανεξάντλητες. Όταν ο ερευνητής του ζήτησε να το διευκρινίσει αυτός έφερε το εξής παράδειγμα: «ένα μικρό σκουπιδακι να μαζέψει κάθε ένας από εμάς, τότε αυτόματα θα ζούμε όλη σε ένα πιο όμορφο και καθαρό πλανήτη». Η Σ8 δήλωσε ότι ο εθελοντισμός έχει μεγάλο κοινωνικό αντίκτυπο μιας και αποτελεί μια μη καταγεγραμμένη και άρα μη προβλέψιμη κοινωνική προσφορά που έρχεται να «χτίσει» πάνω στη πολιτική του οργανωμένου κράτους.

Με την ερώτηση σχετικά με τα οφέλη του Εθελοντισμού στον εαυτό τους, ο ερευνητής προσπαθεί έμμεσα να επιβεβαιώσει ή να αμφισβητήσει τους λόγους που τους οδήγησαν στην εθελοντική τους εμπειρία. Οι απαντήσεις που λάβαμε ήταν περισσότερο σχετικές με τα συναισθήματα που αποκομίζουν από την εμπειρία τους αυτή χωρίς αυτό να αναιρεί το γεγονός ότι κάποιοι εντοπίζουν ως προσωπικό όφελος και την απόκτηση εμπράγματων κερδών όπως πχ η εργασιακή εμπειρία.

Συγκεκριμένα η Σ1 με ενθουσιασμό αναφέρει ότι η εθελοντική της εργασία την κάνει πολύ χαρούμενη. «Γυρίζω πίσω στο σπίτι και όχι κουρασμένη δεν είμαι, αλλά αντίθετα νομίζω ότι μπορώ να κάνω τα πάντα. Όταν έρχεται ένα παιδάκι που είναι μαθητής μου και τρέχει στην αγκαλιά μου είναι απίστευτο συναίσθημα που δεν περιγράφεται. Θυμάμαι μια φορά ήρθε μια μαμά και πάσχιζε να μου φιλήσει τα χέρια λέγοντας μου συνεχώς ευχαριστώ. Δεν κοστολογείτε αυτό το συναίσθημα. Ο ερευνητής παρατήρησε μαζί με τον ενθουσιασμό και μια ελαφρά συγκίνηση. Η Σ2 μας ανέφερε ότι το όφελος της είναι ότι α) νιώθει πολύ πιο σίγουρη για τις ικανότητες της ως παιδαγωγός αλλά πάνω από όλα νιώθει υπερήφανη για αυτό που κάνει. Στο ίδιο μήκος κύματος η Σ3 μας ανέφερε ότι «Νομίζω ότι έχω γίνει καλύτερος άνθρωπος. Και καλύτερη στη δουλειά μου. Έχω πάρει πολλά από αυτή μου την εμπειρία. Δεν λέγονται όλα με λόγια.» Ο Σ4 και Σ5 δώσανε παρεμφερή απάντηση, εντοπίζοντας το προσωπικό τους όφελος στην προσωπική τους ανάγκη να ασχοληθούν με κάτι με το οποίο είναι παθιασμένοι (στην τεχνολογία) και να εκφράσουν τη δημιουργικότητα τους. Ο Σ6 χρησιμοποίησε λέξεις όπως «χαρά», «υπερηφάνεια». Η Σ7 και Σ8 ανέφεραν ότι κέρδισαν νέους καλούς φίλους και κοινωνικοποιήθηκαν μέσα από αυτή τη διαδικασία. Η Σ8 ειδικότερα

ανέφερε ότι «Είναι πια μια ημέρα που την περιμένω. Θα καθαρίσουμε το Πάρκο και μετά οι περισσότεροι από εμάς θα πάμε για ένα καφεδάκι και θα ανταλλάξουμε νέα. Τόσο καιρό πια έχουμε γίνει φίλοι!»

Με τις απαντήσεις που λήφθηκαν φαίνεται ότι με τη συμμετοχή σε κάποια ΜΚΟ ο πολίτης νιώθει ότι παράγει έργο, ότι συμβάλλει στην ευημερία και την πρόοδο της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος και ότι κατά κάποιο τρόπο αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και δράσεις πάνω σε σημαντικά ζητήματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία ή γενικότερα γενικότερα, συμβάλλοντας στην επίλυσή τους.

3.2.3 Η αναγκαιότητα του Εθελοντισμού στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης και η δημιουργία της σχετικής κουλτούρας.

Ο ερευνητής σε αυτή τη φάση των ερωτήσεων ήθελε να εντοπίσει τις απόψεις των υποκειμένων σχετικά με την αναγκαιότητα του Εθελοντισμού στο σημερινό πλαίσιο της οικονομικής και κοινωνικής κρίσης. Επιπλέον, προσδοκούσε να μάθει το κανάλι μέσω του οποίου οι συνεντευξιαζόμενοι γνώρισαν την έννοια του Εθελοντισμού και το ρόλο της εκπαίδευσης σε αυτό.

Οι απαντήσεις στο κατά πόσο ο εθελοντισμός προβάλλει σήμερα ως αναγκαιότητα λόγω της οικονομικής κρίσης λάβαμε κοινές απαντήσεις. Τα υποκείμενα υποστηρίζουν όλα τη δράση τους ως κοινωνική αναγκαιότητα. Κάποια από αυτά θεωρούν τον εθελοντισμό κοινωνική αναγκαιότητα άσχετα από το σημερινό περιβάλλον.

Χαρακτηριστικές ήταν οι αναφορές της Σ1 όπου δηλώνει ότι «Σήμερα είναι ακόμα πιο δύσκολα τα πράγματα. Υπάρχει κόσμος που πεινάει και δεν έχει πρόσβαση ούτε στα βασικά αγαθά. Σήμερα είναι η ώρα να δείξουμε όλοι μεγαλύτερη αλληλεγγύη και να βοηθήσουμε μέσα από τον εθελοντισμό.

Η Σ7 αναφέρει: «Όχι μόνο σήμερα λόγω της κρίσης. Ο εθελοντισμός είναι πάντα αναγκαίος μιας και πάντα θα υπάρχουν άνθρωποι με προβλήματα και με ανάγκες».

Στην ερώτηση σχετικά με τον τρόπο «κανάλι» που γνώρισαν και ήρθαν κοντά με τη συγκεκριμένη εθελοντική δράση οι συνεντευξιαζόμενοι κατέδειξαν με τις απαντήσεις τους τη πραγματική απουσία ενημέρωσης σχετικά με τον εθελοντισμό γενικότερα αλλά και τις ευκαιρίες για εθελοντική εργασία. Για το συγκεκριμένο πρόγραμμα η Σ1

απάντησε ότι το έμαθε από την εφημερίδα skywalker, η Σ2 από μια φίλη της (word of mouth) και ο Σ5 μέσω του Διαδικτύου (Σελίδα του socialpolicy.gr). Οι υπόλοιποι ενημερώθηκαν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ειδικότερα τις σελίδες των οργανισμών στο Facebook. Κοινό χαρακτηριστικό τους ήταν ότι βρέθηκαν στη συγκεκριμένη εθελοντική τους δράση από μια τυχαία ανάγνωση δημοσίευσης στο Internet ή από μια τυχαία συζήτηση με φίλους. Ο ερευνητής επανήλθε στην ερώτηση θέλοντας να πάρει απαντήσεις σχετικά με το κατά πόσο είχαν ήδη πάρει την απόφαση να γίνουν Εθελοντές προ της ενημέρωσης τους σχετικά με τη συγκεκριμένη δράση. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στις απαντήσεις τους τα υποκείμενα αναφέρουν ότι αν και το είχαν σκεφτεί γενικά ποτέ δεν αναζήτησαν κάποια εθελοντική οργάνωση από μόνα τους. Αντίθετα μόνο όταν «βρήκαν» μπροστά τους την πρόταση για εθελοντική εργασία προσφέρθηκαν να μάθουν περισσότερα.

Το ερώτημα αν κάποιος γεννιέται εθελοντής (η με διάθεση να προσφέρει και να γίνει εθελοντής) ή γίνεται εθελοντής (στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησής του και της ευρύτερης ενημέρωσης) αποτελεί μια ενδιαφέρουσα συζήτηση. Είναι σαφές πάντως πως το κοινωνικό περιβάλλον και γενικότερα οι συνθήκες μέσα στις οποίες ένας άνθρωπος διαμορφώνεται συμβάλλουν αποφασιστικά στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα διαμορφώνουν στάσεις, αντιλήψεις και συμπεριφορές σχετικά με τις έννοιες της προσφοράς, της αλληλεγγύης, της συλλογικής δράσης. Δεν είναι τυχαίο που οι σκανδιναβικές χώρες και γενικότερα οι χώρες του Βορρά έχουν αναπτύξει περισσότερο το εθελοντικό κίνημα σε σχέση με τον λιγότερο αναπτυγμένο Νότο. Το γεγονός αυτό δεν οφείλεται σε κάποια βιολογικού ή γονιδιακού τύπου διαφορά, αλλά σε διαφορετικούς ιστορικά προσδιορισμένους όρους κοινωνικής και πολιτισμικής συγκρότησης. Στο πλαίσιο αυτό ο ερευνητής ζήτησε να πάρει απαντήσεις σχετικά με το εάν οι συνεντευξιαζόμενοι πιστεύουν ότι η κουλτούρα του εθελοντισμού είναι ανεπτυγμένη στην Ελλάδα. Όλες οι απαντήσεις ήταν αρνητικές. Η δεύτερη ερωτώμενη ανέφερε ότι από ότι άκουσε «..ήταν ανεπτυγμένη κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών αγώνων αλλά μόλις το γεγονός της δημοσιοποίησης των εκατοντάδων εκατομμυρίων που σπαταλήθηκαν εδώ και εκεί στους αγώνες αποτέλεσε πισωγύρισμα στη κουλτούρα αυτή.» Χαρακτηριστικά μας ανέφερε ένα σύνθημα που λέει ότι «..όταν γύρω σου χορεύουν τα τρις είναι χαζομάρα να είσαι εθελοντής»

Στην ερώτηση σχετικά με το εάν έχουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον Εθελοντές όλοι απάντησαν αρνητικά.

Σε ερώτηση μας αν το σχολείο έπαιξε ρόλο σε αυτούς στο να γίνουν εθελοντές η απάντηση τους ήταν αρνητική. Σε δεύτερη ερώτηση για το αν θα έπρεπε ή αν θα μπορούσε η απάντηση ήταν σε όλους θετική. Η Σ3 μας απάντησε ότι ο αδερφός της που τώρα είναι στο γυμνάσιο έρχεται περισσότερο κοντά από ότι αυτή μιας και το σχολείο έχει πραγματοποιήσει επίσκεψη σε μια περιβαλλοντική οργάνωση και τους έχουν μιλήσει και για την έννοια του εθελοντισμού.

Στη ερώτηση μας εάν στο σχολείο έμαθαν για τον εθελοντισμό μέσω κάποιου μαθήματος πχ του μαθήματος "Πολιτική και Δίκαιο" ή "Στοιχεία Δημοκρατικού Πολιτεύματος" ή κάποια σχετικής δράσης οι ερωτώμενοι δεν θυμούνταν καν εάν παρακολούθησαν κάποιο τέτοιο σχετικό μάθημα. Ο Σ5 ανέφερε πως «...ναι κάτι έχουμε κάνει σχετικό αλλά δεν νομίζω να είχε αναφορές στον εθελοντισμό»

3.2.4 Οι ΜΚΟ στην Ελλάδα της κρίσης

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι Μη κυβερνητικοί Οργανισμοί στην Ελλάδα δεν απολαμβάνουν υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης και αναγνώρισης. Με τις ακόλουθες ερωτήσεις ο ερευνητής ήθελε να εντοπίσει τις απόψεις εθελοντών στις οργανώσεις, να λάβει δηλαδή απαντήσεις «από τα μέσα». Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων για το κοινωνικό και μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα καθώς και τη χρησιμότητα των οργανώσεων που σε αυτές συμμετέχουν ήταν όλες θετικές. Λήφθηκαν απαντήσεις όπως «η οργάνωση μας είναι πρότυπο λογοδοσίας και οικονομικής Διαύγειας», «η δράση της οργάνωση μας είναι αναγκαία» και «ο κοινωνικός αντίκτυπος της οργάνωσης μας είναι δομικός».

Παρόλα αυτά είναι ενδιαφέρον ότι όταν τους ζητείται η άποψη για τις ΜΚΟ εν γένει αυτός είναι σχεδόν πλειοψηφικά αρνητικός και αντιφατικός σε σχέση με τις προηγούμενες τους απαντήσεις. Επιβεβαιώθηκε επίσης η λεκτική απόκλιση μεταξύ των λέξεων «οργάνωση» και «ΜΚΟ» με τη πρώτη να έχει να κάνει με την οργάνωση τους και τη δεύτερη να έχει αρνητική χροιά. Χαρακτηριστική ήταν η απάντηση της Σ1 όπου μας ανέφερε ότι «ΜΚΟ σημαίνει Μπίζνες Καλά Οργανωμένες». Ο Σ4 μας ανέφερε ότι οι ΜΚΟ είναι «όργανα ξένων συμφερόντων». Ο Σ5 ανέφερε ότι οι ΜΚΟ είναι όπως το σκάνδαλο της φούσκας του χρηματιστηρίου της δεκαετίας του 1990 και ότι σε λίγο «..θα σκάσει και αυτό». Μόνο 2 συνεντευξιαζόμενοι (Σ2 και Σ8) έδωσαν ουδέτερες αναφορές σημειώνοντας πως υπάρχουν καλές και κακές οργανώσεις όπως συμβαίνει σε κάθε τομέα της οικονομίας μας.

3.2.5 Ο εθελοντής ως Ενεργός Πολίτη

Τελευταίος στόχος του ερευνητή ήταν να ανακαλύψει τη πιθανή σχέση του εθελοντισμού με τη πολιτική διαδικασία και την ενεργή πολιτειότητα. Ο Χριστόφορος Βερναρδάκης αναφέρει στην ιστοσελίδα του ότι η νεολαία σήμερα διακρίνεται από ισχυρή «πολιτικοποίηση», και η οποία δεν αποτυπώνεται με τη συμμετοχή της σε παλαιά εργαλεία πχ κόμματα αλλά «σε ένα τεράστιο πλήθος κοινωνικών, πολιτιστικών, περιβαλλοντικών, εθελοντικών, εκδοτικών και κάθε άλλης μορφής συσπειρώσεων και πρωτοβουλιών, σε τοπικό και κεντρικό επίπεδο, πλήθος το οποίο καταγράφει μια πρωτοφανή ιδεολογική ζύμωση και μια τεράστια πρωτογενή κοινωνική κινητοποίηση.»

Αποτελεί μια δεδομένο ότι για τους νέους η υπόθεση "κόμματα και πολιτική", όπως την ξέραμε, είναι χρεοκοπημένη υπόθεση. Ο εθελοντισμός από την άλλη σε αντίθεση με την αστικού τύπου φιλανθρωπία που υιοθετείται ως άλλοθι της καλής κοινωνίας απέναντι στην κοινωνική αδικία, έχει διαφορετικούς στόχους. Με αυτό το σκεπτικό ο ερευνητής ζητά παρακάτω αναφορές με στόχο να εντοπίσει το κατά πόσο μια μορφή δράσης με βάση την κοινωνική αλληλεγγύη, όπως ο εθελοντισμός, δίνει στον εθελοντή χαρακτηριστικά ενεργού πολίτη αφού αυτός μπαίνει στη δημόσια σφαίρα με άποψη.

Έτσι, τα ερευνητικά υποκείμενα ρωτήθηκαν για το κατά πόσο είναι ενεργά μέλη κάποιου πολιτικού κόμματος. Η απάντηση υπήρξε αρνητική από όλους. Η Σ1 και Σ7 ανέφεραν ότι υπήρξαν στο παρελθόν μέλη συνδικαλιστικής φοιτητικής παράταξης. Ο ερευνητής επανήλθε ρωτώντας του αν συμμετέχουν στην εκλογική διαδικασία για το κοινοβούλιο. Μόνο ο Σ4 και ο Σ6 ανέφεραν ότι ψηφίζουν πάντα και σταθερά. Ο ερευνητής διέκρινε ότι η ερώτηση τους έθεσε έξω από τα νερά τους και τους αιφνιδίασε. Παρατήρησε, σε κάποιους αισθήματα ελαφριάς ντροπής, πιθανά ακόμα και μη αληθούς απάντησης. Συγκεκριμένα έλαβε τις εξής αναφορές:

Σ1) Γενικά ψηφίζω αλλά... δεν είμαι και φανατική του συγκεκριμένου σπορ! Είναι ακόμα υποχρεωτικό;

Σ2) Συνήθως δεν ψηφίζω. Ψήφισα στο Δημοψήφισμα. Και τι κατάλαβα; Πήραν τη ψήφο μου και την ερμήνευσαν όπως του βόλευε.

Σ3) Ψηφίζω στο χωριό μου. Είναι μακριά και μέχρι τώρα δεν έχω ψηφίσει ποτέ. Αλλά δεν είμαι αντίθετη. Καλό είναι να ψηφίζουμε.

Σ5) Ναι... όχι πάντα αλλά συνήθως ψηφίζω.

Σ7) Αν οι εκλογές ήταν να αλλάξουν τον κόσμο, τότε θα ήταν παράνομες! Οπότε όχι, δεν ψηφίζω τα τελευταία χρόνια συνειδητά.

Σ8) Ναι ψηφίζω, αλλά όχι πάντα

Με τις απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με το εάν θεωρούν τον εθελοντισμό Πολιτική δράση λάβαμε διαφορετικές μεταξύ τους απαντήσεις. Χαρακτηριστικά η Σ1 ανέφερε ότι ο εθελοντισμός είναι μια μορφή πολιτικής δράσης μιας και Πολιτική σημαίνει συμμετοχή στα κοινά. Και συνέχισε: «..ο εθελοντισμός αποτελεί μια υπεύθυνη πολιτική παρέμβαση σε ένα μεγάλο ή μικρό ζήτημα αλλά και μια συνειδητή προσφορά του πολίτη στη κοινωνία.». Ο Σ4 και ο Σ5 ανέφεραν ότι ο εθελοντισμός δεν έχει καμία σχέση με τη πολιτική διαδικασία. Χαρακτηριστικά, ο Σ5 ανέφερε ότι «Φυσικά και όχι, αν είχε δεν θα ασχολούμουν». Η Σ7 ανέφερε ότι αν και εκτιμά ότι ο εθελοντισμός δεν αποτελεί πολιτική πράξη έχει μέσα του στοιχεία πολιτικής διαδικασίας καθώς

Οι επόμενες αναφορές που ο ερευνητής ήθελε να ανασύρει είχαν να κάνουν με την ενεργή Πολιτειότητα και τη σχέση τον εθελοντισμό αλλά και με τη πολιτική διαδικασία. Οι συνεντευξιαζόμενοι φάνηκε να προβληματίστηκαν όταν τους ζητήθηκε να δώσουν ορισμό για το τι είναι ο Ενεργός Πολίτης. Φάνηκε ότι δεν ήταν εξοικειωμένοι με τη συγκεκριμένη ορολογία. Δοθήκαν διαφορετικές αναφορές. Συγκεκριμένα η Σ1 ανέφερε ότι ενεργός Πολίτης είναι ο άνθρωπος που θέλει να προσφέρει. Που δεν κοιτάζει μόνο τη πάρτη του αλλά βοήθα το συνάνθρωπο του είτε με χρήματα είτε με τρόφιμα είτε με το χρόνο του. Η Σ2 ανέφερε ότι είναι ο άνθρωπος που δεν κάθεται στο καναπέ του αλλά του αρέσει να κάνει πράγματα και να κοινωνικοποιείται. Η Σ3 ανέφερε ότι «ενεργός πολίτης είναι ο άνθρωπος που δρα και δεν μένει στα λόγια. Για παράδειγμα εγώ λέω σε πολλές φίλες μου τι κάνω εδώ και γενικότερα για τον εθελοντισμό. Η αντιμετώπιση των περισσοτέρων είναι ότι είναι πολύ όμορφο και ότι θέλουν και αυτές να το κάνουν. Αλλά στη πράξη δεν το κάνουν». Ο Σ4 ανέφερε ότι Για αυτό Ενεργός Πολίτης είναι «ο μη ιδιώτης» ο άνθρωπος δηλαδή που ενδιαφέρεται για τα θέματα που απασχολούν τη κοινωνία στην οποία ζει. Ο Σ5 ανέφερε ότι κατά τη γνώμη του είναι η ορολογία που χρησιμοποίησε ο ερευνητής είναι λανθασμένη μιας και η έννοια του Πολίτη εμπεριέχει τις ιδιότητες εκείνες που τον καθιστούν εξ ορισμού ενεργό για τα ζητήματα της Πόλις του. Ο Σ6 ανέφερε ότι ενεργός πολίτης είναι ο άνθρωπος «..που εξασκεί τα πολιτικά του δικαιώματα» και η Σ7 ότι

είναι το «κοινωνικοποιημένο άτομο». Η Σ8 ανέφερε ότι «..δεν είμαι ακριβώς σίγουρος, είναι ο άνθρωπος που κάνει πράγματα, που συμμετέχει στα πολιτικά ζητήματα».

Είναι ενδιαφέρον ότι, αν και οι συνεντευξιαζόμενοι δώσανε διαφορετικούς ορισμούς σχετικά με την έννοια του Ενεργού Πολίτη, όλοι τους, στην ερώτηση του κατά πόσο η εθελοντική δράση αποτελεί χαρακτηριστικό του ενεργού Πολίτη, απάντησαν θετικά.

Αντίθετα στην ερώτηση «Η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία, τοπικών, Περιφερειακών, Εθνικών και Ευρωπαϊκών οργάνων αποτελεί προϋπόθεση για να χαρακτηριστεί ένας πολίτης ως ενεργός;» οι απαντήσεις διέφεραν.

Η Σ1 ανέφερε ότι «Όχι δεν νομίζω. Όποιος ασχολείται με τα κόμματα και τις εκλογές το κάνει για δικό του όφελος. Όχι διότι είναι ενεργός Πολίτης». Η Σ2 σημείωσε ότι «Ίσως ένα κομμάτι (σσ της ενεργής Πολιτειότητας) να είναι και αυτό. Αλλά νομίζω ότι η εθελοντική προσφορά είναι πολύ πιο σχετική. Η Σ3 απάντησε θετικά. Σε αντίθετη κατεύθυνση ο Σ4 απάντησε αρνητικά αναφέροντας «Έτσι κι αλλιώς τίποτα δεν αποφασίζεται εδώ. Όλες οι αποφάσεις παίρνονται έξω. Οι δικοί μας απλά τις εφαρμόζουν. Τι νόημα έχουν οι εκλογές». Ο Σ5 και ο Σ6 ανέφεραν ότι η συμμετοχή στην εκλογική διαδικασία αποτελεί κομμάτι ενός ενεργού Πολίτη αλλά δεν αποτελεί προϋπόθεση, ειδικότερα κατά τον Σ5 «μπορεί ένας Πολίτης να είναι ενεργός ακόμα και αν δεν ψηφίζει. Όπως επίσης, το ότι κάποιος ψηφίζει δεν σημαίνει ότι είναι και ενεργός Πολίτης». Ο Σ7 ανέφερε ότι μάλλον ναι και ο Σ8 σημείωσε πως «ο ενεργός πολίτης φαίνεται στον τόπο του και στη γειτονιά του. Από το αν νοιάζεται και βοηθά το συνάνθρωπο του, αν νοιάζεται για τη πλατεία και το πεζοδρόμιο που περπατά»

3.3 Συμπεράσματα

Σύγχρονες μελέτες προσπαθούν να κατανοήσουν τα κίνητρα που ωθούν στον εθελοντισμό. Με βάση αυτή την προσπάθεια έχουν καταλήξει στη δημιουργία βασικών μοντέλων μέσω των οποίων επιχειρούν να συστηματοποιήσουν τα κίνητρα (Widjaja, 2010) που ωθούν κάποιον στο να αναλάβει εθελοντική δράση, απόφαση που διαφέρει από άνθρωπο σε άνθρωπο. Σύμφωνα με τα κριτήρια αυτά, το πολυδιάστατο μοντέλο (Clary et al 1998) βασίζεται σε συγκεκριμένα διακριτά στοιχεία τα οποία κινητοποιούν τη συμπεριφορά μας. Ειδικότερα τα στοιχεία αυτά είναι: οι αξίες, οι αντιλήψεις, τα

κοινωνικά κριτήρια, η καριέρα, το αίσθημα της αυτοπροστασίας και της αυτοβελτίωσης. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί πως ανεξάρτητα από τα κίνητρα τα οποία ενεργοποιούν τη δράση των ατόμων σε σχέση με τον εθελοντισμό, η προσωπικότητα του καθενός διαδραματίζει αποφασιστικό ρόλο, αφού στοιχεία όπως η ψυχο - διανοητική συγκρότηση, το ενδιαφέρον για προσφορά στο συνάνθρωπο, καθώς και το αίσθημα της μετριοπάθειας και της έλλειψης εγωισμού, ενεργοποιούν την ανθρώπινη συμπεριφορά προς τον εθελοντισμό (Penner, 2004).

Η υπόθεση βέβαια του ερευνητή στη αρχή της συζήτησης ήταν ότι στην Ελλάδα της ανεργίας οι παραπάνω λόγοι δεν είναι τόσο ξεκάθαροι. Εκτιμούσε ότι στην Ελλάδα της κρίσης ο εθελοντισμός συνδέεται περισσότερο είτε με τον εμπλουτισμό του επαγγελματικού βιογραφικού του εθελοντή είτε ως προθάλαμος πρόσβασης στην αγορά εργασίας. Η αρχική θέση διαψεύστηκε μιας και οι αναφορές όλων των ερευνητικών υποκειμένων ταυτίστηκαν με την αρχική θέση που προέκυψε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση. Ερευνώντας τη σύνδεση της εθελοντικής προσφοράς τόσο με την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας όσο και με την απόκτηση συστάσεων που θα τους βοηθήσουν στη προσπάθεια εξεύρεση εργασίας, καθώς επίσης και το ερώτημα σχετικά με το εάν τα υποκείμενα είχαν μόνιμη απασχόληση πιθανά να μην προσέφεραν εθελοντικά το χρόνο τους, οι απαντήσεις τους κατέδειξαν ότι η θέληση τους για εθελοντική προσφορά δεν διαπλέκεται με την επαγγελματική τους πορεία. Επιπλέον, αν και στην Ελλάδα η ανεργία βρίσκεται σε πολύ υψηλό επίπεδο, δεν προέκυψε ότι ο Εθελοντισμός αποτελεί ξεκάθαρο σκαλοπάτι για την εργασία. Αντίθετα, αποτελεί συνήθως ένα ξεχωριστό κομμάτι του ελεύθερου χρόνου των υποκειμένων που αυτόβουλα επιλέγουν να το διαθέσουν υπέρ κάποιου σκοπού.

Ενδιαφέροντα στοιχεία αποτέλεσαν οι αναφορές σχετικά με τις οποίες α) υπάρχουν οργανώσεις που χρησιμοποιούν τους εθελοντές ως επαγγελματίες, β) ότι συνήθως όταν βρίσκονται αντιμέτωποι με τέτοιες καταστάσεις γρήγορα οι εθελοντές αποχωρούν από τις εν λόγω οργανώσεις. γ) ότι συνήθως οι Εθελοντές γνωρίζουν την ξεκάθαρη διαφορά μεταξύ των δυο διαφορετικών πλαισίων, γ) ότι οι σχέσεις μεταξύ εθελοντή και οργάνωσης δεν είναι ρυθμισμένες από κράτος και ότι το πλαίσιο συμφωνίας αποφασίζεται μεταξύ των δύο μερών και δ) ότι η εθελοντική συνθήκη κάποιες φορές παραβιάζεται και από το μέρος του Εθελοντή. Με αυτό τον τρόπο επαληθεύτηκε η υπόθεση ότι το πλαίσιο της εθελοντικής εργασίας δεν είναι ρυθμισμένο με τις οργανώσεις αλλά και κάποιες φορές τους εθελοντές πολλές φορές να ξεπερνούν τα όρια και να μετατρέπουν τη φύση της εθελοντικής εργασίας σε επαγγελματική.

Οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με τους λόγους που ώθησαν τα υποκείμενα να ασχοληθούν υπέρ του συγκεκριμένου σκοπού που διάλεξαν ανέδειξαν το γεγονός ότι κεντρικός άξονας της δράσης τους είναι ο συγκεκριμένος εκάστοτε σκοπός και όχι γενικά ο εθελοντισμός και επαλήθευσαν την υπόθεση. Πρώτα αποφάσισαν ότι επιθυμούν να δράσουν υπέρ του σκοπού και μετά τον τρόπο που θα το πράξουν. Αναφορές ότι οι επιλογές των σκοπών έγιναν τυχαία μιας και αυτό που ένοιαζε του συνεντευξιαζόμενους ήταν ο Εθελοντισμός εν γένει, απουσίασαν.

Επίσης από την έρευνα επιβεβαιώθηκε ότι τα υποκείμενα θεωρούν ότι μέσω του εθελοντισμού προσφέρουν τόσο στη κοινωνία όσο και στον ίδιο τους τον εαυτό. Μέσω της συνεισφοράς και της αλληλεγγύης γίνονται ενεργοί πολίτες και αισθάνονται πιο όμορφα, ανακαλύπτουν πτυχές του εαυτού τους, ευαισθητοποιούνται ακόμα περισσότερο και βελτιώνουν τις ικανότητες τους. Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο αποτελεί η κοινωνικοποίηση μέσω του Εθελοντισμού η οποία και τους προσφέρει νέες γνωριμίες, νέες δραστηριότητες και νέο κοινωνικό περίγυρο.

Εκτιμούν ακόμα, ότι με τη δράση τους προσφέρουν πραγματικά στη κοινωνία και βάζουν το δικό τους προσωπικό λιθαράκι στη βελτίωση της κοινωνικής πραγματικότητας. Άρα, η εθελοντική δράση αποτελεί μια διαδικασία με την οποία κερδίζουν όχι μόνο οι ωφελούμενοι ή κάποιος μεγαλύτερος σκοπός αλλά και οι ίδιοι οι εθελοντές. Λέξεις όπως «υπερηφάνεια», «χαρά», «δημιουργικότητα», «ωφέλιμος» χρησιμοποιήθηκαν από τους ερωτώμενους για να περιγράψουν τα συναισθήματα που προκύπτουν από την εθελοντική τους δράση. Με τις απαντήσεις που λήφθηκαν φαίνεται ότι με τη συμμετοχή σε κάποια ΜΚΟ το άτομο νιώθει ότι παράγει κοινωφελές έργο, ότι συμβάλλει στην ευημερία και την πρόοδο της κοινωνίας της οποίας αποτελεί μέλος και ότι κατά κάποιο τρόπο αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και δράσεις πάνω σε σημαντικά ζητήματα που απασχολούν την τοπική κοινωνία ή γενικότερα γενικότερα, συμβάλλοντας στην επίλυσή τους. Επιβεβαιώθηκε έτσι η υπόθεση ότι οι εθελοντές πιστεύουν ότι η δράση τους αποτελεί κοινωνική αναγκαιότητα. Κάποιοι από αυτούς θεωρούν τον εθελοντισμό κοινωνική αναγκαιότητα εν γένει, άσχετα από το σημερινό κακό οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Συμπεραίνουμε επίσης ότι ένας εθελοντής μπορεί να αποδώσει καλύτερα, να νιώσει όμορφα για το παραγόμενο του αποτέλεσμα και τελικά να συνεχίσει να προσφέρει εθελοντικά το χρόνο του μόνο όταν έχει καθορισμένα και ξεκάθαρα καθήκοντα, συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα δράσης κατά το ποίο δίνει μέρος μόνο του ελεύθερου του χρόνου, όταν αισθάνεται άνεση και ασφάλεια στο χώρο παροχής των υπηρεσιών

του και πάνω από όλα με τρόπο που να μη νιώθει ότι καταπιέζεται ή ο ίδιος γίνεται «αντικείμενο εκμετάλλευσης».

Οι συνεντευξιαζόμενοι κατέδειξαν με τις απαντήσεις τους τη πραγματική απουσία ενημέρωσης σχετικά με τον εθελοντισμό γενικότερα αλλά και τις ευκαιρίες για εθελοντική εργασία, σημεία που επιβεβαιώνουν την υπόθεση του ερευνητή. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι στις απαντήσεις τους τα υποκείμενα αναφέρουν ότι αν και το είχαν σκεφτεί γενικά ποτέ δεν αναζήτησαν κάποια εθελοντική οργάνωση από μόνα τους. Αντίθετα μόνο όταν «βρήκαν» μπροστά τους την πρόταση για εθελοντική εργασία προσφέρθηκαν να μάθουν περισσότερα.

Το ερώτημα αν κάποιος γεννιέται εθελοντής (η με διάθεση να προσφέρει και να γίνει εθελοντής) ή γίνεται εθελοντής (στο πλαίσιο της κοινωνικοποίησής του και της ευρύτερης ενημέρωσης) αποτέλεσε ενδιαφέρουσα συζήτηση που κατέδειξε ότι η κουλτούρα του εθελοντισμού δεν είναι ανεπτυγμένη στην Ελλάδα καθώς και ότι στο δημόσιο σχολείο η ενημέρωση σχετικά με τον εθελοντισμό και σχετικές πρωτοβουλίες απουσιάζουν. Δεν υπήρξε ξεκάθαρη επιβεβαίωση της υπόθεσης ότι η διάθεση για εθελοντική δράση και προσφορά είναι κάτι που αποκτιέται μέσα από κοινωνικές και εκπαιδευτικές διαδικασίες και δεν αποτελεί κάτι έμφυτο.

Οι απόψεις των συνεντευξιαζόμενων για το κοινωφελές και μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα καθώς και τη χρησιμότητα των οργανώσεων που σε αυτές συμμετέχουν ήταν όλες θετικές, πράγμα που επαλήθευσε την αρχική υπόθεση. Παρόλα αυτά, είναι ενδιαφέρον ότι όταν τους ζητείται η άποψη για τις ΜΚΟ εν γένει, αυτή είναι σχεδόν πλειοψηφικά αρνητική και αντιφατική σε σχέση με τις προηγούμενες τους απαντήσεις. Επιβεβαιώθηκε επίσης η λεκτική απόκλιση μεταξύ των λέξεων «οργάνωση» και «ΜΚΟ» με τη πρώτη να έχει να κάνει με την οργάνωση τους, έχοντας θετική χροιά και τη δεύτερη να έχει αρνητική.

Ένα ζήτημα που εξετάστηκε στη παρούσα έρευνα είναι το εάν ο Εθελοντισμός αποτελεί υποκατάστατο της κομματικής ένταξης και πολιτικής διαδικασίας καθώς και το εάν διακρίνεται από ισχυρή πολιτικοποίηση. Οι συνεντευξιαζόμενοι, σε αντιδιαστολή με την υπόθεση του ερευνητή, βρίσκονται μακριά από τα κόμματα και κάποιοι, ακόμα και από τις εκλογικές διαδικασίες. Προτιμούν να παρεμβαίνουν στα κοινωνικά ζητήματα μέσα από την εθελοντική τους δράση. Παρόλα αυτά θεωρούν το εαυτό τους πολιτικοποιημένο.

Είναι ενδιαφέρον ότι, αν και οι συνεντευξιαζόμενοι δώσανε διαφορετικούς ορισμούς σχετικά με την έννοια του Ενεργού Πολίτη, όλοι τους, στην ερώτηση του κατά πόσο η εθελοντική δράση αποτελεί χαρακτηριστικό του ενεργού Πολίτη, απάντησαν θετικά

Το συμπέρασμα που προκύπτει, είναι ότι σε μια εποχή που η πολιτική ενασχόληση έχει υποχωρήσει δραματικά οι άνθρωποι, ειδικά οι νέοι, βρίσκουν τον εθελοντισμό ως διέξοδο για τον κοινωνικό τους προβληματισμό και την ανάγκη να δημιουργήσουν μέσα από δικές τους ενέργειες έναν καλύτερο κόσμο. Ο εθελοντισμός, ως κομμάτι της ενεργούς πολιτειότητας, συμβάλει στην ανάπτυξη της αλληλεγγύης, της κοινωνικής συνοχής και κατ'επέκταση στη διατήρηση της ίδιας της δημοκρατίας. Η δημοκρατία αποτελεί πρόκληση και αίτημα ταυτόχρονα των κοινωνιών αν σκεφτούμε τη ρητορεία που έχει αναπτυχθεί σχετικά με το έλλειμμα δημοκρατίας τόσο στην Ευρώπη όσο και παγκόσμια. Την ώρα που θα έπρεπε να μιλάμε για τη κοινωνία πολιτών η πραγματικότητα της κοινωνίας των αριθμών μας διαψεύδει.

Πιθανά, η κουλτούρα του εθελοντισμού και της αλληλεγγύης μπορεί να αποτελέσει δικλίδα ασφαλείας απέναντι στην απαξίωση της πολιτικής από τους πολίτες (ιδιαίτερα τους νέους), στην επικράτηση των αγορών έναντι της πολιτικής αλλά και στην ανάδειξη ακραίων εθνικιστικών στοιχείων τόσο στην Ευρώπη όσο και παγκόσμια.

Βέβαια η πλήρης απουσία ενημέρωσης τόσο από τους κρατικούς φορείς, όσο και από την εκπαίδευση αποτελεί τροχοπέδη στη δημιουργία ενός σταθερού κλίματος και μιας κουλτούρας εθελοντικής προσφοράς. Αυτό, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το κράτος δεν έχει ξεκάθαρη νομοθεσία για τον Εθελοντισμό αλλά ούτε και αναγνωρίζει ικανότητες που προκύπτουν από μη τυπικές ή άτυπες εθελοντικές δράσεις δρα ανασταλτικά στην όλη διαδικασία.

3.4 Για μια περαιτέρω συζήτηση - Προτάσεις

Στη παρούσα εργασία διερευνήθηκαν οι απόψεις οκτώ εθελοντών σχετικά με τα κίνητρα τα οποία τους ώθησαν στο να συμμετάσχουν στην εθελοντική διαδικασία, η σχέση εθελοντισμού και ανεργίας καθώς και η σύνδεση του Εθελοντισμού με τη πολιτική διαδικασία και τη δημιουργία μιας νέας ταυτότητας Ενεργού Πολίτη.

Παρότι ο ερευνητής εκτιμά ότι η συζήτηση ανέσυρε και αποκάλυψε ενδιαφέροντα δεδομένα, τα οποία βοηθούν στη κατανόηση των κινήτρων και των βαθύτερων σκέψεων των ερευνητικών υποκειμένων εκτιμά ότι μια μεγαλύτερη σε αριθμό συνεντευξιαζόμενων εθελοντών καθώς και η χρήση ποσοτικών ερευνητικών μεθόδων

θα βοηθήσει στη καλύτερη κατανόηση και στην εξαγωγή γενικευμένων συμπερασμάτων.

Από τη συνέντευξη προέκυψαν και νέα ερευνητικά ερωτήματα που πιθανά να ενδιαφέρουν φιλόδοξους ερευνητές. Τα θέματα που με προβλημάτισαν περισσότερο και που μπορούν να μελετηθούν σε μια άλλη ερευνητική εργασία είναι:

- A) Η δυσφήμιση των εθελοντικών οργανώσεων από τα Μ.Μ.Ε. την περίοδο 2010 – 2016
- B) Η αναγνώριση των ικανοτήτων που οι εθελοντές αποκτούν μέσω από μη τυπικές και άτυπες μεθόδους στις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε..
- Γ) Τα διαφορετικά, ταξικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των εθελοντών που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικού σκοπού οργανώσεις
- Δ) Τους λόγους που στην Ελλάδα, αντίθετα με τις υπόλοιπες χώρες της Ε.Ε. οι άνθρωποι που επιλέγουν να γίνουν εθελοντές είναι νεαρής ηλικίας
- Ε) Τις διαφορές μεταξύ του κοινωνικού Εθελοντισμού και της αστικής Φιλανθρωπίας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αβραμίδης Η. και Καλύβα Ευφρ., (2006) Μέθοδοι Έρευνας στην Ειδική Αγωγή, Θεωρία και εφαρμογές, Αθήνα, Παπαζήσης

Αλεξανδρόπουλος, Σ., Σερντεδάκης, Ν. και Μποτετζάγιας, Ι.Α. (2007) «Το ελληνικό περιβαλλοντικό κίνημα: Από τη γένεση στην ενσωμάτωσή του», Ελληνική Επιθεώρηση πολιτικής Επιστήμης, τεύχος 30

Αποστολίδης, Λ., Παπασπυρόπουλος, Σ.(2002). Το εθελοντικό κίνημα στην Ελλάδα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Αρβανίτης, Α. (2008), Προς μία «γνωστική θεωρία κοινωνικής συναλλαγής»: Τα κίνητρα στη συναλλαγή και στη διαπραγμάτευση, Διδακτορική Διατριβή

Αφουξενίδης Αλ, Γαρδίκη Μ., Χαρτογραφώντας την κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα σήμερα: προβλήματα και προοπτικές, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τομ. 143, 2014

Αφουξενίδης, Α. (2006), «Όψεις της κοινωνίας πολιτών στην Ελλάδα: το παράδειγμα των περιβαλλοντικών και αντιρατσιστικών ΜΚΟ», Επιστήμη και Κοινωνία, τευχ. 16

Αφουξενίδης, Α. (2004), Κοινωνικό Κεφάλαιο και Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις στην Ελλάδα. Κοινωνία Πολιτών, 10

Αφουξενίδης, Αλέξανδρος (2010) Κοινωνικό κεφάλαιο : Εμπιστοσύνη και κοινωνία των πολιτών / επιμέλεια Σωκράτης Μ. Κονιόρδος • κείμενα Συλλογικό έργο, Σταύρος Κωνσταντακόπουλος, Στέλιος Αλεξανδρόπουλος, Σωκράτης Μ. Κονιόρδος, Ανδρέας Φερόνας, Χρήστος Παρασκευόπουλος, Αλέξανδρος Αφουξενίδης, Μανώλης Αλεξιάκης, Δημήτρης Σωτηρόπουλος. - 1η έκδ. - Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση.

Βενιέρης Δ., (2011), Κρίση Οικονομίας, Απορρύθμιση Κοινωνικής Πολιτικής: Η Νέα 'Μικροελληνική' Καταστροφή 2010-11, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Ειδικό Τεύχος: Η Ελλάδα σε Κρίση, Α-Β'/2011

Βερνίκος, Σ. (2011). Εθελοντισμός, Πολιτική Προστασία και Διαχείριση Εκτάκτων Αναγκών. Καλές Πρακτικές. Αθήνα: Σημειώσεις από Εθνική Σχολή Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Βουλή των Ελλήνων (2011), Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας, Έκθεση πεπραγμένων, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων

- Βουτσάκης Β. (2004), «Εθελοντές και Κράτος: Σειρήνες της Σύμφυσης», στο Σωτηρόπουλος Α.Δ. (επιμ.) (2004), *Η Άγνωστη Κοινωνία Πολιτών*, Αθήνα: Ποταμός
- Γκίντενς Α. (2002), *Ο κόσμος των ραγδαίων εξελίξεων. Πως επιδρά η*
- Διαμαντούρος Ν., (2000), *Πολιτισμικός δυσμός και πολιτική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια
- Έκθεση πεπραγμένων, Αθήνα: Βουλή των Ελλήνων.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Ανακοίνωση σχετικά με τις πολιτικές της ΕΕ και τον εθελοντισμό: Αναγνώριση και προώθηση διασυννοριακών εθελοντικών δραστηριοτήτων στην Ε.Ε.», Βρυξέλλες, 20.9.2011, COM (2011) 568 τελικό
- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, Γνωμοδότηση της με θέμα "Ο ρόλος και η συμβολή της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση"
- Ζάννης Π. (2013). *Δημοκρατία και Κοινωνική Πολιτική σε Μετάβαση. Ο Τρίτος Τομέας: Μια γενική Θεωρία*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: εκδόσεις Κριτική
- Καρακατσάνη, Δ. (2003). *Εκπαίδευση και Πολιτική Διαπαιδαγώγηση: γνώσεις, αξίες, πρακτικές*, Αθήνα, Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Κατσίλλης, Ι. Μ., Χ. Αλεξόπουλος, Π. Μουσταΐρας και Π. Σκαρτσίλας (1997). «Η Ισότητα Εκπαιδευτικών Ευκαιριών και η Κοινωνική Ισότητα: Έννοιες, Θεωρία και Πράξη». Στο Μυλωνάς Θ. (Επιμ.) *Κοινωνιολογία της Ελληνικής Εκπαίδευσης: Απολογισμός, Νέες Έρευνες, Προοπτικές*. Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Συνεδρίου της Κοινωνιολογίας της Ελληνικής Εκπαίδευσης Πάτρα: Αχαϊκές Εκδόσεις
- Κοχέν Α, Μάνιον Α., Μόρισον Κ., (2008), *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*, Α΄θνα: Μεταίχμιο
- Κυριαζή, Ν. (2001). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λάζος Γ., (1998), *Το πρόβλημα της ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Παπαζήση
- Λιναρδής, Απ., Κουσούλη, Μ. Σταθογιαννάκου, Ζ. (2012). *Μία bottom - up διερεύνηση των διαστάσεων του κοινωνικού κεφαλαίου* Κείμενα Εργασίας 2012/25, Αθήνα: ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
- Μανρογορδάτος G., (1993), *Civil Society under populism*, New York: Macmillan
- Μαγκλάρας, Β. (2008). *Συναίνεση και Υποταγή. Όψεις της θεωρίας του Γκράμσι για το Πολιτικό και την Κοινωνία Πολιτών*.

- Μακροδημήτρης Αντ . (2006) Κράτος των Πολιτών Αθήνα, Λιβάνης
- Μαυρογορδάτος Γ., (1988), Μεταξύ Πιτυοκάμπη και Προκρούστη, Αθήνα: Οδυσσέας
- Μοσκόφ Η. (2004), Πολιτική Κουλτούρα και Κοινωνία των Πολιτών στην Ελλάδα την εποχή της Παγκοσμιοποίησης, Αθήνα: ΙΣΤΑΜΕ
- Μουζέλης, Ν. (1997). Τι είναι η κοινωνία των πολιτών Πολυσημικότητα και πολλαπλότητα. Το Βήμα, 14/12/97 στο <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=94080>
- Μουζέλης, Ν.& Παγουλάτος, Γ. (2003). Κοινωνία Πολιτών και Ιδιότητα του Πολίτη στη Μεταπολεμική Ελλάδα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης,
- Μουζέλης, Ν., Παγουλάτος,Γ. (2003), Κοινωνία πολιτών & ιδιότητα πολίτη στη μεταπολεμική Ελλάδα, Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, 22
- Μπάλιας, Σ., Σε αναζήτηση του σύγχρονου ενεργού πολίτη στο Μπάλιας, Σ. (επιμ), Ενεργός πολίτης και εκπαίδευση. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2008, σ.9-41.
- Μπαλούρδος, Δ. (2011). «Επιπτώσεις της κρίσης στη φτώχεια και στον οικονομικό αποκλεισμό: Αρχικές μετρήσεις και προσαρμοστικές πολιτικές», Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών
- Μπάρλα Ελένη, μεταπτυχιακή διατριβή, 2008, Η κοινωνία των πολιτών και η δυναμική των κοινωνικών κινημάτων. Ανάλυση των τάσεων και προοπτικών του σύγχρονου καταναλωτικού κινήματος
- Μποτετζάγιας, Ι.Α. (2006), «ΜΚΟ και Κοινωνία Πολιτών, Μια Προβληματική Σχέση: Η περίπτωση των Ελληνικών Μη κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων», Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης , τεύχ. 27
- Μπουρίκος Δ. και Σωτηρόπουλος Δ., 2014, Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία των Πολιτών - Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στους τυπικούς και άτυπους φορείς της κοινωνίας πολιτών στο χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης και οι νέοι περιορισμοί της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη την περίοδο 2010-2013, Παρατηρητήριο για τη κρίση και ΕΛΙΑΜΕΠ, Διαθέσιμο στο <https://www.snf.org/media/3069921/ELIAMEP-Report.pdf>
- Μπουρίκος Δ., «Κοινωνική αλληλεγγύη στην Ελλάδα της κρίσης: Νέο κύμα ανάδυσης της κοινωνίας των πολιτών ή εμπέδωση της κατακερματισμένης κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη;», Ερευνητικό κείμενο Νο3, ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα, 2013
- Παναγιωτίδου, Ε. (1999), Η κοινωνία των εθελοντών, Ένωση Πολιτών για την Παρέμβαση, Αθήνα
- Παναγιωτοπούλου, Ρ. (2005). Η έννοια του εθελοντισμού στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία και η πρόκληση των Ολυμπιακών Αγώνων. Χρυσός Οδηγός Εθελοντισμού-

Επιχειρήσεις και Οργανισμοί με Κοινωνική Ευθύνη, Ιανουάριος 2005 – Δεκέμβριος 2005, INFOTE

Παντελίδης, Κ. (2009). Εθελοντισμός, δασοπροστασία και δασοπυρόσβεση στην Ελλάδα: Πρόταση για την ουσιαστική και αποτελεσματική συμμετοχή των εθελοντών στην προστασία των δασών, WWF Ελλάς

Παπαθεοδώρου, Χ. και Δαφέρμος, Γ. (2010). Δομή και τάσεις της Οικονομικής Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, Επιστημονική Έκθεση 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ

Πιτσούλης Ν. (2003), «Ρόλος και λειτουργία των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στην αυγή του 21ου αιώνα», στο Εθελοντική Έφραση, τόμος 1, τεύχος 1, σελ 18-21, Σεπτέμβριος 2003

Πολυζωίδης, Π. (2006), Εθελοντισμός στην κοινωνική προστασία, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Πουλαντζάς, Ν. (1991), Το Κράτος, Η Εξουσία, Ο Σοσιαλισμός, Αθήνα: Θεμέλιο

Ρούσης Γ., (1994), Το κράτος από το Μακιαβέλι στον Βέμπερ, Αθήνα: Γκοβόστης

Σακελλίων Γ. (2003), «Εθελοντισμός και Νέοι», στο Εθελοντική Έφραση, τόμος 1, τεύχος 1, σελ 12-13, Σεπτέμβριος 2003 • Φότεφ Γ. (1996), Κοινωνία των Πολιτών, Αθήνα: Φιλίστωρ

Σημίτη, Μ. (2002). Κοινωνία των Πολιτών Νέες μορφές συλλογικής δράσης. ΣΠΟΥΔΑΙ, Τ. 52, Τεύχος 4ο, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, σελ.166-182.

Σωτηρόπουλος Δ.Α. (2007), «Υποθέσεις εργασίας και ανοικτά ερωτήματα στη βιβλιογραφία για την ελληνική κοινωνία πολιτών», ομιλία στο συνέδριο του Ιδρύματος Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου με θέμα Η κρίση του πολιτικού συστήματος; Προκλήσεις και προοπτικές, Αθήνα, Ινστιτούτο Γκαίτε.

Σωτηρόπουλος, Δ. & Μπουρικός Δ., 2014, Οικονομική Κρίση, Κοινωνική Πρόνοια και Κοινωνία των Πολιτών: Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στους τυπικούς και άτυπους φορείς της κοινωνίας πολιτών στο χώρο της κοινωνικής αλληλεγγύης και οι νέοι περιορισμοί της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη την περίοδο 2010-2013 ΕΛΙΑΜΕΠ

Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (2004), Η κοινωνία πολιτών στην Ελλάδα: ατροφική ή αφανής;, στο Σωτηρόπουλος, Δ.Α. (επιμ.), Η άγνωστη κοινωνία πολιτών, Αθήνα: Ποταμός

Σωτηρόπουλος, Δημήτρης (επιμ)(2004), Η Άγνωστη Κοινωνία των Πολιτών, Αθήνα, Εκδόσεις Ποταμιανός.

Τσουκαλάς Κ. (1977), Το πρόβλημα της πολιτικής πελατείας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, στο: Κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα, επιμέλεια Γιώργος Δ. Κοντογιώργης, Αθήνα: Εξάντας.

Τσουκαλάς Κ. (1981), Κράτος και κοινωνική ανάπτυξη: Συγκρότηση του Δημόσιου χώρου στην Ελλάδα, Αθήνα: Θεμέλιο

Τσουκαλάς Κ., (1986), Κράτος, κοινωνία, εργασία στη μεταπολεμική Ελλάδα, Αθήνα: Θεμέλιο.

Φασούλα, Ε., Μηλιώνη, Φ. (2012). Κοινωνία, Έγκλημα, Εθελοντισμός. Αθήνα: Σάκκουλας.

Φωτόπουλος (2007). Education and trade unions: facets of european experience and greek reality. *Social Cohesion and Development*, 2

Χουλιάρης "Η Ελληνική Κοινωνία Πολιτών και η Κρίση", Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης, Τεύχος 42, Ιούλιος 2014

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Afouxenidis, A., Leontidou, L. & Sklias, P. 2005. Organized Civil Society and European Governance: The case of Greece. Third Annual CIVGOV Report to the EU, Research Directorate-General, Directorate K-Knowledge-based Society & Economy, GEM Research Unit, Hellenic Open University, Patras

Arendt, H. (1958) *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.

Bickford, D. & Reynolds, N.(2002). Activism and Service-Learning: Reframing Volunteerism as Actsof dissent. *Pedagogy: Critical Approaches to Teaching Literature, Language, Composition and Culture*, Vol. 2, No. 2.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In: Richardson, J., *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood

Bryman, A (1988) *Quantity and Quality in Social Research*, London, Routledge

Carpenter, J. & Myers, C.K. (2007). Why Volunteer? Evidence on the Role of Altruism, Reputation and Incentives. IZA Discussion Paper, No. 3021, <http://ftp.iza.org/dp3021.pdf>

Chidister, M. (1989). "Public places, private lives: Plazas and the broader public landscape. *Places*, 6, 1: 32-37. Στο διαδίκτυο:

http://places.designobserver.com/media/pdf/PUBLIC_PLACES_1100.pdf

Clary, E.G., Snyder, M., Ridge, R.D., Copeland, J., Stukas, A.A., Haugen, J. και Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: A functional approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 74(6)

Delanty, G. (2007a). European Citizenship: A Critical Assessment, *Citizenship Studies*, in *Celebrating Ten Years of Citizenship Studies* Engin F. Isin, Peter Nyers and Bryan S. Turner (Eds), *Citizenship Studies*

Delanty, G. (2007b). Models of Citizenship: Defining European identity and citizenship, *Citizenship studies*, 1:3, 285-303

European Parliament Special Eurobarometer 2011

Femida Handy Eliakim Katz, (2008), "Donating behavior: if time is money, which to give? A preliminary analysis", *Journal of Economic Studies*, Vol. 35

Hitchcock & Field J., (2003), *Social Capital*, Routledge

Foundation of Behavioural Research, New York Holt, Rinehart and Winston

Fukuyama F., (1999), *Social Capital and Civil Society*, The Institute of Public Policy, George Mason University

Hoskins B., 2006 MEASURING ACTIVE CITIZENSHIP IN EUROPE in

<http://www.lu.lv/materiali/biblioteka/es/pilnieteksti/statistika/Measuring%20active%20citizenship%20in%20Europe.pdf>

Hughes P., (1995) THE PROCESS OF GOVERNMENT COMMUNICATION: SOME SEMIOTIC AND CULTURAL CONSIDERATIONS in

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-8500.1995.tb01123.x/abstract>

ILO, Exposure Draft: Manual on the measurement of volunteer work, Room Document prepared for the 18th International Conference of Labour Statisticians to Accompany Chapter 5 of Report I, General Report to the ICLS.

Ironmonger D., (2000), *Measuring Volunteering in Economic terms*, Sydney: The federation Press

Javeau Cl. (2000) *Το εγχειρίδιο του καλού Ερευνητή*, Αθήνα: Τυποθήτω

Jochum, V., Pratten, B. and Wilding, K. (2005) *Civil Renewal and Active Citizenship: A Guide to the Debate*. London: National Council for Voluntary Organisations. Στο διαδίκτυο: http://socialwelfare.bl.uk/subject-areas/government-issues/social-policy/ncvo/138025civil_renewal_active_citizenship.pdf

Kerlinger F.N, (1970)

Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage

Lambropoulos, N., Pouliou, A. & Sirakoulis, K. (2005). *Third-Sector in Greece: A Managerial Perspective based on Field Research Results*. Centre de Recherche et d'information sur la Democratie et l' Autonomie, (http://www.cridafr.org/03_actualites/streams/stream%205/2%20-%20ISTR-EMES_Lambropoulos.rtf).

Leca J, (1986), *Individualisme et citoyennete*, Paris: Press of the FNSP

Marshall, T. H. and Bottomore, T., (1992) *Citizenship and Social Class*, London: Pluto Press

Mason, C.A., Chapman, D.A., Chang, S., and Simons, J. (2003). Impacting re-offense rates among youth sentenced in adult court: An epidemiological examination of the Juvenile Sentencing Alternatives Project. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32

Papadakis, K., Griffin, T. & Frater, J. (2004). *Understanding Volunteers' Motivations*. Proceedings of the 2004 Northeastern Recreation Research Symposium, pp.321-326.

Penner, L. (2004). *Volunteerism and Social Problems: Making things Better or Worse?*. *Journal of Social Issues*, Vol. 60, No. 3.

Sotiropoulos D. 2014, *Civil Society in Greece in the Wake of the Economic Crisis*, ELIAMEP

Sotiropoulos, D and Karamagioli, E. (2006), The Greek Civil Society: The Long Road to Maturity(2005), CIVICUS, Civil Society Index Shortened Assessment Tool, Report for the Case of Greece

Touraine Alain (1977) the self-production of society, Chicago press
<https://www.scribd.com/doc/215056767/Alain-Touraine-The-Self-Production-of-Society-University-of-Chicago-Press-1977#scribd>

Wexler, P., (1991): “Citizenship in the semiotic society” στο A. Ward. J. Gregory & N. Yuval Davis (Eds), Women and Citizenship in Europe, London: Sage

Widjaja, E. (2010). Motivation Behind Volunteerism, CMC Senior Theses. Στο:
http://scholarship.claremont.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=cmc_theses